

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

TÜRK İNFAZ HUKUKU'NDA ŞARTLA SALIVERME KAVRAMI

TEZİ YAZAN

Celal Hakan KAN

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Tarık Polat İŞOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN/EKİM 2014

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

"TÜRK İNFAZ HUKUKU'NDA ŞARTLA SALIVERME KAVRAMI" başlıklı bu çalışma jürilerimiz tarafından oy birliği ile Kamu Hukuku Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

.....
Tez Danışmanı-Jüri Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Tark Polat İŞOĞLU

.....
Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Şenol KANDEMİR

.....
Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Sami DOĞRU

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

.....
.....
.....

10/10/2014

Yrd. Doç. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Not: Bu Tez'de kullanılan özgün ve başka kaynaklardan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖNSÖZ

Şartla salıverme müessesesi adından da anlaşılacağı gibi belirli bir takım şartlara uyma koşuluyla bireylerin infaz sürelerini dışarıda tamamlamalarını öngören bir müessesedir. Bu uygulamada birey salt dışarıda geçireceği zaman zarfı için değil bunu hak etmek için de bir takım şartlara uymak zorundadır. Hak ediş konusundaki şartlar istikrarlı bir şekilde her suçlu için, süre şartı hariç, eşit olarak uygulanmaktadır. Bu şartlar içinde ıslah kurumunun asli vazifesini yerine getirebildiğini kanıtlayabilecek şekilde hâl ve hareket gösterilmesi, ıslah yönündeki eğitime katılma ve bunlarda başarılı olma vb. sayılabilir. Nitekim bu belirleyiciler haricinde kalan bir uygulamada bireyin alelade bir salıvermeden istifade etmesi durumu gündeme gelir ki bu da sosyal anlamda bir kargaşa ortamına yol açar. Bir takım şartlar belirlense de salıverme uygulamalarının her zaman istendiği şekilde sonuçlanmadığı da göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir. Bu durum yıllardır uygulanan ve belirli dönemlerde iyileştirmelere gidilen salıverme uygulamalarının halen iyileştirmelere muhtaç olduğunun göstergesidir.

Çalışmam açısından öncelikle yüksek lisans derslerine başladığım andan itibaren benden desteklerini esirgemeyen bölüm hocalarıma teşekkürü borç bilirim. Devamında tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Tarık Polat İŞOĞLU hocama konu belirleme, kaynak temini, tasnif ve yazım aşamalarında gösterdiği özveri ve yardımlarından dolayı teşekkür ederim. Kaynaklarıyla bize ışık tutan, Türk hukuk sistemine değerli eserler kazandıran ve çalışmam esnasında da bu eserlerinden faydalandığım tüm hocalarıma, özellikle Sayın Ahmet Caner YENİDÜNYA ve Sayın Osman ATALAY'a tüm hukuk camiası adına teşekkürlerimi borç bilirim.

Yoğun iş temposunun üzerine birde yüksek lisans derslerimin yoğunluğundan kaynaklanan stresli günlerimde beni bir an olsun yalnız bırakmayan, tez yazımı aşamasında maddi ve manevi olarak her saniye yanımda olan hayat arkadaşım, değerli eşim Huriye KAN'a bu tezin yayımlanmasında en az benim kadar payı olduğunu belirterek canı gönülden teşekkür ederim.

Celal Hakan KAN

10 Ekim 2014

ÖZET

TÜRK İNFAZ HUKUKU'NDA ŞARTLA SALIVERME KAVRAMI

Celal Hakan KAN

**Yüksek Lisans Tezi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Tarık Polat İŞOĞLU
Ekim 2014, 138 sayfa**

Şartla salıverme uygulamaları ilk ortaya çıktığı andan itibaren dünyanın çeşitli yerlerinde kabul görmüş ve uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulamalar Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmadan önce Anadolu coğrafyasında varlığını sürdüren Osmanlı Devleti'nde de kendisini göstermiş ve “meşruten tahliye” adı altında sürdürülmüştür. Osmanlı Devleti'ndeki uygulamalarında da faydaları görülen salıverme müessesesi günümüzde Türkiye Cumhuriyeti hukuk sistemi içinde de varlığını korumaktadır.

Ancak her uygulama gibi çağın, mekânın, bireylerin vb. ihtiyaçlarına göre şartla salıverme uygulamaları da değişmiş, güncellenmiş ve ihtiyaçlara daha fazla cevap verebilecek bir hale getirilmeye çalışılmıştır. Yapılan güncellemeler içinde devletten devlete uygulama farklılıkları da ilk andan günümüze kadar görülmüştür. Ancak ne kadar güncelleme, düzenleme yapılırsa yapılsın her sistemde olduğu gibi salıverme uygulamalarında da aksaklıklar görülmüş, bazı durumlarda müesseseden istifade eden bireylerin kısa zamanda infaz kurumuna geri gönderilmesine sebep olabilecek faaliyetlere giriştiği görülmüştür.

Ülkemizde de şartla salıverme uygulamaları değişiklik göstermiş ve bunda esas olarak suçun mahiyeti temel alınmıştır. Bireyin işlediği suçun niteliğine göre infaz kurumu içinde kalacağı süre değişiklik gösterdiği gibi kurum dışında cezasının infazına yönelik süre de değişiklik göstermektedir.

Şartla salıverme uygulamaları ilk ortaya çıktığında cezaevlerindeki doluluğu giderme amacı güdülse de, günümüzde durum değişmiştir. Salıverme uygulamalarında güncel anlamda esas amaç bireyin infaz kurumunda ıslahına yönelik belirlenen süreden önce ıslah olması durumunda onu daha fazla içeride tutmayı topluma kazandırmaktır. Ancak bu salıverme başıboş bir şekilde yapılmamaktadır. Gerek bireyin salıvermeyi hak

etmesi için sağlaması gereken bir takım şartların olması ve gerekse salıverildikten sonra da uyması gereken kuralların olması buna en iyi örnektir.

Yine salıverme uygulamalarında bireylerin iyi hâl göstermeleri durumunda bile infaz kurumu içinde çekmeleri gereken bir ceza müddeti vardır. Bu müddetlerin ise hesaplamaları belirli koşullara göre yapılmaktadır. Cezanın mahiyeti, suçlunun taşıdığı vasıflar vb. birçok konu göz önüne alınarak yapılan hesaplamalar sonucunda bireyin salıverilme süresi tespit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hukuk, İnfaz, Şartla Salıverme, Hapis Cezası, İslah

ABSTRACT

CONDİTIONAL RELEASE IN TURKISH JURISPRUDENCE

Celal Hakan KAN

**Master Thesis, Department of Public Law
Supervisor: Assist. Prof. Dr. Tarık Polat İŞOĞLU
October 2014, 138 pages**

The execution of conditional discharge has been accepted and started to be applied from the very beginning of its appearance. The execution also showed up in the Ottoman Empire which existed in the Anatolian lands before the Republic of Turkey was founded and was sustained under the name of "release on probation". The organization of discharge, benefits of it were seen in the Ottoman Empire's execution, still maintain its presence in the legal system of Republic of Turkey.

However, like every implementation, instances of release on probation have changed in accordance with the requirements of the age, places, persons etc. and been updated along with the efforts of meeting the requirements. It has been observed from the first time that there have been implementation differences in terms of state strategies. In spite of all these updates and regulations, there have been some failures in the practices of probation releases and it has been seen that some people, who benefited from the organization, have been in certain attempts that could cause them to be sent back to the penal institutions.

Conditioned discharge applications have been changed in our country and it is based on the nature of the crime substantially. Period of time for execution of individuals at the outside of the organization also vary as if the period of time for staying in prisons vary with regard to the nature of the crimes committed by individuals.

When conditioned discharge was appeared first, it aims to resolve the problem of fullness of the prisons, but its aim is different in todays. In todays, real purpose of the discharge applications is to provide reintegration of such individuals before the determinated time limit for penalty, if such individuals reform themselves. However, this discharge application is not done in an uncontrolled manner. The best examples for that there are some conditions for individuals to deserve discharge, and there are some rules to obey after discharge application.

In the discharge applications, even though individuals demonstrate good behavior, there is a time limit of crime in which individuals have to be in prisons. Calculations of the time limit of staying in the prisons are made according to the specific circumstances. Time for discharge of the individual is determined according to the many issues like special features of the criminal.

Key Words: Law, Execution, Release on Probation, Prison Term, Revision

KISALTMALAR LİSTESİ

AD	: Adalet Dergisi
Bknz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CD	: Ceza Dairesi
CGTİK	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
CMUK	: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
Çev.	: Çeviren
e.t.	: Erişim tarihi
Edit.	: Editör
in.	: İçinde
md.	: Madde
No	: Numara
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
Y.	: Yayın

İÇİNDEKİLER

KAPAK	i
TEZ İMZA SÜRKÜLERİ	ii
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GENEL OLARAK ŞARTLA SALIVERME KAVRAMI	3
1.1. Şartla Salıverme Kavramına Bakış.....	3
1.2. Şartla Salıvermede Fark Oluşturan Unsurlar	7
1.3. Şartla Salıvermenin Ceza Hukukundaki Benzer Uygulamalardan Farkı	9
1.3.1. Farklılık Kavramına Genel Bakış	9
1.3.2. Şartla Salıverme ve Af Arasındaki Uygulama Farklılıkları	10
1.3.3. Şartla Salıverme ve Adli Af Arasındaki Uygulama Farklılıkları	16
1.3.4. Erteleme Kurumu ve İşleyiş Şekilleri	17
1.3.5. Erteleme Çeşitleri, Şartla Salıverme ve Erteleme Arasındaki Uygulama Farklılıkları.....	19
1.3.5.1. Erteleme Uygulaması İçinde Kamu Davalarında Erteleme.....	19
1.3.5.2. Erteleme Uygulaması İçinde Duruşma Ertelenmesi	20
1.3.5.3. Erteleme Uygulaması İçinde Hükümün Ertelenmesi.....	21
1.3.5.4. Erteleme Uygulaması İçinde Cezanın Ertelenmesi.....	27
1.4. Şartla Salıverme Kavramının Tarihsel Açından Gelişimi	31
1.4.1. Şartla Salıvermenin Mukayeseli Hukuktaki Tarihsel Sürecine Genel Bakış	31
1.4.2. Şartla Salıverme Uygulamasının Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Gelişim Süreci	31
1.4.3. Şartla Salıverme Uygulamasının Fransa'daki Gelişim Süreci	34

1.4.4. Şartla Salıverme Uygulamasının İngiltere'deki Gelişim Süreci.....	37
1.4.5. Şartla Salıverme Uygulamasının Türk Hukuk Sistemi İçindeki Gelişim Süreci.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

2. ŞARTLA SALIVERMENİN UYGULANMASI	47
2.1. Şartla Salıverme Uygulamasının Amacı.....	47
2.2. Koşullu Salıverme Müessesesi Leh ve Aleyhindeki Görüşler.....	49
2.2.1. Koşullu Salıverme Müessesesi Lehindeki Görüşler	49
2.2.2. Koşullu Salıverme Müessesesi Aleyhindeki Görüşler	51
2.2.3. Türk Hukuku Ve Diğer Ülkelerin Hukuk Kuralları İçinde Şartla Salıverme Müessesesinin Koşulları	53
2.2.3.1. Şartla Salıverme Uygulamasında İnfaz Süresi Koşulu	53
2.2.3.2. Belirli Süreli Hapis Cezalarında Şartla Salıverme Uygulaması ...	54
2.2.3.3. Müebbet Hapis Cezalarında Şartla Salıverme Uygulaması.....	69
2.2.3.4. Ölüm Cezalarında Şartla Salıverme Uygulaması	72
2.2.3.5. Şartla Salıverme İçin Gerekli Sürenin Tutukluluk Şeklinde Geçirilmesi Durumunda Müesseseden Faydalanma.....	73
2.2.3.6. Adli Para Cezalarında Şartla Salıverme Uygulaması.....	80
2.3. İyi Hâl Üzere Olma Durumu.....	83
2.4. Bireysel Hakların Tazmin Edilmesi	88
2.5. Şartla Salıverme Müessesesi Dışında Kalanlar	92

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KOŞULLU SALIVERME KARARI VE SONUÇLARI.....	96
3.1. Karar ve Sonuçlara Dair Genel Bir Bakış.....	96
3.2. Şartla Salıverme Uygulamasında Karar Aşaması	96
3.2.1. Şartla Salıverme Uygulamasında Talep Konusu	97
3.2.2. Şartla Salıverme Uygulamasında Karar Mercii.....	99
3.2.3. Şartla Salıvermede Uygulama Usulü	101
3.2.4. Şartla Salıverme Uygulamasında Yasal Yolların Kullanılması	102
3.3. Koşullu Salıverme Uygulamasının Ardından Rejim Uygulamaları.....	103

3.3.1. Rejim Uygulamalarına Genel Bakış	103
3.3.2. Salıverme Uygulamasından Yararlanan Mahkûmun İlk Serbestlik Dönemi.....	103
3.3.3. Denetim Süresinin Belirlenmesi	108
3.4. Sonuçları İtibariyle Koşullu Salıverme Uygulaması.....	108
3.5. Şartla Salıverme Sonrasında Belirlenen Denetim Süresinin İyi Hâlli Geçirilmesi.....	109
3.6. Denetimli Serbestlik Uygulamasında Şartlara Uyulmaması Nedeniyle Koşullu Salıverme Kararının İptali	110
3.7. Şartla Salıverme Uygulamasının Geri Alınması Konusunda Karar Mercii.....	112
3.8. Şartla Salıvermenin Geri Alınmasından Sonra Cezanın İnfazı.....	113
4. SONUÇ	115
5. KAYNAKÇA	121

GİRİŞ

İlk insandan günümüze “suç” olgusu ve suçla mücadele varlığını sürdürmektedir. İnsanların devletler kurması ve bu devletler içinde kurumsallaşmaya geçmesi sonucu oluşturulan kurallar, toplumsal anlamda düzeni sağlamak için de meydana getirilmiş ve bunun sonucunda hukuk kuralları ortaya çıkmıştır.

Ancak kurallar toplumsal yapılara göre değişiklik göstermiştir. Örneğin, atlı göçebe kültürü benimseyen Türk topluluklarında uzun süreli hapis cezaları verilmemiştir. Müslüman toplumlarında kan davalarının önüne geçmek amacıyla “kisas” uygulaması getirilmiştir.

İlk zamanlar basit bir takım fiillerin dâhil edildiği kurallar zaman içinde gelişme göstermiş ve günümüze kadar bu gelişmeler gelmiştir. Günümüzde de devam eden gelişmeler infaz konusunda yeni uygulamaların ortaya çıkmasına veya eski uygulamaların değiştirilmesine neden olmuştur. Örneğin, Müslüman toplumlar için bahsettiğimiz kisas uygulaması yerini tazminata bırakmıştır.

Değişen uygulamalar her zaman daha iyiye yönelik yapılmaya çalışılmıştır. İnfaz kurumlarının amaçlarına hizmet edebilmesi için suç ve suç fiilleriyle ilgili uygulamalar geliştirilmiş, bireylerin toplumsal yaşama daha erken ve daha sağlıklı bir biçimde kavuşturulması hedeflenmiştir.

Bu uygulamalardan biri de “şartla salıverme” uygulamasıdır. Bireylerin ıslah olduğu yönünde belirgin kanıtlara ulaşılması durumunda uygulanan salıverme işlemi, bireylerin ıslah olduktan sonra infaz kurumu bünyesinde daha fazla kalmamaları mantığına oturtulan bir uygulamadır.

Türk Ceza Hukuku, Türk İnfaz Hukuku ve mukayeseli hukuk sistemi içinde şartla salıverme uygulamalarının incelenmesi amacıyla hazırladığımız çalışmamızda, öncelikle salıverme uygulamasına genel bir bakış yaparak uygulamanın ortaya çıkışını incelemeye çalıştık.

İkinci olarak uygulamanın ceza hukuku içindeki benzer uygulamalardan farklı olan boyutlarını aktardık.

Üçüncü olarak şartla salıverme kavramının tarihsel gelişimini aktardık. Bu kısımda müessesenin ortaya çıkışı ve uğradığı değişimleri ele aldık. Bu değişimler içinde ülkeden ülkeye değişen uygulama farklılıklarına değindik.

Devam eden bölümlerle, şartla salıverme uygulamasında güdülen amaç, Türk Hukuk Sistemi ve diğer ülkelerin hukuk sistemlerinde şartla salıvermenin uygulama koşullarını ele aldık.

Son kısımda ise şartla salıverme uygulamasına dair görüşlerimizi aktardık.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GENEL OLARAK ŞARTLA SALIVERME KAVRAMI

1. 1. Şartla Salıverme Kavramına Bakış

İşlenen konu ne olursa olsun konunun genel çerçevesine dair bilgilere haiz olabilme gerekliliği, öncelikle konuya dair kavramsal bilgilerin anlaşılması ile mümkün olmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak “şartla salıverme” kavramının ne olduğunu açıklamak gerekmektedir. Ancak şunu da belirtmek gerekmektedir ki şartla salıverilme kavramı Türk hukukunda üzerinde ittifaka varılmış bir kavram değildir. Nitekim şartla salıverilmenin doktrin ve uygulamada, “meşruten tahliye”, “şartla salıverme”¹, “şartla salıverilme”², “koşullu salıverme” ve “koşullu salıverilme”³ vb. şekillerde isimlendirildiği görülmektedir.

Kavramı iki parça hâlinde ele aldığımız zaman ilk kısımda “koşul – şart” kavramlarını izah etmemiz gerekmektedir. Koşul - şart kelimeleri, dilimizde de eş anlamlı olarak kullanılan güncel kelimeler arasındadır. Yukarıda değindiğimiz farklı kullanımlardan “meşruten tahliye” deki “meşruten” kavramı ise eski Türkçe’de kullanılan bir kelimedir. Kelime köken olarak Arapça bir kelime olup Osmanlı hukukçuları tarafından kullanılmakla beraber bu hukukçular arasında bile “şartla salıverme” kavramını tam olarak karşılamaması nedeniyle pek kullanılmamıştır. Osmanlı hukukçuları arasında bu kelime yerine “yolunu açmak” anlamına gelen “tahliye - i sebil” kavramı kullanılmıştır.⁴

“Salıverme” kavramı ise yine iki boyutlu olarak ele alınması gereken bir kavramdır. Bütün hâlinde “salıvermek” kavramını değerlendirdiğimizde “salmak ve vermek” olmak üzere iki ayrı kelimedenden oluşturulduğunu görmekteyiz. Bütünsel anlamda artık başlı başına bir kavram olan “salıverme” kavramı, serbest bırakmak, azat etmek gibi anlamlara gelmektedir.⁵

Kavramı doktrin açısından ele aldığımızda ise iki farklı boyutu karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi eylemi gerçekleştiren otoriteyi ifade eden “salıverme”

¹ Önder, Ayhan, **Ceza Hukuku Dersleri**, İstanbul, 1992, s. 633 vd.

² Dönmezer, Sulhi/Erman, Sahir, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, C. III, 12. Baskı, İstanbul, 1997, s.64 vd.

³ Özgenç, İzzet, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 4. Bası, Ankara, 2009, s. 638 vd.

⁴ Önder, Ali Rıza, “**Salıverme**”, Ankara Barosu Dergisi, Ankara, 1980, sayı 2, s. 249.

⁵ Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi, C:10, İstanbul, 1985, s.880.

boyutu, diğeri ise uygulamaya maruz kalındığını/edilgenliği ifade eden “salıverilme” boyutudur.⁶ Ancak bu durum her hükümlüye değil belirli şartları yerine getiren hükümlülere uygulanabilmektedir.⁷ Ayrıca kurumun işlerlik kazanması açısından ön planda tutulan taraf salıverilmeye karar veren otorite değil, bu otoriteden yararlanan hükümlüdür.⁸ Aslında bu nedenle kavramın “salıverme” yerine, “salıverilme” şeklinde kullanımı daha uygundur.⁹ İlgili kanun metinleri incelendiği zaman da “salıverilme” kavramının kullanıldığı görülmektedir.¹⁰

Koşullu salıverilmenin uygulamasına dair yapılan tanımlarda, “çağdaş ceza hukukunun gayesi olan ıslah yolunda iyi hal gösteren mahkûmun, mahkûm olduğu hürriyeti bağlayıcı cezasının kanunun gösterdiği bir bölümünün dolmasıyla, kalan ceza süresinde kasıtlı bir suç işlememesi ve konulan şartlara uyması, aksi takdirde bu hakkın geri alınması şartı ile yetkili merciin kararıyla serbest bırakılmasıdır.”¹¹ şeklinde geniş bir tanımlama yapıldığını görmekteyiz. Bu tanıma paralel bir tanım da, “mahkûm olduğu hürriyeti bağlayıcı cezanın infazı sırasında çağdaş ceza hukukunun amacı olan ıslah yolunda iyi hal gösteren ve cezanın kanunen tayin edilen bir kısmını kurallara tam uyarak geçirmiş olan hükümlünün yine yasa ile belirtilen kurallara uymak sureti ile cezasının tamamını çekmeden, yetkili mercilerce verilecek bir karara dayanılarak serbest bırakılmasıdır”¹² şeklindedir.

Ceza hukuku açısından sanık sıfatında bulunan ve yakalanma veya tutuklanma şeklinde hürriyetinden mahrum kalan bireyi bağlayıcı tedbirlerin ortadan kaldırılması veya hürriyetine mani mekândan çıkmasına izin verilmesi anlamlarını taşıyan “salıverme”, mevzu bahis hükümlü veya sanık sıfatında bulunan bireylerin cezalarının tamamını veya bir kısmını çektikten sonra serbest bırakılmaları anlamlarına da gelmektedir.¹³ Konuyu bu açıdan ele aldığımız zaman her tahliye, uygulama itibariyle esasında bir salıverme faaliyetini kapsamaktadır. Ancak konumuz itibariyle belirli şartlara haiz bireylerin salıverilmesini işlemekteyiz. Bu salıverilme uygulaması ise

⁶Yıldırım, Tuğrullah, **Şartla Salıverilme**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1990, s. 2.

⁷Yıldırım, s. 4.

⁸Avcı, Mustafa, **Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenekler**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1994, s. 241.

⁹Başman, Murat, **Şartla Salıverilme** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1996, s. 3.

¹⁰Bknz:5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun konuyu düzenleyen 107. maddesinde de “Koşullu Salıverilme” kavramı tercih edilmiştir.

¹¹Başman, s. 4.

¹²Kafes, Veli, **Hukukumuzda Şartla Salıverme ve Uygulamadaki Sorunlar**, Ankara, 1998, s.2.

¹³Önder, **Salıverme**, s. 249.

çeşitli şekillerde gerçekleşebilmektedir. Bu bağlamda belirlenen mahkûmiyet süresi dolmadan salıverme keyfiyetinden istifade şekillerini;

- Mahkûmun hapis süresince gösterdiği müspet davranışlar nedeniyle yetkili otoritelerin değerlendirmesi sonucu ceza süresinin tamamlanması,
- Bireyin mahkûm edildiği cezaya dair uygulamaların niteliksel açıdan değişikliğe tabi tutulması,
- Şartla salıverme veya af dönemine denk gelen ve bu kapsamda değerlendirilen bir suçtan hüküm giymiş olan bireyin af yoluyla salıverilmesi şeklinde sınıflandırmamız mümkündür.¹⁴

Bu sınıflandırmalar içinde yer alan mahkûmun cezasının belli bir bölümünü çektikten sonra otorite tarafından serbest bırakılabilme salahiyetinden istifade etmesi, ancak belirlenen kıstaslara uymaması durumunda cezasını geri çekmesi şartıyla bu salahiyete erişmesi konusu çalışmamızın da temel konusunu teşkil etmektedir. Yukarıda şartla salıverme hususunda değindiğimiz mahkûmun yetkili otorite tarafından serbest bırakılma durumu, salt bir gözlem sonucu meydana gelen bir durum değildir. Nitekim beklenti mahkûmun örnek davranışlar sergilemesi ve programın amacı olan “ıslah” seviyesine ulaştığını gösterici hareketler sergilemek olsa da esas olan bireyin pişmanlığını da dile getirmesidir. Doktrinde koşullu salıverilme ceza infaz kurumunda cezasını çekmekte olan, bunun sonucu olarak belli bir ıslah ve terbiye programına tabi tutulan, bütün tutum ve davranışları gözlemlenen mahkûmun işlediği suçtan dolayı pişmanlık duyması halinde, mahkûm olduğu ceza süresi tamamlanmadan ceza infaz kurumunun dışına çıkarılmasına ve cezasının kalan kısmını herhangi bir suç işlememesi ve kendisine yüklenen yükümlülüklerle uygun davranması koşuluyla dışarıda geçirmesine imkân tanınması olarak tanımlanmaktadır.

Yukarıda da değindiğimiz gibi birey ne kadar örnek davranış sergilerse sergilesin veya bireyde ne kadar olumlu davranışlar gözlenirse gözlenir esas olan nokta mahkûm sıfatında bulunan bireyin işlemiş ve hüküm giymiş olduğu suçtan pişman olduğunu belirtmesidir. Bir başka ifade ile otoritenin elinde olan ve mahkûmun ceza süresi dolmadan belirli kriterlere uyması şartı ile gerçekleştirilebilecek olan şartla salıverme fiilinde temel ölçüt kişinin işlemiş olduğu suçtan pişman olmasıdır.¹⁵

¹⁴Rey, Manuel Lopez, **Salıverme ve Şartlı Salıverme**, Çev: Mustafa T. Yücel, Ankara, 1970, s. 44.

¹⁵Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 638.

Pişman olma veya otorite tarafından iyi hâli gözlenen hükümlünün buna ne derece hak kazandığı konuları tek başına hüküm itibariyle ele alındığı zaman elbette ki muallâkta kalan tespiti güç bir konu olarak görülmektedir. Ancak burada bir yanlış anlaşılmanın önüne geçmek gerekmektedir. Dışarıdan bakıldığı zaman hüküm giyme ve bu doğrultuda cezayı çekip bitirme fiili tek başına hürriyetten yoksun bırakma, güvenliği sağlama, ıslah vb. faaliyetleri kapsıyor şekilde görülmektedir. Ancak durum bundan farklıdır. Çağdaş bir infaz uygulamasında verilen cezanın amacı tek başına mağdur ve mağdur yakınlarını tatmin etmek, hüküm giyen bireye mağdur yakınları veya mağdur tarafından verilebilecek zararların önüne geçmek veya işlenen suça dair belirlenen mühleti tamamlattırmak amaçlarını taşımamaktadır. Bunların yanı sıra güncel bilgiler, eğitsel yaklaşımlar, sportif faaliyetler vb. sosyo - kültürel faaliyetlerle bireyin zamanını öldürmekten ziyade ona yeni bakış açıları kazandırarak onu yeniden topluma kazandırmayı amaçlayan faaliyetleri kapsamaktadır.¹⁶ Bu nedenle bireylerin kendilerini geliştirmeye çalışmaları veya pişman oldukları yolundaki izlenimlerin netliği sadece bireyin ağzından dökülen cümlelerle değil gözlemlerle daha net bir şekilde anlaşılacaktır. Ayrıca bireyi geliştirmeye ve yeniden topluma kazandırmaya yönelik yürütülen bu faaliyetlerde kişinin kendini yenilemeye çalışması ve bunun sonucunda bir ödül elde edeceğini bilmesi motivasyonu arttırıcı ve belki de gerçek anlamda iyileşmeyi hızlandırıcı bir etki yapmaktadır. Elbette ki şartla salıvermenin koşulları arasında suç işlememe şartı yer almaktadır. Ancak bahsettiğimiz husus bireyin belirli açılardan geliştirilerek zaten suç işlemeye olan meylinin de ortadan kaldırılması veya meyil tabirinden ziyade bunu gerçekleştirmeye neden olan faktörlere başka açılardan bakmasının sağlanmasıdır.¹⁷ Şartla salıverme kavramını bu açılardan ele aldığımız zaman uygulamanın bireylerin ıslah faaliyetlerinde geliştirilmeye çalışılmaları itibariyle toplumsal bir boyut taşıdığını, ayrıca cezanın belirli kısmının dışarıda bitirilmesini sağlayarak cezaya alternatif bir uygulama olduğunu söylememiz mümkündür.

¹⁶Mengüç, A. Rıza, **Ceza İnfaz Hukuku ve İnfaz Müesseseleri**, 2. Baskı, İstanbul, 1975, s. 191.

¹⁷Mengüç, s. 191.

1.2. Şartla Salıvermede Fark Oluşturan Unsurlar

Belirttiğimiz hususlar dikkate alındığı zaman şartla salıverme uygulamalarında klasik ceza uygulamalarından farklı bir takım uygulamalar olduğu görülmektedir. Bu uygulamaları belirli bir sınıflamaya tabi tutacak olursak;

- I.) Birinci husus şartla salıvermenin sadece hapis uygulamaları için geçerli olduğudur. Nitekim salıverme fiilinin özünde hürriyeti kısıtlama unsurunun ortadan kaldırılması söz konusu olduğu için bireylerin bu kısıtlama kapsamında belirli bir yerde serbestliklerinin ortadan kaldırılmış olması gerekmektedir. Bu da hapishane denilen yapılara atıfta bulunulduğunun göstergesidir. Şunu da belirtmekte fayda vardır ki şartla salıverme unsuru her hükümlü için gerçekleştirilebilecek bir uygulama şekli olarak kabul edilmemektedir.¹⁸
- II.) İkinci husus şartla salıvermenin uygulanabilmesi için bireysel anlamda taşınması gereken yeterliliklerin neler olduğudur. Bu bağlamda da yukarıda da değindiğimiz gibi mahkûmun çekmekle hükümlü olduğu cezanın bir kısmını çekmiş olması gerekliliği ilk şartı oluşturmaktadır. Bir kısım tabirinden hareketle cezanın süresi hakkında kesin bir tarih vermek veya tarihsel bir algıda bulunmak ancak cezanın niteliği veya hükümlü bulunan şahsın daha önceki cezai filler açısından geçmişe dönük olaylarına bağlıdır.¹⁹
- III.) Hüküm giymiş olan birey ıslah uygulamalarının tamamına dair bir ehliyete sahip olmalı, bu kapsamda iyi hâli görülmekle beraber sosyo - kültürel değişime de açık olduğunu ve bunu benimsediğini belli edecek hâl ve hareketler içinde bulunmalıdır. Bu durum karar verme yetkisine sahip olan otorite tarafından gözlenebilecek derecede doğal ve samimi bir şekilde ortaya çıkmalıdır.²⁰
- IV.) Cezai hükümlülüğü verme yetkisine sahip olan adli merciler, aynı zamanda şartla salıverme yetkisine de haiz olan makamlardır. Ancak bu durum geçmişten günümüze olduğu gibi günümüzde de ülkesel anlamda

¹⁸Artuk, Mehmet Emin, “Emniyet Tedbirleri”, Ceza Hukuku Makaleleri, İstanbul, 2002, s. 152 - 158.

¹⁹Cuhruk, Mahmut, Şartla Salıverme, AD., Y: 58, S. 5. Ankara, 1967, s. 313.

²⁰Avcı, Mustafa, Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenekler, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1994, s. 243.

farklılıklar arz etmektedir. Nitekim geçmişte mahkemelerden ziyade, şartla salıverme konusunda özel olarak oluşturulan kurullar olduğu ve bu kurulların yargılamadan ziyade bireylerin hak ediş seviyelerini değerlendirdikleri kaynaklarda yer almaktadır.²¹ Bunun yanı sıra şartla salıverme kurumunda “idari makam” adı verilen bir uygulama yer almaktadır ki bu da şartla salıverme konusunda idari makam olarak karşımıza çıkan Adalet Bakanlığının görüşünün/kararının son karar olmasıdır.

Ancak bu durum işlerlik açısından bir nebze de olsa farklılık göstermektedir. Nitekim “*idari makam*” uygulamasının devreye girebilmesi için mahkûmun tamamlamak zorunda olduğu hürriyeti kısıtlayıcı sürenin beş yıldan fazla olması gerekmektedir. Durumun bu şekilde olması hâlinde bile Adalet Bakanı sıfatıyla cezanın bir anda ortadan kaldırıldığı yönünde bir uygulama görülmemektedir. Şartla salıvermeye karar verecek olan Adalet Bakanı, belirtilen şartları taşıyan bireyi salıvermeden önce infaz hâkiminin görüşüne başvurmaktadır. Bu da yargı güçlerinin ne denli etkili ve önemli olduğunun göstergesidir. Bunun bir diğer göstergesi ise aynı şartlarda cezanın beş yılın altında olması durumunda şartla tahliye kararının tamamen infaz hâkimi tarafından verilme serbestliğinde olmasıdır.

- V.) Şartla salıverilme uygulamasında serbest bırakılan bireyin bir deneme süresi vardır. Bu deneme süresi ülkeden ülkeye/yürürlükte olan ceza kanunlarına göre farklılık gösterse de ülkemizde cezanın içeride geçirilmesi gereken kısmına kadardır. Bir başka deyişle salıverilen hükümlü içeride kalması gereken süre içinde dışarıda gözlem altında tutulmaktadır. Bu durumun getirileri farklı şekillerdedir. Birey şartla tahliye süresince dışarıda kesinlikle suç fiiline girişmemeli, herhangi bir şekilde suça iştirak etmemelidir. Buna ek olarak ise bireyin şartla tahliye esnasında kabul etmiş olduğu bir takım özel durumlar olabilmektedir ki birey bunlara da uymak zorundadır. Bu açıklamalar doğrultusunda şartla

²¹Jacops, James B., Criminal Law, Criminal Procedure, And Criminal Justice, in: Fundamentals of American Law, (General Editor: Alan B. Morrison), New York, New York University School of Law, 1996, s. 327 vd.

tahliye konusunun, cezanın sadece dört duvarın kısıtlayıcılığından kurtarılması anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Bir başka ifade ile birey hapisane ortamında tamamlaması gereken cezayı kamusal alanda aynı müeyyidelerle tamamlamaya mecburdur.²²

- VI.) Bu konuda bir diğer husus yukarıda belirttiğimiz kamusal alanda çekilen cezaya dair yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerle uyulmaması durumudur. Şayet salıvermeden yararlanan hükümlü birey tabi olduğu şartlara uymaz veya bu hallere uymadığı yönünde yapılan tespitler sonucu durum sabit görülürse şartlı salıverme kararı geçerliliğini yitirir. Bu bağlamda serbestliğini de yitiren birey kalan cezasını tekrar hapisanede geçirmek zorundadır.
- VII.) Hükümlü olarak şartla salıvermeden istifade etme hakkı kazanan ve bu şekilde de belirli kaidelere uyma koşuluyla serbest kalan bireylerin, serbestlikleri süresince belirlenen şartlara muhalif hareketlerde bulunmamaları durumunda belirlenen süre dâhilinde cezaları infaz kapsamına alınır. Bu doğrultuda serbestlik durumları bir dahaki cezai yaptırım gerektirecek fiillerine kadar kesinleşmekle beraber şartlı salıvermedeki belirlenen şartlar geçerliliğini yitirir. Ancak bu serbestlikten itibaren cezaya dair bir tekerrür süresi işlemeye başlar. Tekerrür kapsamına alınan cezaların işlenmesi durumunda ise birey yargı önünde bu cezai müeyyide kapsamında değerlendirilir.

1.3. Şartla Salıvermenin Ceza Hukukundaki Benzer Uygulamalardan Farkı

1.3.1. Farklılık Kavramına Genel Bakış

Şartla salıverme kavramı içeriğindeki “salıverme” fiili itibariyle yukarıda da değindiğimiz gibi bir “serbestlik” sağlamaktadır. Bu serbestlik kavramı her ne kadar belirli süre dâhilinde denetim, belirli şartlar kapsamında hareket etme, şartlara uyulmaması durumunda elde edilen hakkın yitimi gibi durumları kapsasa da mahiyet açısından bir serbestlik içermesi yönüyle ceza hukukunda bir takım uygulamalarla

²²Gölcüklü, Feyyaz, **Türk Ceza Sistemi (Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar)**, Ankara, 1966, s. 152 - 153., Namık. K. Yalçınkaya, “**Şartla Salıverme**”, Yargıtay Yüzüncü Yıldönümü Armağanı, İstanbul, 1968, s. 265.

benzerlik göstermektedir. Bu uygulamaların özünde de serbestlik vardır. Bunları; af, adli af ve tecil (erteleme) olarak sıralamamız mümkündür.

1.3.2. Şartla Salıverme ve Af Arasındaki Uygulama Farklılıkları

Af kelimesi günümüzde de sıkça kullanılan ve herkes tarafından anlamına aşına olunan bir kelimedir. Af, kimi zaman tam anlamıyla suçun bağışlanması, cezanın ortadan kaldırılması veya hiç yokmuş gibi davranılması vb. sonuçların ortaya çıkmasını sağlayan bir kamu hukuku işlemidir.²³ Bu işlem yasama veya yürütme organlarının kararlarına bağlı olarak gerçekleştirilebilir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere af her ne kadar yargı sonuçlarını ilgilendiren bir durum olsa da ortaya çıkmasına/uygulanmasına karar veren organlar yargı organları değildir.²⁴

Yasama ve yürütme organlarına af çıkarma yetkisini tanıyan ise Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'dır. Nitekim 1982 Anayasası'nda af çıkarma ve af çıkarma yetkisinin kullanılmasına dair ilkeler düzenlenmiştir. İlgili düzenlemeye göre Anayasamızın 14. maddesi kapsamında ele alınan “(Değişik: 03.10.2001-4709/3 md.) Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz.

Anayasa hükümlerinden hiçbiri, devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasa'da belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz.

Bu hükümlere aykırı faaliyette bulunanlar hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir.” kapsamı dışında kalan suçlar için af çıkarma yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisine aittir. İlgili yetki madde 87'de: “(Değişik: 03.10.2001 - 4709/28 md.;07.05.2004-5170/6 md.) Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; Bakanlar Kurulunu ve bakanları denetlemek; Bakanlar Kuruluna belli konularda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermek; bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek; para

²³Keyman, Selahattin, **Türk Hukukunda Af (Genel Af - Özel Af)**, Ankara Üniversitesi Basımevi (Doktora Tezi), s. 42., Çetin Özek, “**Umumî Af**”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. XXIV, S. 1 - 4., s. 119 vd.

²⁴Dönmezer/Erman, s. 217.

basılmasına ve savaş ilânına karar vermek; milletlerarası antlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, *Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilânına ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir.*²⁵ Yürütme kapsamında af yetkisi ise Cumhurbaşkanı tarafından kullanılan ve özel durumlarda uygulanan bir af yetkisidir. Cumhurbaşkanı'nın af yetkisini kullanabilmesi için hükümlünün yaşlılık nedeniyle cezasını sağlıklı şekilde çekememe durumu, kronik sebeplere bağlı ve süregelen hastalık durumu ve uzuv eksikliği veya organlar itibarıyla sakatlık yaşaması gibi durumlardan birinin kapsamına girmesi gerekmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere Cumhurbaşkanı'nın bu yetkisi keyfî bir yetki değildir. Ayrıca Cumhurbaşkanı tamamen affetme veya cezayı hafifletme keyfiyetini de kendi elinde tutmaktadır.²⁶

Bu af fiili kapsamında 14. madde ayrımının yanı sıra bir de 169. maddeyi eklemek gerekmektedir. Nitekim 169. maddede; “Devlet, ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi için gerekli kanunları koyar ve tedbirleri alır. Yanan ormanların yerine yeni orman yetiştirilir, bu yerlerde başka çeşit tarım ve hayvancılık yapılamaz. Bütün ormanların gözetimi devlete aittir.

Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz. Devlet ormanları kanuna göre, devletçe yönetilir ve işletilir. Bu ormanlar zamanaşımı ile mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz.

Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez. *Ormanların tahrip edilmesine yol açan siyasî propaganda yapılamaz; münhasıran orman suçları için genel ve özel af çıkarılamaz. Ormanları yakmak, ormanı yok etmek veya daraltmak amacıyla işlenen suçlar genel ve özel af kapsamına alınamaz.*

Orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edilen yerler ile 31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler, şehir, kasaba ve köy

²⁵Armağan, Servet, “**Anayasa Hukuku Açısından Af Yetkisinin Değerlendirilmesi**”, Anayasa Yargısı, S. 18., Anayasa Mahkemesinin 39. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler (25 - 26 Nisan, 2001), Ankara, 2001, s. 349.

²⁶Erem, Faruk/Danışman, Ahmet/Artuk, Mehmet Emin, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 14. Baskı, Ankara, 1997, s. 946 vd.

yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler dışında, orman sınırlarında daraltma yapılamaz.” ifadesi kapsamında ormanlara yönelik suçların da genel ve özel af kapsamı dışında bırakıldığı görülmektedir.

Af konusu, kapsamı ve uygulamaları noktasında genel anlamda aktardığımız bilgilerin ardından affa dair uygulamaları iki kısımda ele almamız mümkündür. Bunlar yukarıda da değindiğimiz gibi mahkûmiyet durumunu ortadan kaldıran genel af uygulaması²⁷ veya sadece cezaya etki eden özel af uygulamasıdır.²⁸

İki çeşit olarak sınıflandırdığımız af uygulamasının da kendi içinde farklılıklar taşıdığı bilinmektedir. Bu farklılıklar ve affa dair genel anlamdaki özellikler ise aşağıdaki gibidir.

- I.) Genel af ve özel af kavramlarının uygulanması sonucunda ortaya çıkan durum farklılık arz etmektedir. Genel af uygulamasında suç unsuru olan fiilin bütün sonuçları ortadan kaldırılır. Diğer bir ifade ile bireyin sicilinde genel affın uygulandığı suça dair bir iz bırakılmaz. Özel af uygulamasında ise durum bundan farklıdır. Bu uygulamada cezaya dair bir indirim, cezanın kaldırılması veya türünün değiştirilmesi şeklinde uygulamalar olsa da genel affa olduğu gibi geçmişe dair bir unutmama durumu söz konusu değildir. Ancak bu konuyla ilgili olarak özel af uygulamasında özel bir düzenleme yapılmışsa bu düzenleme doğrultusunda özel af uygulaması, genel af uygulamasına benzer nitelikler taşıyabilir.²⁹
- II.) Genel af ve özel af kavramlarının kapsamına giren olgular da birbirlerinden farklıdır. Genel af uygulamasında, uygulamaya maruz kalan olgu soyut kavram olan “suç” olgusudur. Başka bir ifade ile genel af münferit bireylerden ziyade belirli bir suçtan hüküm giyen her bireyi kapsar nitelikte bir uygulamadır. Özel af uygulaması ise bireylere yönelik bir uygulamadır. Elbette ki özel af uygulamasında da işlenen suçun türü, mahiyeti vb. önemli olsa da kapsayıcılığı genel af uygulamasına göre daha düşük seviyede kalmaktadır.³⁰

²⁷Tüzün, Rafet, “**Pişmanlık ve Genel Af Yasası**”, Cumhuriyet, 7 Ekim 1985, S.: 21951, s. 2.

²⁸Soyaslan, Doğan, “**Af**”, Anayasa Yargısı, S.: 18, Anayasa Mahkemesinin 39. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler (25 – 26 Nisan 2001), Ankara, 2001, s. 412.

²⁹Taner, Tahir, **Ceza Hukuku Umumî Kısım**, 3. Baskı, İstanbul, 1953, s. 661 vd.

³⁰Taner, s. 661 – 662.

- III.) Genel af ve özel af uygulamalarının ortaya çıkma veya uygulanma zamanları arasında farklılık vardır. Genel af uygulaması tutuklu bireyler için kesin hüküm giyilmesinden önce veya sonra çıkarılabilir. Bu uygulamada hükümden önce genel affın uygulanması ilgili davanın düşmesine neden olur. Kesin hükümden sonra uygulanan genel af ise mahkûmiyeti bitirdiği gibi cezanın geçmişine dair izlerinin de ortadan kaldırılmasını sağlar. Ancak özel af uygulamasında durum farklı şekilde işlemektedir. Özel affın uygulanabilmesi için bireylerin öncelikle kesin hükümlerinin belli olması gerekir. Ancak burada belirtilmesi gereken bir husus da toplu hâlde uygulanacak olan özel affın mahkûmiyetten önce gerçekleştirilebileceğidir. Bu durumda yani mahkûmiyet gerçekleşmeden uygulanan toplu özel af durumlarında, özel affın kapsamı ve yaptırımları belirlenmekte, süren kamu davası incelenmekte ve sonuca göre özel af hükümleri uygulanmaktadır.³¹
- IV.) Genel af ve özel af uygulamaları hukuksal anlamda uygulanmak zorunda olunan durumlardır. Bir başka ifade ile bu uygulamalardan yararlanmak bireylerin insiyatiflerine bağlı değildir. Af kanunu uygulanmaya başladığı andan itibaren af kapsamına giren her hükümlü bu haktan yararlanmak zorundadır.³² Ancak henüz kesin hüküm verilmemiş cezalar nedeniyle mahkûm olan bireylerin af yasasına düşülen bir şerh ile ilgili yasadan yararlanmamayı talep etmeleri durumunun normal olduğu kaynaklarda belirtilmektedir.³³ Burada bireysel psikoloji kavramı devreye girmektedir ki, birey işlediği suç için belirlenen cezayı çekip beraat etmesi durumunda bu konuda vicdanen daha rahat olacaktır. Ayrıca olayın toplumsal boyutu da bireysel boyutuyla paralellik göstermektedir. Nitekim bireyin erken tahliye durumu toplumsal anlamda cezanın çekilmediği gibi yorumlanarak bambaşka sonuçların doğmasına da meydan verebilir. Yine bunun yanında işlemediği bir suçtan hüküm giyen ve bu suçun aydınlanacağını düşünen bir bireyin aflu çıkmış olması suçu kabullenmesi anlamına gelebileceği için bireysel

³¹Keyman, s. 45.

³²Erem/ Danışman/Artuk, s. 943 – 944.

³³Centel, Nur, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, İstanbul, 2001, s. 652.

anlamda pek kabul görecek bir durum değildir. Bu bağlamda suçsuzluğun ispatını gösteren beraat kararı geç de olsa psikolojik olarak daha fazla rahatlatacak bir karardır.³⁴

Nitekim bahsedilen affi kabul etmeme durumu 113 sayılı Af Kanununda; “28/Ekim/1960 tarihinde yürürlüğe giren 113 sayılı Af Kanununun I/A maddesi (27/Mayıs/1960 tarihine kadar işlenmiş olan suçlardan taksirli cürümlerle kanunların yukarı haddi 5 seneyi geçmeyen hürriyeti bağlayıcı bir ceza ile yahut yalnız para cezası ile cezalandırdığı veya müsadereyi veya bir meslek ve san’atın yapılmamasını veya bu cezalardan birini veya bir kaçını istilzam eden filler hakkında takibat yapılmayacağı) ve (Bu fıkra hükmünden istifade edecek olanların affi kabul etmemeye hakları bulunduğu; bu hakkını kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir ay içinde kullananlar hakkında tahkikat veya takibata devam olunacağı, mahkûmiyet halinde bu hakkın kullanılmış olması aftan istifadeye engel olamayacağı...) *hükmünü vazetmiş olup, bu hükme göre zikredilen suçlardan sanık bir şahıs 28/Ekim/1960 tarihinden itibaren 28/Kasım/1960 tarihine kadar resmi bir müracaatta bulunarak affi kabul etmediğini bildirdiği halde tahkikat veya takibata devam edilecek ve bu yoldaki resmi müracaatını 28/Kasım/1960 tarihinden sonra yapanlar hakkında ise tahkikat veya takibata devam edilmeyecek demektir.*” ifadeleriyle açık olarak belirtilmektedir.³⁵

- V.) İster özel af olsun ister genel af olsun her iki şekilde de belirli şartlara uyulması konusunda bireyler bir takım kurallara tabi tutulabilir. Bahsettiğimiz bu şartlar geciktirici ve bozucu olmak üzere iki şekilde olabilir. Bu şartlardan geciktirici (taliki) şartlar söz konusu olduğu zaman bireylerden belirli bir takım durumları yerine getirmeleri istenebilir. Bu şartlar o denli kesindir ki birey ancak bunları yerine getirdiği zaman af kapsamında değerlendirilme hakkını elde eder. Diğer şekilde hükümlü af uygulamasının kapsamı dışında tutulur.³⁶ Bu bağlamda 2330 sayılı Af Kanunu örnek olarak gösterilebilir. İlgili kanunun 14. maddesinde,

³⁴Gücük, Turgut, “Nasıl Bir Af?”, Cumhuriyet, 9 Ekim 1985, S.: 21953, s. 2.

³⁵“<http://www.msb.gov.tr/Birimler/ASYAR/htm/karar/1961-0952.htm>”, e.t: 17.06.2014

³⁶İçel, Kayıhan/Sokullu-Akıncı, Füsun/Özgenç, İzzet/Sözüer, Âdem/Mahmutoglu, Fatih S./Ünver, Yaşar, **İçel Yaptırım Teorisi**, 3. Kitap, İstanbul, 2000, s. 310.

“Fırar halinde olup bu kanunun mer’iyete girdiği tarihten itibaren üç ay içinde hükümete müracaatla teslim olmayan maznun veya mahkûm şahıslar bu kanunun hükümlerinden istifade edemezler.” ifadesiyle af konusunda şart durumu güzel bir şekilde örneklenmiştir.³⁷ İnfisahi olarak nitelendirilen bozucu şarta bağlı af durumunda ise hükümlü aftan hemen yararlanır. Ancak af kanununda belirtilen bozucu (infisahi) şart gerçekleştirildiği an af durumu ortadan kalkar.³⁸ Bu ortadan kalkma durumu aftan tekrar yararlanma ihtimalini de beraberinde ortadan kaldırır. Uygulamada bozucu şartlar arasında en fazla karşılaşılanı salıvermeden yararlanan hükümlünün aynı suçu tekrar işlememesinden ziyade belirli bir süre içinde kesinlikle suç işlememesi yönünde getirilen kısıtlamadır.³⁹

Buraya kadar olan kısımda af kanunları, af uygulamaları vb. ile ilgili aktardığımız bilgilerden hareketle af ve şartla salıverme durumları arasında öncelikli olarak uygulama açısından farklılıklar olduğunu söylemememiz mümkündür. Bu bağlamda şartla salıvermeye yönelik yukarıdaki bilgileri yokladığımızda öncelikle yetkili mahkeme tarafından cezasının bir kısmını çeken bireylere uygulanabileceğini görmekteyiz. Ancak af uygulamalarına yönelik böyle bir şart yoktur. Nitekim af uygulamalarında hükümlü cezasının hiçbir kısmını çekmemiş de olabilir. Ceza çekmekten ziyade af yetkisi cezasını hiç çekmemiş hatta kovuşturma evresinde olan bireyler için bile uygulanabilir.⁴⁰

Yukarıda da belirttiğimiz gibi genel af uygulaması durumunda herhangi bir mecburiyet durumu söz konusu değildir. Diğer bir ifade ile genel af kanunu çıkarma yetkisi bulunan organlar tarafından böyle bir af çıkarma mecburiyeti söz konusu değildir. Ancak özel af uygulaması için durum bunun tam tersi şekilde tezahür etmektedir. Nitekim özel af uygulaması, gerekli şart/durumlar ortaya çıktığı takdirde, yetkili makam tarafından uygulanmak zorunda olan bir af şeklidir.

³⁷“www.nvi.gov.tr%2FFiles%2FFile%2FMevzuat%2FYururlukten_Kaldirilanlar%2FKanun%2Fdoc%2F2330%2520sayili%2520AF%2520KANUNU.doc&ei=2pWgU4GOmy7AbZ94CQDg&usg=AFQjCNGE P uHBP5UCayNk8kzLWLwrqbDsQ&bvm=bv.68911936,d.ZGU&cad=rja”, e.t.: 17.06.2014

³⁸Sözür, Adem, “**Türk Hukukunda Af, 4454 ve 4616 Sayılı Kanunlarda Öngörülen Şartla Salıverilme ve Ertelemeye İlişkin Hükümlerin Hukuksal Niteliği İle Bu Hükümlerin Anayasaya Uygunluğu Sorunu**”, Anayasa Yargısı, S.:18, Anayasa Mahkemesinin 39. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler (25 – 26 Nisan 2001), Ankara, 2001, s. 225.

³⁹Erem, Faruk, “**Koşullu Af**”, Cumhuriyet, 12 Mart 1991, Sy.: 23907, s. 2.

⁴⁰Dönmezer/Erman, s. 69.

Yine yukarıda da değindiğimiz gibi hükümlü şartla salıverme uygulamasından faydalandığı zaman uymak zorunda olduğu bir takım kurallar vardır. Şartla salıverme uygulamasının denetime tabi olarak belirlenen kısmında hükümlünün kasten suç işlemesi veya salıverme şartları arasında bulunan fiilleri işlemesi hâlinde şartla salıverme durumunun iptal edileceği ve hükümlünün, dışarıda kaldığı süre cezasından hariç tutularak, cezasının geri kalan kısmını tamamlaması için hapis haneye gönderileceği mutlaklıdır. Bu durum hükümlü için aynı şartlar dâhilinde bir daha şartla salıverme uygulamasından yararlanamamayı da beraberinde getiren bir sonuç doğurur. Ancak bu uygulama esnasında denetim altında bulunan süre belirlenen şartlara uygun bir şekilde geçirilirse bireyin geçirdiği süre infazından düşülür. Yine de bu doğrultuda mahkûmiyetin sonucu olarak ortaya çıkan ehliyetsizlik durumları devam eder. Özel af uygulamasında durum bu iken genel af uygulamasında daha önce de belirttiğimiz gibi mahkûmiyete dair tüm sonuçlar ortadan kaldırılır.

Özel af uygulamasında hükümlü açısından ayırıcı olan husus kişinin bireysel olarak iyi hâl gösterme durumunun aranmasıdır. Daha önce de değindiğimiz gibi bu iyi hâl durumu tek boyutlu olarak değil ıslah faaliyetleri kapsamındaki tüm eğitimler açısından gözlenebilecek bir iyi hâl durumudur. Ancak genel af uygulamasında bir iyi hâl arayışından söz etmek mümkün değildir. Elbette ki pek çok kanunda olduğu gibi af kanunlarında da istisnai durumlar mevcuttur. Bahsettiğimiz genel geçerlik durumu çıkarılan af kanununun belirli şartlara bağlanmaması durumu için geçerlidir.⁴¹ Yine bu bağlamda şartla salıverilmeden istifade eden hükümlü belirlenen şartları yerine getirmediği takdirde şartla salıverilme kararı geri alınmasına rağmen, af uygulamasında bu geçerli değildir.⁴²

1.3.3. Şartla Salıverme ve Adli Af Arasındaki Uygulama Farklılıkları

Adli af belirli koşullar altında hükümlünün cezasının davayı yürüten yargıç tarafından affedilmesi şeklinde gerçekleşir.⁴³ Bu af uygulamasında dikkate alınan durum hükümlünün af uygulamasına tamamen uygun olması ve cezanın infaz edilmemesinin toplum yararına uygun olmasıdır.⁴⁴ Bu uygulamada esas olan toplum

⁴¹Kayhan/Sokullu-Akıncı/Özgenç/Sözüer/Mahmutoğlu/Ünver, s. 313 - 314.,Keyman,s. 89.

⁴²Bardak,Cengiz, “Şartla Salıverilme”, AD., Y.: 80, F.:5, Temmuz - Ağustos, Ankara, 1989, s. 58.

⁴³Erem/ Danışman/Artuk, s. 810.

⁴⁴Avcı, Mustafa, “Kim Kimi Affedebilir? (Mukayeseli Hukuk Kaynaklarında Af – I)”, Kamu Hukuku Arşivi,Y.:2, S.:3, Ekim 1999, s. 227.

menfaati kavramı, faile verilebilecek olan cezanın sonuçlarının ceza verilmeme durumuna göre daha ağır sonuçlara yol açması şeklinde de olabilir. Bu gibi durumlarda davayı yürüten yargıç adli af uygulanması kararı olarak hükümlüyü affedebilir.⁴⁵ Genel af uygulamasında yasama ve yürütme organlarının verdiği kararın geçerli olması bu uygulamanın yargı kapsamı dışında kalan bir uygulama olduğunun göstergesidir. Ancak adli af uygulamasında bu durumun tam tersi geçerlidir. Diğer bir ifade ile adli af uygulaması yargı mercilerince yerine getirilen bir uygulamadır. Bu da adli af ile genel af uygulaması arasındaki en keskin ayrımı göstermektedir.⁴⁶ Adli af uygulamasında bireyin alacağı cezanın doğuracağı sonuçların incelenmesinden önce, bireyin suçun gerçek faili olup olmadığı yönünde bir kovuşturma yapılır. Yapılan kovuşturma sonucunda birey suçlu bulunursa uygulanacak olan cezanın sonuçları ve uygulanmaması hâlinde ortaya çıkacak sonuçlar incelenerek adli af uygulaması yönünde karar verilebilir. Bu konuda bir iş adamının taksirli bir suç nedeniyle mahkeme karşısına çıkması örnek gösterilebilir. İşletmeler sahibi olan ve mahkûmiyet durumunda bu işletmeleri kapatmak zorunda olan bireyin mahkûmiyeti hem kendisi ve ailesi için hem iş yerinde çalışan bireyler ve aileleri için hem de ülke ekonomisi için büyük kayıplar doğuracak bir durum olduğu için bu bireye dair adli af uygulamasına gidilebilir.

Adli af uygulamasıyla şartla salıverme arasındaki en büyük farklılık, şartla salıvermede cezanın bir bölümünün çekilmiş olması ve bireyin iyi hâlinin gözlenmesidir. Ayrıca birey şartla salıverildikten sonra belli bir süre denetim altında tutulmakta ve bu süre içinde suç işlerse infazına kaldığı yerden devam etmesi gerekmektedir. Adli af uygulamasında ise suç sabit görülse bile mahkeme yargıcı adli affetme/cezayı uygulamama salahiyetine sahiptir. Bu nedenle de şartla salıvermede olduğu gibi herhangi bir ceza çekme süresi adli af için geçerli değildir.⁴⁷

1.3.4. Erteleme Kurumu ve İşleyiş Şekilleri

Erteleme uygulaması adından da anlaşılacağı üzere ileri tarihe öteleme anlamına gelmektedir. Ancak ertelemede suçun mahiyetine göre süresi değişmekle birlikte belirlenen diğer şartlara da uyma şartı aranmaktadır. Bu bağlamda öteleme uygulaması

⁴⁵Sözür, s. 230.

⁴⁶Sözür, s. 230.

⁴⁷Avcı, **Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenekler**, s. 229, 230.

birkaç şekilde gerçekleşmektedir. Aşağıda kısaca özetlemeye çalıştığımız erteleme şekilleri daha sonra detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi: Belirlenen şartlara uyan ve suç işlendikten sonra belirlenen süre içinde başka bir suç işlemeyen bireylere yönelik kamu davasının açılmaması durumudur.

Duruşmanın Ertelenmesi: Kamu davasının açılması aşamasının geçilmesinin ardından bireyden beklenen şartlar yerine getirilmişse bu davanın hükme bağlanması yönündeki duruşmaların ertelenmesi durumudur.

Hükmün Ertelenmesi: Kamu davasının açılmasının ardından duruşmaların yapılması ve bireyin hüküm giymesi durumunda beklenen şartların sağlanması sonucu verilen hükmün ertelenmesidir.

Cezanın Ertelenmesi: Belirlenen aşamalardan dava, duruşma, hüküm gibi adımlar geçildikten sonra bireyin cezasını çekmesinin ertelenmesidir. Bu erteleme durumunda da bireyin belirlenen şartlara uymuş olması beklenir.

Yukarıda bahsettiğimiz ayırıcı hususlara dikkat edildiği zaman ertelemelerde de şartla salıverme uygulamalarında olduğu gibi hükümlünün belirlenen bir takım şartlara uyması gerekmektedir. Bu şartlar açısından konuyu ele aldığımızda yine şartla salıverme uygulamalarında olduğu gibi özellikle bireyin iyi hâl göstermesi üzerinde durulmaktadır. Yine erteleme uygulamalarında, şartla salıvermede olduğu gibi iyi hâl durumunu yitiren bireyler hakkındaki kovuşturma sürdürülmekle birlikte ertelenen cezanın infaz durumu da söz konusu olur.⁴⁸

Kaynaklarda, ertelemenin, ceza infazına göre suçu önleme ve suça iştirak eden bireyi topluma kazandırmada daha etkili olduğundan bahsedilmektedir.⁴⁹ Esas itibariyle konu irdelendiği zaman suçlu olarak nitelendirilen bireyin sosyal çevresi, ailesi, işi, ekonomik durumu vb. durumları incelendiğinde suça temayül edebilecek bir birey olup olmadığı hal-i hazırda ortaya çıkan bir durumdur. Bu da bireyin ceza infazına maruz

⁴⁸Önder, Ayhan, **Ceza Hukukunda Tecil ve Benzeri Müesseseler (Mukayeseli Hukukta ve Hukukumuzda)**, İstanbul, 1963, s. 5 vd.; Artuk, Mehmet Emin/Yenidünya, Ahmet Caner, **“Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Ertelene Müessesesi”**, Prof. Dr. Sahir Erman’a Armağan, İstanbul, 1999, s. 55 vd.; Özgenç, İzzet, **“Bir Ceza İnfaz Rejimi Olarak Ertelene”**(28.8.1999 tarih ve 4454 sayılı “Basın ve Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesine Dair Kanun” Hakkında Hukuki Değerlendirme”, Anayasa Yargısı, S. 18., Anayasa Mahkemesinin 39. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler (25 - 26 Nisan, 2001), Ankara, 2001, s. 103.

⁴⁹Erdem, Mustafa Ruhan, **“Ceza Hukukunda Cezaların Ertelenmesine İlişkin Düzenlemelere Anayasal Bakış”**, Anayasa Yargısı, S. 18., Anayasa Mahkemesinin 39. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler (25 - 26 Nisan, 2001), Ankara, 2001, s. 21.

kalmadan serbest kalması hâlinde ne şekilde bir yaşama devam edeceği hakkında bir ön fikir vermektedir. Bu doğrultuda bazen cezanın ertelenmesi hâlinde birey daha ihtiyatlı davranarak toplumda örnek davranışlara imza atabilir. Ancak bir genellemeden hareketle bireylerin erteleme sonrasında tam anlamıyla serbestliğe tabi tutulmaları da söz konusu değildir. Durum ve genel izlenim uygulamanın başarılı olduğu yönünde veriler elde edilmesini sağlasa da erteleme durumunda bireyin belirli bir dönem gözetim altında tutulması gerekliliği göz ardı edilemez bir gerçektir. Nitekim bireyin iyi bir aile ve sosyal çevreye veya yukarıda değindiğimiz hususlara sahip olması onun bir daha kesinlikle suç işlemeyeceği anlamına gelmemektedir.⁵⁰

Buraya kadar verdiğimiz bilgiler doğrultusunda erteleme uygulamasını öz olarak aktaracak olursak erteleme, bireyi belirli bir suçtan dolayı infaz edilmek üzere olan cezasına varana kadar erteleyerek belirli bir takım denetim mekanizmaları altında tutan bir uygulamadır.⁵¹ Ancak uygulamanın temelinde bireyin olması durumundan hareketle erteleme uygulamasına tam anlamıyla bireysel bakmak yanlış bir algı doğurur. Nitekim uygulamanın amacı bireyi topluma kazandırmak olduğu gibi toplumu da ceza işlemeyecek bir bireye kavuşturmadır. Bu şekliyle uygulamanın birey toplum - toplum birey olmak üzere iki boyutundan söz etmek mümkündür.

1.3.5. Erteleme Çeşitleri, Şartla Salıverme ve Erteleme Arasındaki Uygulama Farklılıkları

1.3.5.1. Erteleme Uygulaması İçinde Kamu Davalarında Erteleme

Yukarıda da değindiğimiz gibi kamu davalarına dair ertelemelerde toplumsal yarar gözetilmektedir. Doktrinde “maslahata uygunluk” olarak ifade edilen bu uygulamada, ceza şartlarının açılması için kanuni şartların gerçekleşmiş olmasının yanı sıra kamu yararı gözetilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Diğer bir ifade ile dava açılmadan önce kamusal yarar yoklanacak ve eğer suçlu hakkında dava açılmaması durumu dava açılmasına oranla kamusal anlamda daha olumlu sonuçlara neden oluyorsa dava açılmaması tercih edilecektir.⁵²

⁵⁰Önder, *Ceza Hukukunda Tecil ve Benzeri Müesseseler*, s. 7.

⁵¹Önder, *Ceza Hukukunda Tecil ve Benzeri Müesseseler*, s. 7.

⁵²Kunter, Nurullah/Yenisey Feridun, *Muhakeme Hukuku Dahı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 11. Baskı, İstanbul, 2000, n. 10.2 (103), s. 167 vd.; Öztürk, Bahri/Özbek, Veli Özer/Erdem, Mustafa

Kamu davasına dair açmanın ertelenmesi uygulaması iki şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Bunların birincisi savcı tarafından gerçekleştirilen erteleme uygulamasıdır ki, davayı açmakla yetkili olan savcı bir başka kurumun/makamın onayını almadan kamu davasını erteleyebilir.⁵³

İkinci uygulama şeklinde ise savcı münferit karar verme yoluna gidemez. Bu doğrultuda başka bir merciin onayını almak zorundadır. Bu mercii aynı mahkeme içinde yer alan hâkim sıfatında bulunan birey de olabilir.⁵⁴

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi, yabancı bir takım ülkelerin hukuk kurallarında itiraf mekanizmasıyla paralel olarak da işlemektedir. Sanık pozisyonunda bulunan kişi işlediği suçu itiraf ederek yargılanıp beraat etme yolunu seçebilmektedir. Bu da bireyin toplumsal anlamda bir suçlu etiketi ile dolaşmasının önüne geçebilecek bir uygulamadır.⁵⁵

Kamu davasının ertelenmesi uygulaması yukarıda da değindiğimiz gibi davası ertelenen bireyi belirli mükellefiyetler altına soktuğu için şartla salıverme uygulamasıyla benzerlik gösterir. Ancak şartla salıverme uygulamasında unutulmaması gereken husus, bu uygulamanın gerçekleşebilmesi için hükümlünün cezasının belirli bir bölümünü bitirmiş olması ve bu süre zarfında da iyi hâl göstermiş olmasıdır. Kamu davasının ertelenmesi uygulamasında ise henüz açılmayan bir davaya dair bir erteleme söz konusu olduğu gibi, açılmayan bir davadan da cezanın belirli bir kısmının bitirilmiş olması söz konusu değildir. Kamu davası iptalinde yürütülen soruşturma ise verilen kararın ne denli doğru olduğunu irdelemeye yöneliktir.

1.3.5.2. Erteleme Uygulaması İçinde Duruşma Ertelemesi

Yukarıda da değindiğimiz gibi erteleme uygulamalarından biri de duruşmanın ertelenmesidir. Bu ertelemenin uygulanabilmesi için davanın açılmış olması şartı vardır. Ancak açılan dava mahkeme tarafından uygun görülen bir tarihe kadar ertelenir. Bu tarihin belirlenmesindeki kıstas ise suçun niteliğine göre belirlenen deneme süresidir. Deneme süresinde birey kendisine yüklenen sorumlulukların bilincinde olup bu

Ruhan, **Öztürk Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, 6. Baskı, Ankara, 2001, n. 127 - 129, s. 157 vd.

⁵³Önder, **Ceza Hukukunda Tecil ve Benzeri Müesseseler**, s. 95.

⁵⁴Önder, **Ceza Hukukunda Tecil ve Benzeri Müesseseler**, s. 100; Artuk/Yenidünya, s. 60, 61.

⁵⁵Artuk/Yenidünya, s. 63.

doğrultuda hareket ettiği takdirde iyi hâl gösterildiği yönünde kanaat belirtilerek duruşmanın yapılmaması ve bu doğrultuda da kovuşturmanın sona ermesi kararı alınabilir.⁵⁶

Konumuzu teşkil eden şartla salıverme uygulaması, duruşmanın ertelenmesi ile bireyin kamusal alanda geçirdiği süre bakımından benzerlik gösterir. Yine bir önceki uygulamada da değindiğimiz gibi şartla salıverme uygulamasında cezanın bir kısmının infaz edilmiş olması şartı aranır iken ki bu infaz süresinde hükümlü iyi hâl göstermek zorunda olduğu gibi otoritenin de buna kanaat getirmiş olması gerekir, duruşmanın ertelenmesi uygulamasında cezanın belirli bir kısmının infaz edilmiş olması şartı aranmaz.

1.3.5.3. Erteleme Uygulaması İçinde Hükümün Ertelenmesi

Hükümün ertelenmesine dair uygulama adından da anlaşılacağı üzere mahkemenin yapılması, sonuçta belirli bir karara varılması ancak bu karar doğrultusunda atılacak olan adımların ertelenmesi anlamına gelen bir uygulamadır. Bu uygulamanın kökeni yabancı hukuk kurallarına dayanmaktadır. Uygulama esas itibarıyla ilk kez suç işlemiş ve yaşı henüz küçük olan bireylerin hapis cezası olarak hükümlülerin bulunduğu bir ortamda psikolojik olarak suça meyletmelerini önlemek amacıyla başlamıştır. Diğer bir ifade ile ertelemelerin temel mantığı olan kamusal yararın gözetilmesi uygulaması burada da göze çarpmaktadır. Uygulama temelinde bireyin mükerrer suçları işleminin önüne geçme amacı vardır.

Hükümün ertelenmesi uygulaması ilk olarak 1200'lü yıllarda İngiltere'de görülmektedir. Bu uygulamanın temelinde sanık sandalyesinde oturan kişiyle hâkim arasında yapılan bir sözleşme yer almaktadır. Bu sözleşmenin içeriği tahmin edilebileceği gibi sanığın belirli şartlara uyması gerekliliklerinden meydana gelmektedir. Bunu kabul eden birey denetimsiz olarak serbest bırakılmaktadır.

İngiltere'de ortaya çıkan bu uygulama kısa zamanda Avrupa ve Amerika'da da uygulanmaya başlanmıştır. Ancak ülkesel anlamda ve değişimsel gerekliliklerden de kaynaklanan bir takım unsurlar nedeniyle ilgili uygulamada da düzenlemelere gidilmiştir. Amerika'da uygulanmaya başlanan hükme dair erteleme uygulaması John Augustus'un düzenlemeleriyle birlikte değiştirilmiş ve günümüzdeki hâlini almıştır.

⁵⁶Önder, *Ceza Hukukunda Tecil ve Benzeri Müesseseler*, s. 105; Artuk/Yenidünya, s. 65.

Bahsedilen düzenlemeler ise afakî veya fikri şekilde soyut düşüncelerden ziyade yaşanan ve düzenlemeyi gerçekleştiren Augustus'un başından geçen bir olaya dayanmaktadır. Augustus, yaşadığı yerleşim biriminde mahkemede tanıştığı ve iyileşme konusunda ikna edici geri bildirimler veren bir kişiye kefil olur. Mahkeme hâkimi bu kefilliği kabul eder ve imzalattığı sözleşme ile Augustus ve kefil olduğu kişiyi birkaç ay sonra tekrar mahkemede görmek istediğini belirtir. Nitekim beklenen şey olur ve Augustus'un kefil olduğu kişi suç işlemez. Devam eden yıllarda Augustus başka insanlara da kefil olur ve iyileşmelerine yardımcı olur. Bu arada yaş olarak küçük olan bireylerin iyileşmeye daha meyilli olduklarını tespit ederek kefillik uygulamasını daha çok bu yönde kullanmaya başlar. Augustus'un ölümünden sonra yaptıklarının etkisiyle kurulan bir dernek yaş itibarıyla küçük olan bireylere kefil olarak bunların denetimli serbestlikten yararlanmalarını sağlamışlardır. Yapılan bu uygulamaların devamında 1878 yılına gelindiğinde Massachusetts Eyaletinde geçerli hukuk kuralları arasına hükmün ertelenmesi ve denetimli serbestlikle ilgili maddeler eklendi.⁵⁷

Hükmün ertelenmesi uygulaması genellikle suçluluğun tespit edilmesinden sonra ortaya çıkar. Ancak zaman zaman itiraf yöntemi de hükmün ertelenmesini sağlayabilir. İtiraf durumunda suçluluk henüz tespit edilmeden hükmün ertelenmesine karar verilmektedir. Ertelemede de şartla salıvermede olduğu gibi sanık pozisyonunda bulunan birey belirli bir süre için iyi hâl göstermek veya kendisine sunulan şartlara uymak zorundadır.⁵⁸ Bu şartlar standart olarak düşünülmemelidir. Nitekim hâkimin koyabileceği özel şartlar olabilmekle birlikte, hükmün ertelenmesinden istifade etmek isteyen bireyin bu şartlara da uyma zorunluluğu vardır. Hükmün ertelenmesi uygulamasında hâkim her suçluya özel şartlar koyma yetkisine sahiptir. Ancak burada ölçülülük ilkesine uyan şartlar konulması beklenti dâhilindedir.⁵⁹ Nitekim ölçülülüğe uyulmaması hâlinde birey şartları yerine getiremeyecek ve dolaylı şekilde de olsa mahkûmiyete mecbur bırakılmış olacaktır. Bu özel şartların yerine getirilmesi hâlinde cezadan kurtulmanın mümkün olduğu gibi bir önceki cümlede değindiğimiz gibi özel

⁵⁷Pradel, Jean, **Droit Pénal Comparé**, Paris, 1995, s. 587, 588.; Binder, Arnold/Geis, Gilbert/Bruce, Dickson D., **Juvenile Delinquency, Historical, Cultural and Legal Perspectives**, Second Edition, Cicinnati, 1997, s. 208, 209.

⁵⁸Önder, **Ceza Hukukunda Tecil ve Benzeri Müesseseler**, s. 109; Artuk/Yenidünya, s. 69.

⁵⁹Sokullu Akıncı, Füsün, **“Adalet Reformu ve Alternatif Ceza Yaptırımları”**, Prof. Dr. Nurullah Kunter'e Armağan, İstanbul, 1998, s. 339.

şartların yerine getirilememesi durumu hükmün yeniden verilmesine ve cezanın infazına yol açmaktadır.⁶⁰

Yukarıda da değindiğimiz gibi İngiltere’de ortaya çıkan bu uygulamada, emsal davalar incelendiğinde suçluların haklarında mahkûmiyet kararı verilmeden önce özel bir memurun denetiminde serbest bırakıldıkları görülmektedir. Bu uygulamada en önemli husus hâkimin mahkûmiyet kararı vermemiş olmasıdır.⁶¹Hükmün ertelenmesinde hâkimin kararı üzerinde durulmakla beraber, Avrupa veya Amerika mahkemelerinde uygulama kararı hâkimin bir lütuf gösterisi olarak değerlendirilmemektedir. Aksine bu serbestlik tamamen suçlunun duruma uygunluğuna ve sunulacak şartlara uyma konusundaki işbirliğine bağlıdır. Bir başka ifade ile bu şartları sağlayan bir birey hâkimi uygulama konusunda mecbur kılmaktadır.⁶²

Yukarıda değindiğimiz gibi hâkimin salahiyetinde olan özel şartları, hâkim suçun mahiyetine göre belirlemektedir. Bu bağlamda bir kişisel şart kavramı ortaya çıkmakta ve özel şartlar açısından standartlaşma gerçekleşmemektedir. Bu şartlara örnek verecek olursak;

- Suçlu ailesinin maişetini sağlamakla sorumlu tutulabilir ki bu sorumluluk toplumsal anlamda getirinin, cezanın uygulanmasından daha fazla olması bağlamında da değerlendirilebilir.
- Suçlunun faili olduğu olay nedeniyle meydana gelen zararı tazmin etme şartı konulabilir. Bu uygulama da yukarıda belirttiğimiz toplumsal getirinin cezanın infazından daha fazla olması durumuna örnek olarak gösterilebilir.
- Herhangi bir madde kullanımı nedeniyle suça iştirak etmiş olan bireyin dava kapsamında değerlendirilen alkol, uyuşturucu vb. maddelerden uzak durması şartı konulabilir.
- Bireyin suça iştiraki silahlı şekilde olmuş ise hâkim kararı ile birey silah edinme veya taşımadan men edilebilir.
- Geçmişte olmayan ancak günümüzde yaygın olan bilişim suçları kapsamında ise birey suça meydan verebilecek uygulamaların

⁶⁰Önder, **Ceza Hukukunda Tecil ve Benzeri Müesseseler**, s. 109; Artuk/Yenidünya, s. 69.

⁶¹Pradél, s. 588.

⁶²Karlen, Delmar/Sawer, Geoffrey/Wise, Edward M., **Anglo–American Criminal Justice**, New York and Oxford, 1967, s. 70, 71.

oluşturulabileceği elektronik cihazlardan uzak durma şartına da tabi tutulabilir.

Bu örnekler çoğaltılabilmekle beraber kapsam veya şartlandırma açısından değerlendirmek için yukarıdakilerin yeterli olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca örneklerde görüldüğü gibi uygulama için ortaya konulan şartlar somut/gözlenebilir nitelikte olan şartlardır.

Hükmün ertelenmesi için uygulanacak şartlar devletlerin idare biçimlerine göre de değişiklik gösterebilmektedir. Eyalet sisteminin uygulandığı Amerika örneğinde, eyaletler arası uygulama farklılıkları mevcuttur. Şart belirleme uygulaması bazı eyaletler için yasayla belirlenmişken bazı eyaletlerde yukarıda da değindiğimiz gibi hâkimin inisiyatifine bırakılmıştır. Bu ikilemin yanında bazı eyaletlerde uygulanması istenen şartların, bu şartları belirlemek için özel olarak oluşturulan komisyonlar tarafından belirlendiği de görülmektedir.⁶³ Ancak hâkimin belirlediği şartlar dâhilinde olsa bile ortak olarak cezalar bağlamında belirlenen özel şartlar da mevcuttur. Bu şartlar içinde tazmin, denetim memuru ile görüşme, uyuşturucu testi yaptırma, belirli insanlardan uzak durma vb. örnek olarak gösterilebilir.⁶⁴

Amerika'da mevcut hükmün erteleme durumu, uygulama bakımından olduğu gibi erteleme bakımından da farklılık göstermektedir. Uygulamada “shockprobation”⁶⁵ adı verilen bu özel hüküm erteleme uygulamasında, mahkeme, duruşma ve hüküm safhalarının ardından sanığın suçu sabit görülürse bir müddet hapisle kalır. Buradaki amaç hükümlünün hapis hâlinin gözlenmesi değil, erteleme sonucunda veya mükerrer suç durumlarında hapis hâlinde karşılaşabileceği ortamlar hakkında fikir sahibi olmasını sağlamaktır. Hükümlünün, karşılaştığı ortam ilk defa suç işleyen bir insan için hem özgürlüğünden alıkonulduğu hem de şartlar itibariyle beklentilerinin karşılanmadığı bir ortam olması itibariyle, bu uygulama sonucunda erteleme şartlarına daha fazla riayet etmesi beklenmektedir.⁶⁶ Bu uygulama genelde “reşit” olarak tabir

⁶³Pradél, s. 589.

⁶⁴Clifford, Marry, “**Criminal Justice System in the United States: General Overview,**” Comperativeand International Criminal Justice System: Policing, Judiciary and Corrections (Edit: Obi N. Ignatus Ebbe), 1996, s. 23.

⁶⁵Kavramın Türkçe okunuşu: “Şok Probasyon” şeklindedir.

⁶⁶Cole, George F./Smith Cristopher E., **The American System Of Criminal Justice**, Eight Edition, Belmontetc. 1998, s. 417.

edebileceğimiz bireylere yönelik bir uygulamadır. Yaş itibariyle daha küçük olan bireyler için ise farklı bir uygulama olan “bootcamp”⁶⁷ uygulanmaktadır.

Bootcamp uygulamasında yaşı küçük olan bireylerin, hükmün ertelenmesinden önce belirli kamplara gönderilmesi söz konusudur. Bu kamplara giden bireyler belirli bir eğitim ve disiplin sürecinden geçerek iyileştirme sürecini tamamlar. Bunun ardından denetimli olarak sosyal hayattaki yerini alması sağlanır.⁶⁸Esasında kampların mahiyeti incelendiği zaman hapisane kavramından pek de uzak olmadıkları ki kamp içinde de hapisane mevcut olduğu görülmektedir. Ancak buralara kamp adı verilmesinin temel amacının, kampa gelen bireylerin hapis psikolojisinden uzak olup sadece iyileştirme amacıyla buralarda olduklarını düşünmelerini sağlamak olabilir. Nitekim kamplarda;

- Kısa süreli hapis cezası uygulaması,
- Meslek edindirmeye, zaman geçirmeye yönelik beceri kursları,
- Fiziksel aktivite zamanları,
- Eğitsel aktivite zamanları,
- Madde bağımlıları için tedavi programları

vb. uygulamalar yer almaktadır. Bu denli aktif bir dönemin ardından sosyal hayata geri dönen bireyler ise belirli bir süre yoğun bir denetim altında kalmaktadırlar.⁶⁹

Özelliklerine değindiğimiz kamplar, neredeyse tüm yapılanmalar gibi başlangıç halleriyle farklılıklar göstermektedirler. Nitekim bu kamplar ilk olarak gerçek manada bir askerî kamp niteliğinde kurulmuş ve ciddi bir disiplinle kamplara gönderilen bireyler ıslah edilmeye çalışılmıştır. Ancak zaman içinde madde bağımlısı olan bireylerin tedavilerine yönelmenin olması, hapisanelerde yer kalmaması gibi nedenlerle mahkûmların buralara yönlendirilmesi vb. unsurlar kampların işleyişinde değişikliklere neden olmuştur. Bu değişiklik genel mahiyette olduğu gibi lokalde de görülmüştür. Tıpkı bazı kanunlar gibi kamplarda da bölgesel anlamda uygulama farklılıkları görülmektedir. Bu farklılıklar ilk olarak kampa katılım uygulamasında göze çarpmaktadır. Bazı eyaletlerde yargıç kampa katılacak olan bireyleri doğrudan kendisi gönderebilirken, bazı eyaletlerde bu kişiler kampta çalışan ıslah memurları tarafından seçilmektedir. Bazı eyaletlerde ise katılım gönüllülük esasına bağlanmıştır. Diğer bir

⁶⁷Kavramın Türkçe okunuşu “But Kemp” şeklindedir. “Askerî Kamp” ya da “Eğitim Kampı” anlamlarında kullanılan bir ifadedir.

⁶⁸Reid, SueTitus, **Criminal Justice**, Third Edition, New - York - Toronto, 1993, s. 680.

⁶⁹Samuel, Walker, **Sense and Nonsense About Crimeand Drugs**, A Policy Guide, Fifty Edition, Belmont, 2001, s. 222.

ifade ile hakkında hüküm verilen zanlı hapisane ile kamp arasında tercih yapmakta özgürdür. Eyaletler arasındaki farklılıklardan biri de kampa katılım sonrasında gerçekleşmektedir. Yargıç kararı ile kampa gitmesi istenen hükümlü buna mecburdur. Ancak kampa katılımın ardından cezaevine gönderilmeyi talep etme ve bundan yararlanma hakkına da sahiptir.⁷⁰

Erteleme uygulaması sistematik olarak da uygulanabilir. Bu tür uygulamada hükümlü belirli zamanını belirli işlerde geçirebildiği gibi, sadece hafta sonunu hapisanede geçirme, eğitimine devam etme vb. özgürlükler de tanınabilir.⁷¹

Hükümün ertelenmesi uygulaması da şartla salıverme uygulamasından farklılık göstermektedir.⁷²

Hükümün ertelenmesi uygulamasında, yukarıda da değindiğimiz gibi, hükümlü toplum içinde tutularak ıslah faaliyetleri yürütülür. Bu denetimli bir serbestlik olsa da birey toplumla iç içedir. Bunun yanı sıra belirli dönemlerle infaz kurumuna sokularak şartlara uymadığı takdirde yaşayacağı ortamı görüp bundan hareketle kurallara daha fazla riayet etmesi sağlanmaktadır. Ancak buradaki kısmî süreli hapisane ziyareti gibi olan uygulamalar şartla salıverilmedeki infaz süresiyle karıştırılmamalıdır. Ertelemedeki shockprobation uygulamasında sanığın ibret alması amaçlanmaktadır. Diğer bir ifade ile hükümün sonucu olarak ortaya çıkan bir cezanın infazı söz konusu değildir.

Bir diğer farklılık sanığın belirlenen şartlara uymaması hâlinde meydana çıkar. Hükümün ertelenmesinde sanık, şartlara uymadığı takdirde cezanın infazına geçilir. Yani mahkûm cezasını çekmeye başlar. Şartla salıvermede ise cezanın bir bölümünün infaz edilmesi şartı vardır. Bu infaz sonrasında salıverilen hükümlü belirlenen şartlara uymadığı takdirde cezasının kalan kısmını çekmeye devam eder. Yine erteleme bağlamında belirlenen denetimli sürenin iyi hâl ile geçirilmesi suçlunun ertelemeye dair suçla ilgili takip veya mahkûm edilmesini engeller. Şartlı salıvermede ise belirlenen sürenin iyi hâl ile geçirilmesi, o sürenin de cezanın infazından sayılması ötesinde bir menfaat sağlamaz.

⁷⁰Walker, s. 225.

⁷¹Reid, s. 680.

⁷²Avcı, s. 241.

1.3.5.4. Erteleme Uygulaması İçinde Cezanın Ertelenmesi

Cezanın ertelenmesi aynı zamanda birebir manada infazın ertelenmesini kapsamaktadır. Bu durum ceza hukukunun mahiyetine aykırı bir durum olarak görülmektedir. Nitekim ceza hukuku gereğince verilmiş bir mahkûmiyet cezasının infazı derhal gerçekleştirilmelidir. Ancak bazı durumlarda ki bu durumlar diğer erteleme sebepleriyle paralellik göstermektedir, infazın ertelenmesi yoluna gidilebilir.⁷³ Esasında cezanın infazının geciktirilmemesi hususunun yararlı bir uygulama olduğu inkâr edilememekle birlikte, diğer erteleme sebepleri - sonuçları açısından konu irdelendiğinde ceza infazının ertelenmesinin de infazdan daha olumlu sonuçlar doğurabileceği düşünülebilir.⁷⁴ Bu uygulamada hükümlünün cezası ertelendiği ve hal - i hazırda bir infaz uygulamasına gidilmediği için iyi hâl ile geçen deneme süresinin ardından devletin ceza verme ve bunu infaz etme hakkından feragat ettiği kabul edilmektedir.

Cezanın ertelenmesi uygulaması, hakkında mahkûmiyet kararı verilen kişi ile ilgili olarak, bu cezayı veren hâkim cezanın yasada belirtilen sınırlar içerisinde bulunduğunu tespit ettiğinde cezayı ertelenmesi şeklinde gerçekleştirilir. Burada dikkat edilecek hususlardan ilki mahkûmiyet kararının muhatabı olan kişinin adli bir geçmişe sahip olmamasıdır. Diğer erteleme uygulamalarında olduğu gibi cezanın ertelenmesinde de bir denetleme süresi öngörülmektedir. Deneme süresi içinde kişi herhangi bir şekilde mahkûmiyet kararına muhatap olmazsa cezanın infazına yönelik olarak verilen hüküm geçerliliğini yitirir. Hükümün geçerliliğini yitirmesi sonucunda ise hükümün verildiği kişi hiçbir şekilde mahkûm edilmemiş sayılır.⁷⁵

İlk olarak 31 Mayıs 1888 tarihinde kabul edilen cezanın ertelenmesi sistemi daha sonra 26 Mart 1891 kanunu ile Fransa'da da kabul edilmiştir. Bu ülkelerde uzun süre değişmeden uygulanan cezanın ertelenmesi hakkındaki kanun ülkemizde de kabul edilmiş bir uygulamadır. 5237 sayılı TCK madde 51'de uygulamanın ülkemizde ne şekilde gerçekleştirildiği açıkça görülmektedir.

İlgili kanun metninde;

“MADDE 51. - (1) İşlediği suçtan dolayı iki yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkûm edilen kişinin cezası ertelenebilir. Bu sürenin üst sınırı, fiili işlediği

⁷³Önder, Ayhan, **Ceza Hukukunda Tecil ve Benzeri Müesseseler**, s. 121.

⁷⁴Önder, Ayhan, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, C.:II, III, İstanbul, 1992, s. 690.

⁷⁵Pradél, s. 589.

sırada onsekiz yaşını doldurmamış veya altmışbeş yaşını bitirmiş olan kişiler bakımından üç yıldır. Ancak, erteleme kararının verilebilmesi için kişinin;

a) Daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı üç aydan fazla hapis cezasına mahkûm edilmemiş olması,

b) Suçu işledikten sonra yargılama sürecinde gösterdiği pişmanlık dolayısıyla tekrar suç işlemeyeceği konusunda mahkemede bir kanaatin oluşması gerekir.

(2) Cezanın ertelenmesi, mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi koşuluna bağlı tutulabilir. Bu durumda, koşul gerçekleşinceye kadar cezanın infaz kurumunda çektirilmesine devam edilir. Koşulun yerine getirilmesi hâlinde, hâkim kararıyla hükümlü infaz kurumundan derhâl salıverilir.

(3) Cezası ertelenen hükümlü hakkında, bir yıldan az, üç yıldan fazla olmamak üzere, bir denetim süresi belirlenir. Bu sürenin alt sınırı, mahkûm olunan ceza süresinden az olamaz.

(4) Denetim süresi içinde;

a) Bir meslek veya sanat sahibi olmayan hükümlünün, bu amaçla bir eğitim programına devam etmesine,

b) Bir meslek veya sanat sahibi hükümlünün, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına,

c) Onsekiz yaşından küçük olan hükümlülerin, bir meslek veya sanat edinmelerini sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmesine mahkemece karar verilebilir.

(5) Mahkeme, denetim süresi içinde hükümlüye rehberlik edecek bir uzman kişiyi görevlendirebilir. Bu kişi, kötü alışkanlıklardan kurtulmasını ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesini temin hususunda hükümlüye öğütte bulunur; eğitim gördüğü kurum yetkilileri veya nezdinde çalıştığı kişilerle görüşerek, istişarelerde bulunur; hükümlünün davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişme hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek hâkime verir.

(6) Mahkeme, hükümlünün kişiliğini ve sosyal durumunu göz önünde bulundurarak, denetim süresinin herhangi bir yükümlülük belirlemeden veya uzman kişi görevlendirmeden geçirilmesine de karar verebilir.

(7) Hükümlünün denetim süresi içinde kasıtlı bir suç işlemesi veya kendisine yüklenen yükümlülüklerle, hâkimin uyarısına rağmen, uymamakta ısrar etmesi hâlinde; ertelenen cezanın kısmen veya tamamen infaz kurumunda çektirilmesine karar verilir.

(8) Denetim süresi yükümlülüklerle uygun veya iyi hâlli olarak geçirildiği takdirde, ceza infaz edilmiş sayılır.’’⁷⁶ ifadeleriyle yukarıda da değindiğimiz gibi uygulamanın kapsamı açık ve net olarak belirtilmiştir.

Ancak 765 sayılı eski TCK’da belirli suçlar açısından uygulama farklılıkları bulunuyordu. Bu suçlar kaçırma, alıkoyma, ırza geçme, ırza tasaddi olarak sıralanabilir. Uygulamadaki farklılık ise belirtilen nitelikteki suçlarda fail veya faillerden birinin mağdur ile evlenmesinin cezasızlık nedeni olarak değerlendirilmesidir. Ancak bu evlenme fiili medeni kanun hükümlerine uygun bir şekilde olmalıdır. Evlenme fiili hazırlık soruşturması öncesinde yapılmışsa bu durum sanık hakkında hazırlık soruşturması açılmasını engeller. Şayet kamu davası açıldıktan sonra evlenme gerçekleşmişse davanın ertelenmesine yönelik hüküm verilir. Bir hüküm verilmiş ancak kesinleşmemişse bu aşamada da evlenmek davanın ertelenmesini gerektirir. Nitekim ortada kesin bir hüküm olmadığı için hükme yönelik bir erteleme söz konusu değildir. Ceza kesinleştikten sonra gerçekleşen evlenme ise infaza dair bir erteleme sonucunu doğurur.⁷⁷

Evlenme fiili gerçekleştikten sonra da denetimli süre uygulamasına devam edilir. Bu süre zarfında kocanın kusuruyla bir boşanma gerçekleşirse kovuşturma kaldığı yerden devam eder ve cezanın infazı gerçekleşir. Bu bağlamda denetimli süre olarak belirtilen müddet dava zaman aşımının bitimine kadar olan süredir.⁷⁸

⁷⁶“<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html>”, e.t: 21.06.2014.

⁷⁷Erem, Faruk, **Türk Ceza Kanunu Şerhi, Özel Hükümler**, C. II, Ankara, 1993, s. 1903.; Önder, Ayhan, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler**, İstanbul, 1994, s. 482 vd.; Tezcan, Durmuş/Erdem, Mustafa Ruhan, **Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku**, 1. Baskı, İzmir, 2000, s. 345.; Artuk, Mehmet Emin/Gökçen, Ahmet/Yenidünya, A. Caner, **Ceza Hukuku Özel Hükümler**, 2. Baskı, Ankara, 2000, s. 779 vd.; Bakıcı, Sedat, **Açıklamalı - İctihathı Genel Adap ve Aile Düzenine Karşı Cürümler**, Ankara, 1994, s. 491.

⁷⁸Bknz: Türk Ceza Kanunu Md. 66.’da dava zamanaşımı; (1) Kanunda başka türlü yazılmış olan hâller dışında kamu davası;

a) Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektiren suçlarda otuz yıl,
b) Müebbet hapis cezasını gerektiren suçlarda yirmibeş yıl,
c) Yirmi yıldan aşağı olmamak üzere hapis cezasını gerektiren suçlarda yirmi yıl,
d) Beş yıldan fazla ve yirmi yıldan az hapis cezasını gerektiren suçlarda onbeş yıl,
e) Beş yıldan fazla olmamak üzere hapis veya adli para cezasını gerektiren suçlarda sekiz yıl geçmesiyle düşer.

(2) Fiili işlediği sırada oniki yaşını doldurmuş olup da onbeş yaşını doldurmamış olanlar hakkında, bu sürelerin yarısının; onbeş yaşını doldurmuş olup da onsekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında ise, üçte ikisinin geçmesiyle kamu davası düşer.

Şartla salıverme uygulaması ile cezanın ertelenmesi arasındaki benzerlik cezanın kısmen de olsa çekilmemesi ve deneme süresine binaen cezanın ertelenmesi uygulamalarıyla olur. Doktrinde, şartla salıvermeyi de bir erteleme olarak değerlendiren görüşler de mevcuttur.⁷⁹

Her ne kadar iki kurum için de benzer uygulamalar görülse ve doktrinde iki uygulamanın da birbirinin yerine değerlendirilebileceği veya şartla salıvermenin ertelemeler kapsamına alınabileceğinden bahsedilse de şartla salıverme ertelemelerden farklı bir müessesedir. Bu konudaki belli başlı ayrımları sıralayacak olursak;

- En belirgin ayırım, ertelemelerde cezanın çektirilmemesinin bütüne ilişkin olması, şartla salıvermede ise bunun belirli bir kısmı kapsıyor olmasıdır.
- Ertelemelerde belirlenen sürenin iyi hâl ile bitirilmesi davaya dair tüm sonuçları ortadan kaldırırken, şartla salıvermede sosyal ortamda geçirilen iyi hâlli süre cezanın infazının yerine geçer.⁸⁰
- Ertelemelerde, sanık belirlenen süre zarfında şartlara uygun hareketler sergilemediğinde, erteleme uygulaması geçerliliğini yitirir ve dava neticesinde belirlenen ceza uygulamaya konulur. Ancak şartla salıvermede cezanın infazı kaldığı yerden devam eder.

Bunların yanı sıra erteleme uygulamalarında yukarıda da değindiğimiz gibi yargı süreci içinde bir oluşum söz konusudur. Diğer bir ifade ile sanığın cezasının infazı için gönderildiği hapisanelerdeki durumuyla ilgili değildir. Ancak şartla salıvermede uygulama bunun tam tersi şekildedir.⁸¹

(3) Dava zamanaşımı süresinin belirlenmesinde dosyadaki mevcut deliller itibarıyla suçun daha ağır cezayı gerektiren nitelikli hâlleri de göz önünde bulundurulur.

(4) Yukarıdaki fıkralarda yer alan sürelerin belirlenmesinde suçun kanunda yer alan cezasının yukarı sınırı göz önünde bulundurulur; seçimlik cezaları gerektiren suçlarda zamanaşımı bakımından hapis cezası esas alınır.

(5) Aynı fiilden dolayı her ne suretle olursa olsun tekrar yargılanması gereken hükümlünün, sonradan yargılanan suça ait üçüncü fıkrada yazılı esasa göre belirlenecek zamanaşımı göz önünde bulundurulur.

(6) Zamanaşımı, tamamlanmış suçlarda suçun işlendiği günden, teşebbüs hâlinde kalan suçlarda son hareketin yapıldığı günden, kesintisiz suçlarda kesintinin gerçekleştiği ve zincirleme suçlarda son suçun işlendiği günden, çocuklara karşı üstsoy veya bunlar üzerinde hüküm ve nüfuzu olan kimseler tarafından işlenen suçlarda çocuğun onsekiz yaşını bitirdiği günden itibaren işlemeye başlar.

(7) Bu Kanunun İkinci Kitabının Dördüncü Kısımında yazılı ağırlaştırılmış müebbet veya müebbet veya on yıldan fazla hapis cezalarını gerektiren suçların yurt dışında işlenmesi hâlinde dava zamanaşımı uygulanmaz.

⁷⁹Yüce, Turhan, **Ceza Hukukunun Temel Kavramları**, Ankara, 1985, s. 163.

⁸⁰Öztürk/Erdem/Özbek, s. 393.

⁸¹Kafes, s. 19.

1.4. Şartla Salıverme Kavramının Tarihsel Açıdan Gelişimi

1.4.1. Şartla Salıvermenin Mukayeseli Hukuktaki Tarihsel Sürecine Genel Bakış

Şartla salıverme uygulaması ilk olarak İngiltere’de ortaya çıkan bir uygulama olmakla beraber, ilk uygulamaları sürgün şeklinde kendini göstermiştir. İngiltere’de artan suçlar ve bu suçlulardan kurtulmak amacıyla mahkeme kararıyla Amerika’ya gönderilen mahkûmlarla başlayan şartla salıverme süreci, Amerikan kolonilerinin bağımsızlıklarını kazandıktan sonra farklı ülkelere gönderim şeklinde devam etmiştir. Uygulama daha sonra, etki alanında olan Amerika’da da kendisini göstermiş ve bundan sonra da yayılmaya devam etmiştir.⁸² XIX. yüzyılın başlarında yayılmaya başlayan bu uygulama XX. yüzyılın ilk çeyreğinde neredeyse tüm Avrupa’da ve Amerika’nın büyük bir bölümünde uygulanmaya başlamıştır.⁸³

Uygulamanın gerekliliği veya işlerliği hakkında birçok tartışma yapılmıştır. Bu tartışmalar kimi ülkelerde uygulamaya şüpheyle bakılmasına veya halkın uygulamayı kabul etmemesine kadar giden sonuçlar doğurmaya başlamıştır. Ancak 1878 yılına gelindiğinde cezaevlerine ilişkin uygulamaların tartışıldığı uluslararası bir kongre toplanmıştır. Kongre konularından biri olan şartla salıverme hakkında, ceza hukuku prensiplerine aykırı olmadığı, mahkûmiyet açısından zararlı bir sonucu olmadığı, hem sosyal hem de bireysel anlamda avantajlarının dezavantajlarından daha fazla olduğu konusunda ortak bir karara varılmıştır.⁸⁴ Bu kabulün ardından yaklaşık 32 yıl sonra düzenlenen ve hapishaneleri konu edinen bir başka uluslararası kongrede, uygulamanın gerekliliği ve sosyal - bireysel anlamda sağladığı faydaların neredeyse tüm Avrupa ülkeleri tarafından kabul edildiği de kaydedilmektedir.⁸⁵

1.4.2. Şartla Salıverme Uygulamasının Amerika Birleşik Devletleri’ndeki Gelişim Süreci

Bilindiği üzere Amerika’nın kurucusu olan Fransız ve İngiliz kolonileri bu kara parçasına geldikten sonra geldikleri yerin kültürü, adetleri vb. ile beraber bir takım

⁸²Yüce, s. 175.

⁸³O’Brien, Patricia, “The Prison On The Continent, Europe, 1865 - 1965”, The Oxford History Of The Prison. The Practice Of Punishment in Western Society, (Edited by Norval Morris - David J. Rothman), New York - Oxford, 1998, s. 531.

⁸⁴O’Brien, s. 189.

⁸⁵O’Brien, s. 190.

kurallarını da buraya taşımışlardır. Hiç şüphesiz yeni bir kara parçasına yerleşen bu insanlar belirli bir süre de olsa geldikleri yere bağlı kalma ve buralardaki yenilikleri yeni topraklarına taşıma gayretini de göstermişlerdir. Kolonilerin zamanla bağımsızlıklarını kazanmaları ve bu doğrultuda da bağımsız hareket etme çabaları bile etkileşimin önüne geçememiştir. Bu bağlamda Amerika ceza infaz sistemi de İngiliz ve İrlandalıların çalışmalarından etkilenecek XIX. yüzyılda şartla salıverme uygulamasına dair ılımlı bir çizgi izlemelerine neden olmuştur. Kanaatimize göre yukarıda da değindiğimiz gibi ilk uygulamalarda suçluların gönderildiği bu topraklar esasında müessesenin olumsuz yüzünü görebilme ihtimallerini arttırsa da yapılan kongreler ve buralarda belirli şartların benimsenmesi ikna edici rol oynamıştır.⁸⁶

Esasında uygulamanın kabul edilmesinde dönemin Amerika'sındaki suç oranlarının da yadsınamaz bir etkisi vardır. Artan suçlar ve bu nedenle dolan hapishaneler nedeniyle bir alternatif arayışına girilmiş olması ve bu bağlamda da Avrupa'da hal - i hazırda uygulanan bir sistemin olması, uygulamanın cazibesini arttırmıştır. Artan suçlu sayısı konusunda tek başına şartlı salıverme konusundan ziyade farklı uygulama yöntemleriyle beraber, hapishanelerin sayılarının arttırılması konusu da gündeme gelmiştir.⁸⁷

1876 yılına gelindiğinde kabul edilen müddetsiz hüküm sistemi ile ilk olarak New York Elmira Eyalet Hapishanesinde şartla salıverme denemeleri yapılmaya başlandı.⁸⁸ Ancak bu salıverme uygulamalarında cezanın türü veya infazın süresinin gözetilmediği de görülmektedir. Nitekim bu uygulamalarda hükümlünün cezasının bir yılını iyi hâl ile geçirmiş olması ve salıverme işlemi için dışarıda neler yapacağına dair tatmin edici bir plan sunması yeterli olmaktaydı. Bunların yanı sıra salıverilen hükümlünün denetim süresi ise altı ay ile sınırlıydı.⁸⁹

Şartla salıvermenin ilk uygulamalarında, bu müesseseden yararlananları polis veya ıslah memurları gibi görevli kişiler denetlemiyordu. Bunun yerine halktan gönüllü kimseler bu denetleme vazifesini gerçekleştiriyordu. Bu durum hem üniformanın caydırıcılığının ortadan kalmasını sağlıyor hem de bu yolla salıvermeden yararlanan kişinin olduğu gibi davranmasına neden oluyordu. Tabii ki bu durumun tersi de

⁸⁶Cole/Smith, s. 557.

⁸⁷Allen, Harry E./Simonsen, Clifford E., **Corrections in Amerika: An Introduction**, Third Edition, New York, London, 1981, s. 45, 46.

⁸⁸Cole/Smith, s. 557.

⁸⁹Callison, Herbert G., **Introduction to Community-Based Corrections**, New York, 1983, s. 26.

geçerliydi. Nitekim birey denetleyen kim olduğunu bilmediği için her an her hareketine dikkat ederek yaşıyordu. Ancak geçen zaman içinde müesseseden faydalananların sayısının artması ve halktan gönüllü olarak denetleme yapan bireylerin artık bu hizmeti sağlıklı olarak yürütememeleri nedeniyle denetleme vazifesi ıslah görevlilerine devredildi.⁹⁰

Amerika'daki salıverme uygulamaları, yukarıda değindiğimiz etki altında kalınan sistemlere göre farklılık arz eden bir uygulamadır. Nitekim İngiltere ve İrlanda sistemlerinde suçluların hapisanede bile belirli şartlara riayet ederek puan kazanması ve yeterli puana ulaşınca şartla tahliye istemine hak kazanması şeklinde bir uygulama vardı. Ancak Amerika'da uygulanan sistemde ise durum yine yukarıda da değindiğimiz gibi suçluların otorite sahiplerine ıslah olduklarını ispat etmeleri gerekliliği üzerinde durulmaktaydı.

Amerika'da şartla salıverme uygulamalarında iki ayrı sistem geçerliydi. Bunlar, müddetsiz hüküm ve şartla salıverme kurullarının takdir yetkilerine dayanan uygulamalardı. XIX. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde müddetsiz hüküm sistemi cezanın amaçlarına en uygun sistem olarak görülmekteydi.⁹¹ Ancak XX. yüzyılın üçüncü çeyreğine gelindiği zaman müddetsiz hüküm sisteminin kaldırılması ve şartla salıverme yetkileri bulunan kurulların bu yetkilerinin sınırlandırılmasına dair görüşler meydana çıkmaya ve yayılmaya başladı.⁹² Bu yayılan fikirler etkisini gösterdi ve suçla mücadele konusunda yeni bir yasa oluşturulmaya çalışıldı. Yapılan çalışmalar sonucunda ise suçla mücadele konusunda yeni federal bir yasa kabul edildi. Ancak bu yasa suçla mücadelenin temelini değil, bu alanda çalışabilecek ve yeni bir mücadele kanunu oluşturabilecek bir heyetin kuruluşunu içermekteydi. Bu yasa doğrultusunda oluşturulan yedi kişilik bir heyet ile suçla mücadele alanında yeni bir kanun oluşturma faaliyetlerine başlandı. 1 Kasım 1987 tarihine gelindiği zaman hazırlanan yeni ceza yönergesi yürürlüğe girdi.⁹³ Yasal anlamda bir reform niteliği taşıyan bu başkaldırı hareketinin sonucunda çıkarılan yeni ceza yönergesi ile başkaldırının temel sebebi olan “müddetsiz hüküm” uygulamasına son verildi. Bu uygulama yerine belirli ceza sistemine geçildi.

⁹⁰Cole/Smith, s. 557.

⁹¹Tonry, Michael, “**The Fragmentation of Sentencing and Corrections in America**”, Sentencing and Corrections, Issuesforthe 21. Century, September, 1999, s. 3.

⁹²Allen, Francois A., **The Habits of Legality, Criminal Justiceand The Rule of Law**, New York - Oxford, 1996, s. 74.

⁹³Schmalleger, Frank, **Criminal Justice Today**, An Introductory Text For The Twenty - First Century, New Jersey, s. 339.

Tıpkı yeni yasaların kabulünde görülen yayılma veya başka eyaletler tarafından kabul edilme durumuna benzer olarak, bir olay sonucunda çalışmalar başlatılmış olsa bile, kabul edilen yeni yönerge de diğer eyaletler arasında hızla yayılmaya başladı. Eyaletlerde yayılma ve bu doğrultuda yasal müeyyidelerin yapılandırılması sonucunda şartla salıverme kurullarının takdir yetkilerine dair düzenlemelere gidildi. Bu kurulların yetkileri kimi eyaletlerde tamamen kaldırılırken kimi eyaletlerde yasaların belirlediği çerçevede sınırlandırıldı.⁹⁴ Ancak uygulama zaman içinde yasalardan bağımsız olarak önceki hâline dair bir dönüşüm göstermiştir. Nitekim günümüze gelindiğinde, eyaletlerde uygulanan sistemler şartlı salıverilme usulünün tekrar benimsendiğini göstermektedir.⁹⁵

1.4.3. Şartla Salıverme Uygulamasının Fransa'daki Gelişim Süreci

Fransa'da şartla salıverme uygulamaları XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinin başlarında ortaya çıkmıştır. Uygulama ilk etapta tüm mahkûmları kapsar bir nitelikte değil, sadece küçük suçluları kapsayacak bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır.⁹⁶ Küçük suçlular için uygulanan şartla salıvermenin sonuçları tahlil edildiğinde uygulamadaki başarılar göz önüne alınmış ve bu nedenle uygulama kısım kısım mevzuata dâhil edilmeye başlanmıştır. 1847 yılına gelindiğinde kralın savcısı olan Bornneville de Marsangy'nin, Tamamlayıcı Müesseseler ve İnfaz Rejimi adlı eserinde şartla salıvermeden bahsetmesi mevzuata dâhil edilme şeklindeki bu geçişi hızlandırmış ve kurumsallaşmaya büyük katkı sağlamıştır.

Ülkede şartla salıverme uygulaması ilk olarak 5 Ağustos 1850 Kanunu'nun 9. maddesinde küçük suçlular için kabul edilmiştir.⁹⁷ Küçük suçlar için uygulanan şartla salıverme uygulamasının kapsamı 1854 yılında siyasi suçluların da bu kapsama alınmasıyla genişletilmiştir. Ancak siyasi suçluların kapsama dâhil edilmesi, normal uygulamalarda olduğu gibi suçlunun cezasının belirli bir bölümünü çektikten sonra toplum içine salıverilmesi şeklinde gerçekleşmemiştir. Siyasi suçlular için şartla salıverme uygulaması, bir diğer ceza infaz şekli olan “*sürgün*” uygulaması şeklinde meydana gelmiştir. Nitekim bu dönemde yapılan uygulamalarda şartla salıverilen siyasi

⁹⁴Cole, Smith, s. 557, Reid, s. 689.

⁹⁵Cole, Smith, s. 557.

⁹⁶O'Brien, s. 189.

⁹⁷Bouzat, Pierre/Pinatel, Jean, **Traité de droit pénal et de criminologie, Tome I, Droit pénal général par Pierre Bouzat**, Deuxième Edition, Paris, 1970, s. 817.

suçlular ceza kolonilerine sürgün edilmişlerdir. Bu sürgün sonucunda toplum içinde bir yer edinme veya mevcut yerini korumaya dönük bir takım davranışlar sergilenmesi yerine, gönderilen mahkûmların kalan cezalarını sürgün yerlerinde çalışarak geçirmeleri sağlanmıştır.⁹⁸

Sürgün konusunda, 25 Mart 1873 ve 27 Mayıs 1885 Kanunları'nda açıklamalara yer verilmiştir. 14 Ağustos 1885 Kanunu ile yaptırımların genel şekilleri hakkında bir çerçeve çizilmiştir.⁹⁹ Bahsettiğimiz kanunun 1. maddesinde sadece Fransa ve Cezayir'de yer alan infaz kurumlarındaki hükümlüler dikkate alınırken, zamanla uygulama şartla salıvermeyi koloni cezalarını da genelleyebilecek şekilde değiştirilmiştir.¹⁰⁰

Yapılan yasal düzenlemelerin uygulanmasında ortaya çıkabilecek zorlukların üstesinden gelebilmek amacıyla 1885 Kanunu'na dair bir kararname çıkarılacağı duyurulsa da böyle bir gelişme yaşanmamıştır.¹⁰¹ Bu düzenlemeye dair yaşanan ihmalin sonucunda ise uygulamanın istenen şekillerde olmaması, kötü uygulama şekillerini ortaya çıkarmıştır. Bu kötü uygulamalar neticesinde ceza infaz kurumlarının yoğunluklarına göre şartla salıverme uygulamasına başvurdukları görülmüştür. Uygulamaya mahkûm sayısı bakımından yoğun olan hapishanelerde daha fazla başvurulmuştur.¹⁰²

Yukarıda da değindiğimiz gibi mahkûmların yeniden topluma kazandırılması ve suç işlememeye yönlendirilmesi amacıyla oluşturulan şartla salıverme müessesesi, bu yüzyılda uygulama açısından oldukça farklı bir boyuta taşınmıştır. Bireyi topluma kazandırmak yerine toplumdaki tecrit eden bu uygulama şekli, aynı zamanda bireyi gittiği yerde de ağır şartlarda çalışmak zorunda bıraktığı için esas uygulama şeklinden tam anlamıyla kopmuştur.

Sürgün için Güney Amerika ve Güney Pasifik'teki Fransız kolonileri tercih edilmiştir. Bu konuda itirazlar olsa da toplumun ağır suçlulardan dolayı tedirgin olması, mükerrer suç işleyen bireylerin toplumsal huzuru zedeleyeceği düşüncesi ile bu itirazların önüne geçilmiştir. O dönemde mahkemelerde yapılan itirazlarda ise sürgün

⁹⁸O'Brien, s. 189.

⁹⁹O'Brien, s. 189, 190.

¹⁰⁰Merle, Roger/Vitu, Andre, **Traité de droit criminel, Problèmes Généraux de la Science Criminelle, Drit Pénal Général**, Cinquième édition, Tome I, Paris, 1984, s. 872.

¹⁰¹Vabres, Donnedieu De, **Traité de droit criminel et de législation pénale comparée**, 3. Edition, Paris, 1947, s. 530.

¹⁰²Vabres, s. 530.

edilen bireylerin gittikleri yerlerde sağlıksız şartlarda yaşamaları ve hastalıklardan ölmeleri gerekçe gösterilse de bu itirazlara da yanıt olarak durumun ceza değil sadece doğru olmayan bir çare arayışı olduğu şeklinde yanıtlar verilmiştir. Ancak itirazların artması ve mahkemelerin de bunlara kayıtsız kalamaması üzerine mahkûmların sürgün uygulaması durdurulmasa da, sürgün edildikleri yerlerde ağır şartlarda çalıştırılmalarına 1897 yılında son verilmiştir. Durdurulan bu uygulamaya dair mevzuatta yer alan kısımlar ise 1938 yılında tamamen çıkarılmıştır. Yaşanan bu olumlu gelişmeler ve bunların sonucunda da elde edilen müspet durumlar mükerrer suçluların sürgüne gönderilmesi konusunun da yeniden ele alınmasına neden olmuştur. Bu konuda yapılan çalışmalar sonucunda mükerrer suçluların sürgüne gönderilmesi uygulamasına da 1942 yılında tamamen son verilmiştir.¹⁰³

Fransa'da şartla salıverme müessesine dair 1885 yılında yapılan düzenlemelerde, şartla salıvermeden istifade etme şartları her infaz kurumu için belirli koşulların yerine getirilmesine bağlanmıştı. Bu düzenlemelerden ilki günümüzdeki salıverme uygulamalarında da ilk koşullardan olan mahkûmun hâl ve davranışları ile artık ıslah olduğunu kanıtlamış olmasıydı. Yine bu bağlamda günümüzde olduğu gibi, ıslah konusunda tatmin edici bilgi elde edebilmek amacıyla mahkûmun bir süre gözlenmesi gerekiyordu. Bu gereklilik de beraberinde mahkûmun cezasının bir kısmını infaz etme zorunluluğunu doğurmaktaydı. Cezanın infaz müddeti ise mahkûmun cezai geçmişi ve cezasının süresine göre değişmekteydi. Cezai geçmiş açısından, ilk defa suç işleyenler veya mükerrer suçlu olmayanlar, mahkûmiyetleri altı aydan az ise üç ayını, altı aydan fazla ise yarısını, mükerrer suçlular ise cezaları dokuz aydan az olmak koşuluyla altı ayını, dokuz aydan fazla ise üçte ikisini çekmek zorundaydılar.¹⁰⁴ Mahkûm bu mecburiyeti yerine getirdikten sonra ise geçimini yasal yollardan temin edebileceğini belgelemek zorundaydı. Bu da tahliyeden sonra kendisini çalıştırabilecek birinin bunu garanti etmesine bağlıydı.¹⁰⁵

Şartla salıverme yetkisi, dönem itibarıyla ilk zamanlarda direkt olarak İçişleri Bakanlığının kullanabildiği bir yetkiydi. 1891 yılına gelindiğinde ise bu yetki Adalet Bakanlığına aktarıldı. Ancak Adalet Bakanı da şartla salıverme yetkisini kendi inisiyatifine bağlı olarak kullanamıyordu. Şartla salıvermede, uygulama kapsamına dâhil

¹⁰³O'Brien, s. 190 - 191.

¹⁰⁴Vidal, Georges/Magnol, Joseph, **Ceza Hukuku**, C.:I, (Çev.: Şinasi Z. Devrin), Ankara, 1949, s. 514.

¹⁰⁵Vidal/Magnol, s. 514.

edilecek olan mahkûmla ilgili olarak öncelikle, ceza infaz kurumunda görevli nezaret komisyonu başkanının, cezaevi müdürü ve patronaj derneklerinin iki temsilcisinin yer aldığı istişare komitesinin ve mahkûmiyete karar veren mahkeme savcısının da görüşü alınarak şartla salıvermeye karar veriliyordu. Şartla salıvermeye karar verebilmek için bu aşamalara başvuran Adalet Bakanı, 1885 Kanunu'na göre bu kararı geri almak için herhangi bir heyet veya yetkili kişinin görüşünü almak zorunda değildi.¹⁰⁶

1885 Kanunu ile kullanılan şartla salıverme yetkisinde güçlü bir denetim mekanizması işletiliyordu. Mahkûmlar cezalarının yarısının infazı sonrası şartlı salıvermeden yararlanıyorlardı. Bu müesseseden yararlanan mahkûmlar çıktıktan sonra ise özel toplulukların veya müesseselerin gözetimi altında tutuluyorlardı. Bu da mahkûmlar için sosyal ortamda bir infaz müessesesinin oldukça sıkı bir şekilde işletildiğini gösteriyordu. Ancak bu da mahkûmların şartla salıvermeden yararlanmaları konusundaki istekliliklerini köreltmemişti. Nitekim 1886 - 1895 yılları arasında şartla salıvermeden yaklaşık olarak on iki bin hükümlü yararlanmıştı. Bu hükümlülerin tümü denetim sürelerini özel denetim organlarının denetimi altında geçirmeyi kabul ederek bu haktan yararlanmışlardır.¹⁰⁷

1885 yılı kanununda patronaj adı verilen denetim mekanizmalarına aşırı derece önem verilmekteydi. Nitekim bu önem patronajın işlevinden de kaynaklanmaktaydı. Patronaj cemiyetlerinin faaliyetleri sadece salıverilen hükümlülerin denetimlerini sağlamak ile sınırlı değildi. Bu cemiyetler mahkûmun ıslahına dair her konuyla ilgileniyorlardı. Patronaj cemiyetlerinin önemlerinden hareketle, bu cemiyetler 1893 yılında tek çatı altında toplanma amacıyla bir federasyona bağlandı.¹⁰⁸ Bir federasyona bağlı olmanın gerekliliklerinden olan birlikte hareket, ortak kararlar alma vb. unsurların gerçekleştirilebilmesi amacıyla patronaj federasyonu, millî ve milletlerarası pek çok kongreler düzenledi.¹⁰⁹

1.4.4. Şartla Salıverme Uygulamasının İngiltere'deki Gelişim Süreci

İngiltere'nin şartla salıverme konusundaki uygulamalarda ön ayak vazifesi gördüğünü söylememiz mümkündür. Nitekim suçluların devlet kontrolü altında yarı

¹⁰⁶Vidal/Magnol, s. 514.

¹⁰⁷O'Brien, s. 189 - 190.

¹⁰⁸Vabres, s. 534.

¹⁰⁹Vabres, s. 534.

serbest olarak nitelendirilebilecek şekilde cezalarını tamamlamalarına dair ilk örneklerin görüldüğü yer İngiltere'dir. Bu durum İngiltere'de suçluların cezalarını tamamlamak üzere kolonilerde çalışmak için gönderilmeleriyle ortaya çıkmıştır.¹¹⁰

İngiltere'de feodalite sona erince haliyle feodal beylere bağlı olarak çalışan ve geçimlerini sağlayan pek çok insan işsiz kalmıştı. Bunlar toplumsal olarak da alt sınıftan sayılan insanlardı. Bu insanların işsiz kalmaları nedeniyle farklı yollarla geçimlerini temin etmeye çalışmaları suç oranlarının artmasına neden olmuştu. Artan suç oranları ve bireylerin cezalarını çekmeleri için hapisanelere gönderilmeleri haliyle hapisanelerin de kapasitelerinin dolmasına neden olmuştu. Bu yoğunluğun azaltılması için başlayan çare arayışları 1857 yılı öncesinde İngiltere'de sürgün yasasının çıkarılmasına neden oldu. Çıkarılan yasa gereğince hükümlüler affedilebilmek için kral adına çalışmayı kabul edeceklerdi. Bu şartı kabul edenler ise gemilerle deniz aşırı kolonilere gönderilmeye başladılar. Ancak bu gemilerle yapılan yolculuk oldukça zorla ve hatta kaynaklarda yer aldığı kadarıyla hapisane şartlarını aratacak kadar kötüydü. Bu nedenle gemiler halk içinde “yüzen cehennem” olarak anılmaktaydı. Pek çok hükümlü affedilmek için çalışmaya gideceği yere varamadan gemilerde can veriyordu.¹¹¹ Ancak yine de özgürlüğüne kavuşmak için pek çok suçlu kral adına çalışmayı, dolayısıyla sürgünü ve yüzen cehennemleri kabul ediyordu. Bu doğrultuda 1596'dan 1776 yılına kadar yaklaşık 180 yıl boyunca suçlular denizaşırı kolonilere sürgüne gönderildi. Bahsedilen zaman aralığında her yıl yaklaşık olarak iki bin suçlunun sürgüne gönderildiği kaydedilmektedir. Bu gidişlerdeki sayının düşmesi ise kölelik sisteminin benimsenmesiyle aynı tarihlere denk gelmektedir. Benimsenen kölelik sistemi sonucunda ağır suçlardan hüküm giyenler artık daha az sayıda gönderilmişlerdir. Ancak kabahat olarak nitelendirilebilecek olan hafif suçlardan gelenlerin sayısında düşme olmamıştır. Bunun nedeni kolonilere gönderilen mahkûmların cezalarının bir kısmını da burada geçirdikten sonra şartsız bir şekilde affedilmeleridir. XVIII. yüzyıl boyunca İngiliz mahkûmlar ceza süreleri tamamlanincaya kadar özel kişiler için kolonilerde belirli sürelerde çalışmaları karşılığında özgürlüklerini kazandılar.¹¹²

¹¹⁰Cole/Smith, s. 556.

¹¹¹Allen/Simonsen, **Corrections in America: An Introduction**, Third Edition, New York, London, 1981, s. 24.

¹¹²Cole/Smith, s. 556.

İngiliz mahkûmların Amerika'ya sürgün edilmeleri uygulaması, Amerika'daki kolonilerin bağımsızlıklarını kazandıkları 1776 yılına kadar devam etti. Kolonilerin bağımsızlıklarını kazanmaları ile artık Amerika'ya sürgün uygulaması durduruldu. Ancak hapisanelerin fazla doluluğu nedeniyle ortaya çıkan bu uygulamanın yapıldığı alanın elden çıkması uygulamanın sürekliliğini durdurmadı. Nitekim İngiltere hapisanelerinde doluluk yine sürüyordu ve bunun sürgün yoluyla giderilmesi gerekmektedir. Mahkûmların kanalize edileceği yeni yer olarak James Cook tarafından 1770 yılında bulunan Avustralya'yı kullanma fikri gündeme geldi. Buranın kullanılması da oldukça mantıklıydı. Nitekim daha el değmemiş bir kıta olan Avustralya'da imar ve düzenleme faaliyetlerinde çalıştırılacak insanlara ihtiyaç duyuluyordu. İhtiyaca binaen çalıştırılmak üzere Avustralya'ya, 1787 yılından 1875 yılına kadar 135.000'den fazla mahkûm gönderildi. Bu transferlerin ardından Avustralya da önemli bir koloni merkezi haline geldi. Avustralya'da, Amerika'dakinden farklı bir yol da izlenerek koloni yöneticilerine af yetkisi verildi. Bu da iyi hâl gösteren mahkûmların cezalarını tamamlamadan bile affedilebilmelerini sağladı. Ancak mahkûmiyet sürelerinde iyi hâl gösterip affedildikten sonra yeni suçlar işleyen suçlular da oldu. Bu durum ise uygulamanın güncellenmesi gereğini doğurdu. Yapılan güncellemeler ile salıverme uygulamalarında uyulması gereken şartlar ortaya çıktı. Öngörülen temel şart ise salıverilen suçlunun kendisini geçindirebileceğini ispatlaması ve belirli bir bölgede ikamet etmesiydi.¹¹³Bu uygulama hiç şüphesiz salıverme müessesesinin güncel tanımlarına da uymaktadır. Ancak arada bir fark vardır ki o da salıverilen mahkûmların denetimli serbestlik olarak nitelendirebileceğimiz devlet kontrolünde olmamaları durumudur.

Şartla salıverme kavramındaki gelişmeler üzerine Norfolk Adası'nda yaşanan gelişmelerin de payı büyüktür. Bir sürgün yeri olan Norfolk Adası, diğer sürgün yerlerine nazaran daha ağır şartların hâkim olduğu bir yerdi. Buraya ağır ve mükerrer suç işleyen mahkûmlar gönderilirdi. Buraya gönderilecek olan suçlular önce gemiyle Avustralya'ya ardından ise Norfolk'a sevk ediliyorlardı.¹¹⁴ Norfolk, buraya gelen mahkûmların cezaları nispetinde ağır yaptırımlara maruz kaldıkları bir yerdi. Bu da mahkûmların zaman zaman dayanamayıp intihar etmelerine bile neden olabiliyordu. Nitekim burada uygulanan cezalar “inzibati” olarak nitelendirilen oldukça ağır

¹¹³Cole/Smith, s. 556.

¹¹⁴Allen/Simonsen, s. 44.

nitelikteki cezalardı.¹¹⁵ Burada meydana gelen bu gelişmeler üzerine ülkede baş gösteren çalkantılar, Norfolk olaylarını bir anda İngiltere'nin ülke meselesi olabilecek nitelikte bir konuma taşımıştı. Bu durumdan hareketle çare arayışları başladığında Alexander Moconochie kendi isteğiyle sistemi iyileştirebilecek yeni bir infaz rejimi oluşturabilmesi amacıyla Norfolk'a ceza kolonilerine yönetici olarak gönderildi.¹¹⁶

Moconochie, Norfolk'ta alışılmış ceza infaz modelinin dışına çıkarak güncel uygulamaya yakın bir uygulama değişikliğine gitti. Moconochie önceden belirlenmiş ve sabit olan cezaların çalışılarak tamamen bitirilmesini öngören sisteme karşı çıkarak, sürgünde olan mahkûmların iyi hallerinin ödüllendirilmesi gerektiğini savundu. Bu doğrultuda yeni bir infaz sistemi geliştiren Moconochie, notlamaya dayalı bir hapis uygulamasını devreye soktu.¹¹⁷ Notlama sistemi adından anlaşıldığı gibi belirli bir puan toplamaktan ziyade, bir puan bitirme sistemiydi. Nitekim suçun mahiyetine göre suçluya belirlenen bir puan vardı. Suçlu eğitsel, sosyal ve dinî faaliyetlere katılarak bu puanı tüketebilirse özgürlüğünü kazanabiliyordu.¹¹⁸ Ancak bunun tam tersi de geçerliydi. Mahkûm sürgün müddetince gösterdiği iyi hâl ve bununla sildirdiği puanlarını yanlış davranışlar gösterdiğinde tekrar hanesine ekletiyordu.¹¹⁹

Moconochie, şartla salıvermede zaman kavramının yerine fiil kavramının geçerli olması gerektiğini düşünüyordu. Ona göre belirli bir zaman geçirmek yerine belirli işlerin bitirilmesi şartı konulmalıydı. Diğer bir ifade ile ceza zamana değil göreve bağlı olmalıydı.¹²⁰ Bu da tahmini veya herhangi bir iş değil, cezanın niteliğine göre belirlenen not sistemine uygun düşen işlerin yaptırılması esasına dayandırılmalıydı. Görev kavramından kasıt sadece çalışmayı kapsamıyordu. Mahkûmun katılacağı eğitimler, dinî törenler, sosyal aktiviteler vb. ıslah unsurlarının yoğunluğu da cezaya göre belirlenmeliydi. Moconochie'ye göre, hükümlünün tüm alanlarda üstlenmesi gereken görevlerin belirlenmesi ve değerlendirilmenin bu görevlendirme üzerinden yapılması şartla tahliyede daha sağlıklı sonuçlar elde edilmesini sağlayabilirdi.¹²¹ Sistemde mahkûmun hapisanede ıslah adına verilen şeyler dışında kalanları da yerinde ve zamanında kullanması önem arz etmekteydi. Bunlara hapisanede verilen yiyecekler de

¹¹⁵Güran, Sakıp, **Cezanın İnfazı, Sistemler ve Tatbikat**, Ankara, 1942, s. 13.

¹¹⁶Güran, s. 14.

¹¹⁷Clear, Todd, **“Correction Beyond Prison Walls”**, Criminology, A Contemporary Handbook, Edit.: Joseph F. Sheley), Second Edition, Belmont, 1995, s. 460.

¹¹⁸Allen/Simonsen, s. 44.

¹¹⁹Güran, s. 14.

¹²⁰Reid, s. 531.

¹²¹Allen/Simonsen, s. 44.

dâhildi.¹²² Ayrıca sistem içinde mahkûmlarda birlik – beraberlik duygusu oluşturmak amacıyla grupla çalışma şartı da getirilmişti. Mahkûmlardan oluşan 6 – 7 kişilik grup birlikte çalıştırılıyor ve bu çalışma esnasında her birey gruptan sorumlu tutuluyordu.¹²³ Esas itibariyle bu durum bireyin sosyal hayata geçiş öncesinde bir adaptasyon eğitimine sokulduğu şeklinde de yorumlanabilecek bir durumdur. Nitekim birey dışarıya çıktığı zaman bir iş bularak yaşamını sürdürebileceği garantisi vereceği için bu durumda nasıl hareketler sergileyebileceği de bu çalışmalar ile gözlemlenmiş oluyordu. Bu aşama ise not sisteminde son aşamayı oluşturuyordu. Bu aşamayı da başarılı bir şekilde geçen mahkûm sıkı disiplinden az da olsa kurtularak şartla salıvermeden istifade edebilmek amacıyla hazırlanıyordu.¹²⁴

Moconochie ile başlayan not temelli sistem beş ana prensip üzerine oturtulmuştu. Bunlar;

1. İnfaz başlangıcında mahkûmun nasıl bir durumla karşı karşıya olduğunu anlayabilmesi için sıkı disiplinli bir hapis uygulamasına maruz bırakılması,
2. Sürgün esnasında yaptığı çalışmaların devlet görevlilerinin denetiminde olması,
3. Tam anlamıyla her istediğini yapamayacağı ve her yere gidemeyeceği şekilde kısıtlanmış bir özgürlük uygulaması,
4. Tüm iyi hâllerin sergilenmesi sonucunda şartla salıverme olarak uygulanabilecek bir af şekli,
5. Tüm bunların sonucunda ise tam anlamıyla özgürlüğe kavuşulması olarak sıralanabilir.

Uygulanan sistem ve bundan elde edilen olumlu sonuçlar Moconochie'nin yönteminin diğer ülkelerde de kabul edilmesini sağladı. 1854 yılında Moconochie sistemini kendi sistemine bütünleştiren İrlanda'da, Moconochie sistemi Walter Crofton tarafından İrlanda Müddetsiz Hüküm Sistemi'nin geliştirilmesinde kullanıldı. Bu da İrlanda'ya has bir sistem olan “Dereceli Sistem”in ortaya çıkmasını sağladı.¹²⁵

Crofton, Moconochie sistemini uygulamadan önce de benzer düşünceler taşıyan biriydi. Nitekim ona göre müddetsiz hüküm başlı başına infazın hapiste bitirilmesi değil, mahkûmun geri kalan hayatını toplumda geçirmesi için bir hazırlık evresi

¹²²Allen/Simonsen, s. 44.

¹²³Reid, s. 531.

¹²⁴Allen/Simonsen, s. 45.

¹²⁵Cole/Smith, s. 556.

niteliğinde olmalıydı. Bu nedenle cezanın uzunluğu keyfi belirlemelere göre değil, suçlunun ıslah edilebileceği süreye göre olmalıydı. Çünkü cezaevleri suçlulara kayıtsız şartsız bir infaz uygulama yeri değil, onların yaptıklarının farkına varmaları ve bundan pişman olmalarını gerektiren bir yerdir. Bu özellik de müddetsiz hükmün belirlenen şekilde uygulanmasını gerekli kılmaktadır.¹²⁶

Bu düşünceler etrafında Moconochie sistemini kendi sistemiyle birleştiren Crofton'un meydana getirdiği sistem de iç içe geçmiş mekanizmalardan oluşur. Bu mekanizmaların her birinin ortak amacı ise suçluyu topluma daha iyi bir şekilde kazandırmayı sağlamaktır. Crofton'un uyarladığı sistemin Moconochie sistemi ile benzer tarafları bulunmaktadır. Moconochie sisteminde yer alan başlangıçta sıkı disiplinli ağır hapis cezası, Crofton'un uygulamasında hücre hapsi ve monoton işlerle kendini göstermektedir. İkinci bölümde yer alan devlet görevlilerinin denetiminde çalışma uygulaması, Crofton sisteminde bayındırlık işlerinde çalışma olarak karşımıza çıkar. Bu faaliyetlerde amaç bir üst dereceye çıkmaktır ve her çıkılan seviye hapis cezasının süresini kısaltır. Moconochie sisteminde yer alan sıkı disipline ara verilmesi, Crofton sisteminde son aşamada yer alır. Bu aşamada mahkûmlar daha gelişmiş bir hapis haneye gönderilir ve burada çalıştırılırlar. Ancak buradaki çalışma denetim olmaksızın ve mahkûmların toplumla istedikleri zaman bir araya gelebildikleri bir çalışma şeklidir. Bu aşamaya kadar ve bunun da devamında hükümlünün şartları iyiye gidiyor, ayrıca kendisine iyi bir iş bulup çalışabileceğini de garanti ediyor ise şartlı af veya özgürlük biletiyle topluma geri dönmesine karar verilir. Hükümlü bu şartlarla sosyal hayata geri döndüğünde tam anlamıyla serbestiyet kazanmaz. Nitekim periyodik olarak belirli kontrollerden geçmesi gerekir.¹²⁷ Bu kontroller, bulunduğu yerleşim birimindeki polis vb. kolluk kuvvetlerine gidişat hakkında her ay rapor vermesi şeklinde gerçekleşir. Eğer salıverme esnasında sergilediği hâl ve hareketler beklentileri karşılar nitelikte değilse bireyin salıvermesi hakkındaki karar hemen iptal edilebilirdi. Moconochie sistemi ile mevcut sistemi sentezleyerek yeni bir yapı oluşturan Crofton'un oluşturduğu sistem, modern anlamda şartla salıverme müessesesinin de temellerini oluşturmaktadır.¹²⁸

¹²⁶Allen/Simonsen, s. 45.

¹²⁷Callison, s.45.

¹²⁸Callison, s.45.

Yeni yerleşim yeri hâline gelen Avustralya’da halk, topraklarının suçluların ıslah mekânı olarak kullanılmasına karşı ayaklanmaya başladı. O güne kadar kolonilere sürgün ile mahkûmlardan kurtulma yolunun seçildiği İngiltere’de, ayaklanmalar nedeniyle çare arayışlarına gidildi ve nihayet 1850 yılına gelindiğinde Avustralya’ya yapılan sürgünlere son verilerek şartla salıverme uygulaması İngiliz Ceza Hukuku içinde de yerini aldı.¹²⁹

1.4.5. Şartla Salıverme Uygulamasının Türk Hukuk Sistemi İçindeki Gelişim Süreci

Şartla salıverme uygulaması ülkemizde Cumhuriyetin ilanıyla birlikte kabul gören uygulamalar arasındadır. 1926 tarihli Türk Ceza Kanunu’nda cezaların infaz edilmesinde ferdileştirme yöntemlerinden biri olarak şartla salıverme müessesesine yer verilmiştir. İlgili kanunda;

“Madde 16 - (Değişik madde: 31.05.1957 - 6988/1 md.)

Bu kanunun 13 üncü maddesinde yazılı üçüncü devrenin ağır hapiste yarısını, hapis veya hafif hapiste üçte birini iyi halle geçirenler meşrutan tahliye talebinde bulunmak hakkını kazanırlar. İstifade müddeti asıl cezanın dörtte birinden aşağı olamaz.

İkinci devreden yaş ve bedeni kabiliyetleri itibariyle üçüncü devreye geçemeyenler yahut yine bu sebeplerle üçüncü devreden ikinci devreye iade edilenler ikinci devredeki mahkûmiyetlerinin hitamında bakiye cezalarının ağır hapiste yarısını, hapis veya hafif hapiste üçte birini iyi halle geçirdikleri takdirde meşrutan tahliye hükümlerinden istifade edebilirler.

Meşrutan tahliye edilmiş olan mahkûmlar hakkında, meşrutan tahliye müddetinin hitamına kadar, bu kanunun 28 inci maddesinin 3 üncü ve 4 üncü fıkraları ahkâmı tatbik olunur.

Meşrutan tahliye, mahkûmun iktidarı nispetinde şahsi hakları tazmin etmesi şartına da talik edilebilir.

Madde 17 - (Değişik madde: 31.05.1957 - 6988/1 md.)

(Değişik fıkra: 07.12.1988 - 3506/1 md.) Şartla salıverilmiş olan hükümlü, geri kalan süre içinde işlediği kasıtlı bir cürümden dolayı şahsi hürriyeti bağlayıcı bir

¹²⁹Güran, s. 14.

cezaya mahkûm olur veya mecbur olduğu şartları yerine getirmez ise, şartla salıverilme kararı geri alınır. Bu takdirde suçun işlendiği tarihten sonraki kısım hükümlünün ceza süresine mahsup edilmeyerek aynen çektirilir ve şartla salıverilmeye esas teşkil eden hükmün infazı ile ilgili olarak bir daha şartla salıverilmeden yararlanamaz.

(Ek fıkra: 06.06.1991 - 3756/3 md.) Birinci fıkra hükmüne göre aynen çektirilecek süre; ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına hükümlüler için kırk yıl, müebbet ağır hapis cezasına mahkûm olanlar için otuz altı yıl üzerinden hesap edilir.

Meşrutan tahliye kararının geri alınmasını icap ettiren sebeplerin vukuundan evvel mahkûmun ceza müddeti sona ermiş olursa mezkûr ceza icra edilmiş sayılır.

Eğer asli cezaya Emniyeti Umumiye İdaresinin nezareti altında bulunmak cezası da ilave olunursa meşrutan tahliye halinde geçen zaman bu ceza müddetine mahsup edilir.” şeklinde şartla salıverme ve bundan faydalanabilecek olanların taşınması gereken vasıflara değinilmiştir.¹³⁰ Aynı zamanda şartla salıvermeyi ortadan kaldıracak hususlara da değinilmiştir. Belirtilen geri alma şartları içinde şartla salıvermeden faydalandıktan sonra hürriyeti sınırlandırıcı bir takım faaliyetlere girişen veya şartla salıverme kurallarına uymayan mahkûmun bu hakkı geri alınırdı. Çalışmamızın başında da değindiğimiz geri alma durumunda geçerli olan yaptırımlar, ceza kanunumuza da olduğu gibi alınmıştır. Nitekim şartla salıverme hakkını kaybeden bireyin bu haktan yararlandığı süre ceza süresine dâhil edilmemektedir. Ayrıca mahkûm bir defa şartla salıverme hakkını kaybettiği zaman bir daha bu haktan yararlanamayacaktır. Yine şartla salıverilme kararı geri alınmadan bunu tamamlayan hükümlülerin ise cezaları infaz edilmiş sayılır.

Bunun yanı sıra 1965 tarihli 647 sayılı Ceza İnfaz Kanunu'nun 19. maddesinde yer alan;

“ŞARTLA SALIVERİLME:

Madde 19 - (Değişik madde: 03.05.1973 - 1712/1 md.)

(Değişik fıkra: 11.03.1986 - 3267/1 md.) Ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına hükümlüler 25 yıllarını; müebbet ağır hapis cezasına hükümlüler 20 yıllarını; diğer şahsi hürriyeti bağlayıcı cezalara mahkûm edilmiş olanlar hükümlülük süresinin ½'ni; çekmiş olup da tüzüğe göre iyi halli hükümlü niteliğinde buldukları takdirde, talepleri olmasa dahi şahsi şartla salıverilirler.

¹³⁰“<http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/765.htm>”, e.t: 30.06. 2014.

(Değişik: 06.06.1990 - 3653/2 md.) Tutuklu veya hükümlü iken firar edenler, firara teşebbüs suçundan veya cezaevi idaresine karşı ayaklanma suçundan mahkûm edilmiş olanlar ile disiplin cezası olarak dört defa hücre hapsi cezası almış olanların yukarıdaki fıkra hükmünden yararlanabilmeleri için, bunlardan; ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına hükümlülerin 29 yıllarını, müebbet ağır hapse mahkûm olanların 25 yıllarını, diğer şahsi hürriyeti bağlayıcı cezalara mahkûm olanların ise hükümlülük sürelerinin 2/3'ünü çekmiş olmaları şarttır. Tutuklu veya hükümlü iken iki defa firar edenler, iki defa firara teşebbüs suçundan veya iki defa cezaevi idaresine karşı ayaklanma suçundan mahkûm edilmiş olanların yukarıdaki fıkra hükmünden yararlanabilmeleri için, bunlardan; ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına hükümlülerin 32 yıllarını, müebbet ağır hapse mahkûm olanların 28 yıllarını, diğer şahsi hürriyeti bağlayıcı cezalara mahkûm olanların ise hükümlülük sürelerinin 3/4'ünü çekmiş olmaları şarttır.

Yukarıdaki nispetlerin tayininde hükümlünün tutuklu kaldığı günler de hesaba katılır.

Şartla salıverilmeyi gerektirir mahiyette cezaevi idaresi tarafından verilen gerekçeli mütalaa, hükmü veren mahkemeye, hükümlü başka bir yerde bulunuyorsa, hükümlünün bulunduğu yerdeki hükmü veren mahkeme derecesinde bulunan mahkemeye tevdi edilir. Mahkeme bu mütalaaı uygun görürse şartla salıverilme kararı derhal yerine getirilir.

Mahkeme şartla salıverilmeyi uygun görmediği takdirde gerekçesini kararında gösterir.

Bu karara karşı hükümlü, vekili, kanuni mümessili veya Cumhuriyet Savcısı tarafından acele itiraz yoluna başvurulabilir.

Kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalarının bu Kanunun 8 inci maddesinin 1, 2 ve 3 üncü bentlerine göre infazına karar verilenler şartla salıverilmeden yararlanamazlar.

Şartla salıverilmiş olan hükümlüler hakkında şartla salıverilme süresinin sonuna kadar Türk Ceza Kanununun 28 inci maddesinin 3 ve 4 üncü fıkraları hükümleri uygulanır.

Şartla salıverme hükümlünün iktidarı nispetinde şahsi hakları tazmin etmesi şartına talik edilebilir.

(*Ek fıkra: 17/03/1982 - 2683/3 md.; Mülga fıkra: 06/06/1990 - 3653/3 md.*)¹³¹
ifadeleriyle müebbet ceza alan ancak mahkûmiyetlerinin yirmi yılını iyi hâl ile geçirenlerin de şartla salıvermeden faydalanacakları belirtilmiştir.

Şartla salıverme müessesesinin uygulandığı her ülkede olduğu gibi ülkemizde de şartlara göre uygulamada değişikliğe gidilmiş veya yenilikler yapılmıştır. Bu bağlamda 1936 tarihli 3038 sayılı kanun, Türk Ceza Kanunu'nun 13. maddesini değiştirerek derecelendirilmiş bir serbestlik sistemine geçişi sağlamıştır. Bu bağlamda şartla salıvermeye ilişkin yukarıda verdiğimiz 17. madde de değişikliğe uğramıştır. Uygulanan sistem incelendiğinde İngiltere ve Avustralya örneklerinde olan mahkûmun zor şartlardan giderek kolaylaşan şartlara doğru bir infaza tabi tutulduğu görülmektedir. Ancak yabancı kaynaklarda değinilmeyen bir detay bizim ceza hukukumuz açısından geçerli kılınmıştır. Bu da mahkûmlar arasından Adalet Bakanlığı tarafından kurulan ekiplerde yer alan mahkûmların, yol inşaat, maden gibi işlerde çalıştıkları her günün cezalarından iki gün olarak düşmesidir.¹³²

Ülkemizde daha önce örnek olarak gösterdiğimiz ülkelerdeki gibi dereceli bir sisteme gidilmiş ve bu sistemden menfaat sağlanabileceği düşünülmüştür. Ancak bir detay atlanmıştır ki o da, ülkemizde dört dereceli sistemin tümünün uygulanabileceği kadar büyük ve bu uygulamayı karşılayabilecek sayıda cezaevi olmamasıdır. Bu nedenle ikinci evreye kadar olan uygulamalar yerine getirilmiş geri kalanlar ise cezaevleri oluşturuldukça uygulamaya sokulmuştur.¹³³

¹³¹“<http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/467.htm>”, e.t: 30.06. 2014.

¹³²Gölcüklü, s. 51., Cuhruk,s. 319.

¹³³TBMM Tutanak Dergisi, Dönem I, Toplantı: 4, S. 982, Birleşim 125 - 138, C. 42, Ankara, 1965.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ŞARTLA SALIVERMENİN UYGULANMASI

2.1. Şartla Salıverme Uygulamasının Amacı

Şartla salıverme hususunda yukarıda pek çok yerde de değindiğimiz gibi müessesenin cezaların infazlarını şahsileştirmesi gibi bir özelliği vardır.¹ Müessese esas itibariyle mahkûmun ıslah edildiği konusunda kanaat birliğine varıldıktan sonra cezasının geri kalanını toplumsal alanda geçirmesini sağlayarak mahkûmun sosyal hayata dönüşünü hızlandırmaktadır. Esas itibariyle şartla salıverme uygulamasında mahkûmun önüne seçenek sunulmaktadır. İyi hâl gösterip ceza infaz kurumunun dışında ceza tamamlamak veya kurum içinde cezanın tümünü geçirme şeklinde olan bu seçenekler elbette ki mahkûmlar için cazip seçeneklerdir. Ancak toplumsal hayata dönüş, ceza infaz kurumundan çıkış gibi hususlar cazip olsa da dışarıda geçirilen sürenin belirli bir kısmının denetim altında tutulması tam anlamıyla serbestiyet sağlanmadığının da göstergesidir. Diğer bir ifade ile şartla salıverme uygulamasında birey cezasını kurum içinde değil dışında, toplumsal alanda geçirmektedir. Bu da bireyle devlet arasında cezanın infazına dair ilişkinin devam ettiğini ancak bunun infaz şeklinin değiştiğinin göstergesidir.²

Bu değişiklik durumu ise doktrinde tartışmaların meydana gelmesine neden olmaktadır. Tartışmanın konusunu ise şartla salıverme uygulamasının mahkûm için ne ifade ettiği konusu oluşturmaktadır. “Şartla salıverme mahkûm için hak mı, bağışlama mı, ödül mü?” şeklindeki sorular konusunda henüz ortak bir karara varılmış değildir.

Bu sorulara yanıt olarak verilen cevaplar ise yine soru bazında haklılık göstermektedir. Nitekim şartla salıverme uygulamasından yararlanabilmek için belirli koşulları yerine getirmek gerekmektedir. Bu koşullar yerine getirildikten sonra şartla salıvermeye hak kazanılmaktadır. İşin bu boyutu şartla salıvermenin bir hak olduğunu

¹ Erem/Danışman/Artuk, s. 852.

² Artuk, Mehmet Emin/Gökçen, Ahmet/Yenidünya, A. Caner, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 3. Baskı, Ankara, 2007, s. 915 vd.

göstermektedir.³Bu hak da kamu yararını gerektirmektedir. Bu nedenle hükümlü bulunan birey bu hakkını kullanmak zorundadır.⁴

Bunun yanı sıra şartla salıvermeyi mahkûmlar için bir lütuf/ikram olarak değerlendiren görüşler de mevcuttur. Hatta bu görüşü savunanlar şartla salıvermeyi bir kısmî af olarak bile değerlendirmişlerdir.⁵ Zannımızca bu görüşü savunan kişilere göre mahkûm edilen bireyin işlediği bir fiil vardır ve bu fiil de ceza kanununa göre suç niteliği taşımaktadır. Bu suçu işleyenlerin ise belirli bir ceza süresince ceza infaz kurumlarında kalmaları gerekmektedir. Bu süreden önce salıverilmeleri ise her ne şekilde olursa olsun mahkûmlar için ödül niteliğindedir. Ancak yine bu görüşü savunan kişilerin atladıkları bir husus vardır ki o da ceza infaz kurumlarının/suç niteliğindeki filler için belirlenen sürelerin temel amacının bu fiili işleyen kişilerin ıslah edilmesini sağlamak olduğudur. Bu ıslah süresi ortalama bir süre olarak ele alınmıştır. Birey bu süreden önce ıslah olduğu yönünde bir kanaat geliştirecek hâl ve hareketler içine girdikten sonra geri kalan müddet ıslah edilmiş bir bireyi toplumdan uzak tutmaktan başka bir işe yaramayacaktır.

Bu iki görüşten farklı olan bir başka görüşe göre ise şartla salıverme ne bir hak ne de ödüldür. Sadece cezayı infaz etme şekillerinden biridir. Bu görüş esasında şartla salıvermenin gerçek mahiyetine değinen bir tanımlama yapsa da uygulama açısından müessesenin mantığıyla örtüşmemektedir. Nitekim bu görüşe göre şartla salıverme uygulaması her mahkûma uygulanmalı-mecburi olmalıdır. Mahkûmun şartla salıvermeden yararlanmasına yönelik talebi beklenmemelidir. Ayrıca ceza infaz kurumlarında mahkûmlar sürekli olarak ıslah yönünde bir gözetime tabi tutulmalı ve ıslah olduğu yönünde davranışlar sergileyen mahkûm gerekirse zorla şartla salıverilmeden yararlanmalıdır. Burada mahkûmun şartları yerine getirmesi durumunda zorla bile olsa şartla salıvermeden yararlandırılması uygulamanın mahkûm açısından bir hak değil zorunluluk olduğunun göstergesidir.⁶

³Kafes, VeliTCK Öntasarıları ve İçtihatları Işığında Hukukumuzda Şartla Salıverme ve Uygulamadaki Sorunlar, Ankara, 1998, s. 12

⁴Dönmezer/Erman, s. 1720.

⁵Mengüç, s. 191.

⁶Erem/Danışman/Artuk, s. 853.

2.2. Koşullu Salıverme Müessesesi Leh ve Aleyhindeki Görüşler

2.2.1. Koşullu Salıverme Müessesesi Lehindeki Görüşler

Bu konuda ortaya atılan müspet fikirleri incelemeden önce koşullu salıverme uygulamasının ortaya çıktığı zamanki cezaevi ve ülke koşullarını yeniden irdelemekte fayda vardır. Nitekim durum böyle olunca müessesenin ortaya çıkışındaki haklı gerekçeler gözler önüne serilmektedir.

Ceza infazı konusunda geçmişe dair bir atıfta bulunulacak olursa XVIII. ve XIX. yüzyıllarda hürriyeti bağlayıcı cezalar hususunda ikili bir yöntem izlendiği görülmektedir. Bu ikilem içinde ilk sırayı bireyin hürriyetinden yoksun bırakılarak cezalandırılması, ikinci sırayı ise bu cezalandırma esnasında ıslah/uslandırma faaliyetlerine maruz bırakılması almaktaydı. Ancak bu uygulamaların geri dönüşleri kontrol edildiği zaman mahkûmiyet süreleri biten ve toplumsal hayata geri dönenlerin tekrar suç işledikleri görülmekteydi. Bu durum elbette ki ceza infazının amacına hizmet etmediğini göstermekteydi. Bunun temel sebebi ise ceza infaz kurumlarındaki mevcut şartların mahkûmların ıslah edilmesi için gereken imkânlardan yoksun olmaları olarak görülmekteydi.

Bu sorunun giderilmesi için çalışmamızın başında da değindiğimiz gibi belirlenen şartları sağlayabilecek cezaevleri yapılması gerekiyordu. Ancak kısa süre içerisinde bunların da yapılması mümkün değildi. Bu konuda ayrı bir husus vardır ki o da cezaevleri vb. kurumlar ne kadar lüks veya ihtiyaçları karşılayabilecek derecede olursa olsun içinde barınan kişiler mahkûm sıfatında olan kişilerdir. Nitekim bu bireylerin hürriyetleri kısıtlanmıştır ve hürriyetlerinin kısıtlandığı bir yerin büyüklüğü ve lüks şartları bu bireyler için pek de bir anlam taşımamaktadır.⁷ Ayrıca birey hürriyetinden yoksun kaldığı bu kurum içinde başka suçlularla da tanışmaktadır. Bu da suç ve suça dair yeni fikirler edinme ve yeni suç yöntemleriyle tanışma konusunda destekleyici bir ortam meydana getirmektedir. Bahsedilen durum ise bireyin ıslah amacıyla tutulduğu bir yerde daha azılı bir suçlu hâline gelmesiyle sonuçlanabilecek durumlar ortaya çıkarıyordu. Bu konu hakkında da düzenlemeler yapılması gerekliliği gündeme geldi ve akla ilk gelen yöntem olarak hücre hepsi uygulamasına geçildi. Ancak bu uygulama gerek bedensel ve gerekse ruhsal olarak insan sağlığına aykırı olan

⁷Soyaslan, Doğan, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 3. Baskı, Ankara 2005, s. 550.

bir durumdu. Nitekim bu aykırılık da beraberinde ruhsal ve bedensel hastalıklar yaşayan bireyleri ortaya çıkardı.

Cezaevlerinde ortaya çıkan bir diğer sorun ise “kurumsallaşma” olarak tabir edilecek sorundur ki bu sorun uzun süreli cezalara maruz kalan hükümlülerin ortaya çıkardığı bir sorundur. Bu hükümlüler cezaevlerinde o kadar zaman geçirmişlerdir ki bunlar için sosyal hayata adapte olmak neredeyse imkânsız hâle gelmiştir.⁸ Yine bahsedilen dönemde toplumsal anlamda kargaşa veya ekonomik buhranlar hâkim olduğu için mahkûm olan bireylerin de ceza evlerinde barındığı görülmekteydi. Hatta akıl hastaları ve evsizler de cezaevlerinde barınmaktaydılar. Durum böyle olunca ıslah amaçlı kurulan cezaevlerinin devlet bütçesine olan yükü kendini iyice hissettirmeye başladı.

Tüm bu olumsuzluklar ve bunlara dair çare arayışları koşullu salıverme fikrini gündeme getirdi. Nitekim uygulanan koşullu salıverme müessesesi daha önce de değindiğimiz gibi ilk şekillerinde bir takım caydırıcı uygulamaları da beraberinde getirdiği için başarılı bir şekilde işlemiştir.

Koşullu salıvermenin lehinde ileri sürülen fikirler, kurumun yukarıda belirtilen olumsuzlukların giderilmesinde önemli bir çare olduğu fikrinden yola çıkarlar.

Bunları aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür:

- a) Cezanın özel önleme gayesi koşullu salıverme ile kuvvetli bir şekilde teşvik edilir. Kurum cezaevine giren mahkûmun iyi halini destekler, onu cesaretlendirir, adeta ona hürriyetin çıraklığını yaptırır.⁹
- b) Koşullu salıvermenin ileride gerçekleşme ihtimali, mahkûmun diğer mahkûmlarla gayri meşru ilişkiler içine girmesini önler. Müessese bu yolla hükümlülerin disiplinini teşvik eder. Özellikle uzun süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların etkisiyle iradenin zayıf düşmesinin önüne geçer. Böylece cezaevleri içerisinde disiplin ve düzenin korunmasına yardımcı olur.¹⁰
- c) Cezaevleri alınan tüm tedbirlere rağmen yeni suçların öğrenildiği mekânlardır. Ayrıca uzun süre infaz kurumunda kalma hükümlünün normal hayata intibakını güçleştirir. Bu bakımdan infaz kurumunda geçirilen sürenin kısaltılması, kurumsallaşmayı önleyeceğinden koşullu salıverme yerinde bir kurumdur.

⁸Soyaslan, s. 550 vd.

⁹Akbulut, İlhan, **Şartla Tahliye**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C.: LV, S.:1 - 2, s. 174.

¹⁰Dönmezer/Erman, s. 1717.

- d) Geçiş dönemi olarak deneme süresi çok önemlidir. Deneme süresi altında bulunan kimse, iyi davranış kurallarına uymak mecburiyetindedir. Bu süreç bireyin tekerrüre yönelmesi bakımından en müsait zamandır. Kötü gruplardan uzak durmak ve hayatını kazanmak zorundadır. Bu bakımdan dışarıda yalnız bırakılmayarak yasal koruma organları tarafından desteklenir. Bu gözetim olmazsa, deneme süresindeki mahkûm tüm iyi niyetine rağmen ihtiraslarına karşı koyamaz ve tekrar suçışleyebilir. Bu bakımdan koşullu salıverme cezaevinden tamamen serbestîye geçişi daha az tehlikeli hale getirmektedir.¹¹
- e) Koşullu salıverme ayrıca toplumun emniyetini de sağlar. Zira koşullu salıverilen, tehlikeli hal gösterirse veya kusurlu bir biçimde hürriyetini kötüye kullanırsa cezaevine geri döner ve ceza infaz kurumun da muhafaza edilir.
- f) Adalet duyguları açısından cezasını çektiği esnada eyleminden pişmanlık duyan ve bu pişmanlığını samimi bir şekilde gösteren kimselere merhametli davranmak, bağışlayıcı olmak meşrudur.
- g) Mahkûmun cezaevinde bulundurulacağı süreleri kısaltması itibarıyla devlet bakımından tasarrufu sağlar. Aynı zamanda cezasının bir bölümünü dışarıda çeken hükümlü, bu sırada çalışarak ailesine ve topluma daha yararlı bir birey haline gelir.¹²
- h) Koşullu salıverme, hükümlülerin psikolojik tedavi, finansal yardım, destek grupları, dini programlar gibi sosyal servislerden faydalanma imkânlarını artırır.

2.2.2. Koşullu Salıverme Müessesesi Aleyhindeki Görüşler

Koşullu salıverme, hemen her ülkenin infaz sistemine girmiş ve kabul görmüş bir kurum olmasına karşın uygulamada görülen aksaklıklar nedeniyle bazı eleştirilere uğramıştır. Koşullu salıverme esas itibarıyla ceza infazı sırasında iyi hal gösteren ki bu halin ne şekilde olması gerektiğine yukarıda mükerrer şekilde değinilmiştir, hükümlülerin cezalarının belli bir bölümünün şartlı olarak çektirilmesidir. Yoksa cezasının belirli bir kısmını çekmiş olan hükümlünün iyi halli varsayılarak salıverilmesi değildir.¹³

¹¹Artuk/Gökçen/Yenidünya, s. 917 vd.

¹²Kafes, s. 15.

¹³Kafes, s. 16.

Kurumun pratik yararlarının elde edilmesi ancak özenle uygulanması ile mümkündür. Çünkü cezaevinde hürriyeti bağlayıcı cezasının belirli bir bölümü infaz edilmiş her hükümlünün koşullu salıverilmesi, alışkanlık ve kural haline getirilirse ortaya çıkan dikkatsiz ve gereksiz koşullu salıverme işlemleri beklenen yararları getirmeyecek aksine zararlı sonuçlara neden olacaktır. Kurumsal olarak çok yerinde ve cezalar sistemini tamamlayıcı bir müessese olarak zorunlu olan koşullu salıvermenin başarılı olması, haklarında uygulanacağı hükümlülerin titizlikle seçilmesine ve koşullu salıverilen hükümlü hakkında belirli bir süre gözetim ve denetim uygulanmasına bağlıdır.¹⁴

Koşullu salıverme müessesesinin amacına hizmet edebilmesi için mahkûmlar hakkındaki araştırma ve gözlemler oldukça titiz şekilde yapılmalıdır. Nitekim uygulama her mahkûm hakkında titiz bir inceleme yapılmadan uygulandığında, artık iyi halli olmayı teşvik eden bir kurum değil, sadece cezanın belli bir kısmının çekileceğini gösteren ve mahkûmları buna inandıran bir müessese halini alabilir. Bu bakımdan her mahkûm için salıverilme hali titizlikle incelenmeli ve buna layık olan mahkûmlara koşullu salıverme uygulanmalıdır. Müessesenin başarısı biraz da bunu uygulayacak personelin iyi yetiştirilmiş olmasına bağlıdır. Söz konusu personelin mahkûmlar üzerindeki gözetim ve eğitici faaliyetleri ile cezaevlerinin çağdaş bir düzeye çıkarılması yine başarıda önemli etken olacaktır. Bu da infaz personelinin kurumun işleyişinde yer alan dinamiklere hâkim ve bunları uygulama konusunda istekli olmasına, diğer bir ifade ile meslekî motivasyonuna bağlıdır.

Bunların yanı sıra mahkûmun salıverilmesinden sonra gözetim ve patronaj altında tutulması ile ilgili önlemlerde sadece düzenleyici belgelerde kalmamalı, gerçek bir denetim ve gözetim rejimi uygulanmalıdır. Bunların gerçekleşmesi halinde bu müesseseye karşı olan eleştirilerin de ortadan kalkacağı muhakkaktır denilmek suretiyle müessesenin infaz hukukundaki önemi vurgulanmıştır.¹⁵

¹⁴Dönmezer/Erman, s. 1718.

¹⁵Başman, s. 23 vd.

2.2.3. Türk Hukuku Ve Diğer Ülkelerin Hukuk Kuralları İçinde Şartla Salıverme Müessesinin Koşulları

Yukarıda değindiğimiz kısımlardan da anlaşılacağı gibi şartla salıverme uygulamasının gerçekleştirilebilmesi için belirli koşulların yerine getirilmesi/sağlanması gerekmektedir. Bu gereklilikler cezaevi olarak adlandırılan kurumların kuruluş şartlarını da yerine getirme amacından doğmaktadır. Nitekim şartla salıvermede herhangi bir koşul belirlenmemesi ve sadece infaz olunan belirli bir süre cezanın ardından mahkûmun şartla salıverilmesi cezaevlerindeki yoğunluğun azaltılması dışında herhangi bir menfaat sağlamayacaktır. Bir başka ifade ile cezaevlerinin mahkûmun rehabilitasyonunu sağlama ve bu şekilde topluma kazandırma işlevleri yerine getirilemeyecektir.

Bahsedilen şartla salıverme koşulları, şartla salıvermeye dair kanun metinlerinde de yer almakta, koşullar ise bu metinlerde açıkça belirtilmektedir. Yine Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük'te de şartla salıverme ve bu uygulama esnasında uyulması gereken koşullar hakkında düzenlemeler yapılmıştır.

2.2.3.1. Şartla Salıverme Uygulamasında İnfaz Süresi Koşulu

Şartla salıverme uygulaması için öncelikle belirli bir cinsiyet veya zümreye özel bir uygulama olmadığını belirtmek gerekir.¹⁶ Bu özel olmama durumu uygulama için belirlenen koşullarda da bir ayrıma gidilmemesini sağlamıştır. Nitekim aynı şartlar içinde cinsiyeti, yaşı vb. ne olursa olsun mahkûm olan birey şartla salıvermeden istifade edebilmek için cezasının bir bölümünü hükümlü bulunduğu cezaevinde geçirmek zorundadır. Burada koşul cezanın bir kısmını geçirmek olsa da, buradaki amaç tek başına bir infazdan ziyade mahkûmun yaşayabileceği durumlarla yüzleşmesini sağlamaktır. Ayrıca karşılaştığı şartlar vb. durumlarla beraber işlediği suçtan pişmanlık duyduğunu, rehabilitasyona başarılı bir şekilde uyum sağladığını, genel bir ifade ile cezaevinin yapısının gereği olan ıslah faaliyetine uygun hâl ve hareketlerde bulunduğu da gözlenmesi gerekmektedir ki bu gereklilik de mahkûmun belirli bir süre gözetim altında tutulmasını zaruri kılmaktadır.¹⁷ Cezaevlerine dair bahsedilen

¹⁶Akbulut, s. 177.

¹⁷Önder, *Ceza Hukukunda Tecil ve Benzeri Müesseseler*, s. 726.

nitelikler Ceza İnfaz Kanunu'nda da açık şekilde belirtilmektedir. Bu nitelikler, “*MADDE 3.- (1) Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenilen temel amaç, öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır.*” şeklinde sıralanmıştır.¹⁸ Şartla salıvermeden istifade edebilmek amacıyla geçirilmesi gereken süre ise mahkûmun işlediği suçun süre ve niteliğine göre değişiklik göstermektedir. Burada temel olarak müebbet, muvakkat kavramları ele alınsa da yukarıda da değindiğimiz gibi cezaevindeki tutum ve davranışlar, yönetsel anlamda yaptırılan uygulamalara katılım ve bunlara uyum, bu uygulamalardaki başarı da önemlidir. Farklı bir uygulama ise idam mahkûmlarının da şartla salıvermeden istifade edebileceği bir yöntemin kapılarının aralanmasıdır. İdama mahkûm olan ancak bu cezasının infazı hakkındaki karar iptal edilen mahkûmlar da belirtilen koşullar sağlandığı zaman cezaevinden şartla salıverilme hakkını elde edebilmektedirler. Şartla tahliyeden yararlanabilecek olan mahkûmların ceza vb. hususlarına açıklık getirecek olursak;

2.2.3.2. Belirli Süreli Hapis Cezalarında Şartla Salıverme Uygulaması

Bu konuda ilk açıklığa kavuşturulması gereken husus ceza kanunumuzda belirli süreli cezalara dair yapılan sınıflandırmadır. Bu sınıflandırma iki kısımdan oluşmakta ve belirli süreli cezalar buna göre kısa süreli ve uzun süreli cezalar olarak ayrılmaktadır. Bu sınıflamada uzun süreli kapsamına alınan cezalar infaz müddeti olarak bir yılı geçen cezalardır. Bu tanımlamanın tam tersi olarak da bir tam yıl veya bir tam yıldan az olan cezalar ise kısa süreli cezalar kapsamında değerlendirilmektedir. Bu tanımlama 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu madde 49'da;

“1. Süreli hapis cezası, kanunda aksi belirtilmeyen hallerde bir aydan az, yirmi yıldan fazla olamaz.

2. Hükmedilen bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, kısa süreli hapis cezasıdır.” şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁹

¹⁸“<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5275.html>”, e.t.: 05.07.2014

¹⁹<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.aspx?MevzuatKod=1.5.5237&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch&Tur=1&Tertip=5&No=5237>

Belirtilen cezalar ve bu cezalara dair yaptırımlar ne olursa olsun, şartla salıverme uygulaması tüm cezalar için geçerli sayılmaktadır. Cezanın illa ki cezaevinde tutuklu bulunularak geçirilmesi şartına bir istisna durum olarak para cezasına çevrilen ceza uygulamalarında da şartla salıverme uygulanabileceğine değinilmiştir. Bu konu gerek Ceza İnfaz Kanunu gerekse Türk Ceza Kanunu'nun çeşitli maddelerinde ele alınmış ve şartla salıvermeye dair uygulama yöntemleri belirtilmiştir. Bunların yanı sıra Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 150. maddesine göre verilecek olan disipline edici cezalar da şartla salıverme uygulamasının kapsamına dâhil edilmiş ve bu cezalardan hükümlü olanların da şartla salıvermeden yararlanması kararlaştırılmıştır.²⁰ Ancak şartla salıverme açısından doğabilecek belirli mağduriyetleri önlemek içinde önlemler alınmıştır. Buna, borç – alacak davaları örnek olarak gösterilebilir. Borçlunun borcunu ödemesi konusundaki davalarda hapis uygulaması, mecbur bırakan bir uygulama olduğu için, alacak nedeniyle mahkûmiyeti olanlar şartla salıverme uygulamasında kapsam dışında tutulmuşlardır.²¹

Cezalar uzun ve kısa süreli olarak ayrılrsa da bu cezaların asgari sürelerinde bir belirleme olmaması şartla salıverme uygulamasında bir takım mantıkî hataların da doğmasına neden olmuştur. Nitekim ilgili kanun metinlerinde uzun ve kısa süreli cezalar, bu cezaların süreleri ve şartla salıverme uygulaması kapsamına alınıp alınmadıklarından bahsedilmiş ancak hangi sürelerdeki cezalara şartla salıverme açısından ne kadar asgari süre uygulanacağına değinilmemiştir. Bu nedenle emsal davalarda üç gün sürecek hapis cezalarında bile şartla salıverme müessesine başvurulduğu görülmektedir.²² Bu konuyla ilgili tartışmalar ise şartla salıverme uygulamasında temel teşkil eden “iyi hâl – suçlunun ıslah olduğuna dair gözlem sonuçları”²³ gibi unsurlar üzerinden yöneltmiştir.²⁴

²⁰Çağlayan, M. Muhtar, **Yargıtay İçtihatlarının Işığı Altında Şartla Salıverilme Üzerine Bir İzah Denemesi**, AD., Y.:70, S.:5, 1979, s.299.

²¹Aygen, Dilaver, **Açıklamalı – İçtihatlı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun**, Ankara, 2002, s. 301.

²²Centel, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, s. 47.

²³Berk, Bahadır, **Askeri Ceza Yargısında İnfaz**, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003, s. 87.

²⁴Yargıtay Ceza Genel Kurulu 10.5.1976 tarih ve 182/227 sayılı kararında³⁵ özetle kanunumuzda (647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun) üç günden aşağı hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkûm olanların koşullu salıverilme hükümlerinden faydalanamayacağını belirten bir düzenlemenin olmamasını gerekçe göstermiş ve iki gün hürriyeti bağlayıcı cezaya çarptırılan kimseye de bu kurumun uygulanması gerektiğini ve hatta sanık lehine iki günün üçte ikisinin bir gün olarak belirlenmesinin gerektiği kararını vermiştir. Bu karar, bu kadar kısa sürede en gerçekçi yöntemlerin kullanılması halinde bile, bir hükümlünün iyi halinin tespit edilemeyeceği ve bu kadar kısa sürede ıslahın da gerçekleşmeyeceği nedeniyle haklı olarak eleştirilmiştir.

Daha önce de değindiğimiz gibi şartla salıverme uygulaması hüküm giyen bireylerin topluma geri kazandırılması açısından oldukça faydalı olan bir uygulamadır. Nitekim bu uygulama sayesinde mahkûm belirli bir süre gözetim altında tutulduktan, iyileştirme programına tam uyum sağladıktan ve buna devam edeceğine dair bir garanti verdikten sonra şartla salıvermeden faydalanabilmektedir. Bunun devamında ise denetim altında tutulmaktadır ki bu da sosyal hayat içindeki hâl ve hareketlerini de kontrol altında tutmasını sağlamaktadır. Bunun yanı sıra değindiğimiz gibi belirli süreli bir infaz uygulaması da mahkûm açısından caydırıcı bir unsur teşkil etmektedir. Ancak yine bir önceki paragrafta değindiğimiz ve eleştirilere maruz kalan kısa süreli cezalarda şartla tahliye uygulaması, müessesenin aslî vazifesini yerine getirmesine engel teşkil eden bir uygulamadır.²⁵ Nitekim kısa cezalar kapsamına alına üç veya dokuz vb. günlerle sınırlı cezalarda şartla salıvermenin uygulanması için mahkûmun bir gün gözlenmesi herhangi bir iyileştirme vb. uygulama açısından ne denli yeterlik kazandığının anlaşılamayacağı bir gözlemden ibaret kalacaktır. Konuyu aynı şekilde daha detay ele alacak olursak, bir insanın birkaç gün içinde iyileştiği yönünde tespitite bulunulmasının güçlüğü bir kenara bırakırsak bu kadar kısa bir sürede insanın bulunduğu yere alışması bile mümkün değildir. Bu gerçeklikten hareketle mahkûmun bu süre içindeki gözlemlerinden elde edilecek olan sonuç ancak ve ancak onun uyum çabalarının gözlenmesinden ibaret kalacaktır.

Bu konuda bir diğer mantık hatasına yol açan durum ise prosedür açısından takip edilen yolun cezanın süresinden daha uzun sürmesidir. Nitekim bir hafta yani yedi günlük ceza alan bir bireyin, bunun iki gününü cezaevinde geçirmesi ve bunun sonucunda hak edişi düşünülerek şartla salıvermeden yararlandırılmasına karar verilmesi sonucunda başlayan dosya takip süresi bile cezanın bitiminden daha uzun sürecektir. Bu durum ise bu denli kısa cezalarda şartla salıverme uygulamasının kronolojik mantık hatalarına sebebiyet verdiğinin de göstergesidir.²⁶

Konu ile ilgili kaynaklar incelendiğinde şartla salıverme müessesesinin uygulanmasının belirli bir zamana bağlı olduğuna vurgu yapıldığı da görülmektedir. Exner, şartla salıverilme ile ilgili olarak; *“Şartla salıverilme kanun tarafından öngörülen asgari bir sürenin geçmesinden sonra ve aksi ispatlanıncaya kadar*

²⁵Yalçınkaya, Namık K, Şartla Salıverme, Yargıtay Yüzüncü Yıldönümü Armağanı, İstanbul, 1968, s. 269.

²⁶Yalçınkaya, s. 269.

tehlikelilik arz etmediği kabul edilen şahıs hakkında uygulanır.” şeklindeki açıklamasıyla hem salıvermede ceza infaz süresine hem de uygulama kapsamına alınacak bireylere atıfta bulunmuştur.²⁷ Bununla beraber diğer ülkelerin ceza kanunları incelendiği zaman şartla salıverme uygulamasında belirli sürelerden bahsedildiği görülmektedir. Buna Brezilya Ceza Kanunu’nun 1940 yılı uygulaması örnek verilebilir. Örnek ceza kanununda şartla salıverme uygulaması kapsamına alınabilecek olan ceza müddetlerinde bir kısıtlama yapılmış ve ancak üç yıl ve daha fazla olan cezalara şartla salıverme uygulanabileceğinden bahsedilmiştir.

Yukarıda diğer ülkelere dair örnekler ve sınırlamalar ile ülkemizdeki uygulamalar karşılaştırıldığı zaman, ülkemizde şartla salıverme uygulamasının dünya ülkelerine göre farklılık gösterdiği ve tekdüzeleştirildiğinden bahsetmemiz mümkündür.²⁸ Burada tekdüzeleştirmeden kasıt sistemin tüm şart ve durumlar için eşit bir şekilde işletilmeye çalışılmasından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar adalet kavramı içinde bireylerin hak edişlerindeki eşitlik konusuna atıfta bulunularak konu mantık çerçevesine oturtulmaya çalışılsa da, şartla salıverme uygulamasında bu şekil yaklaşımlar infaz kanununun veya ceza uygulamalarının yapısına aykırıdır.

Nitekim bu aykırılık direkt olarak Ceza İnfaz Kanunu madde 89’da göze çarpmaktadır. İlgili maddede, “(1) *Hükümlünün, kanunun 107’nci maddesinde öngörülen süreleri, ceza infaz kurumlarının düzen ve güvenliği amacıyla konulmuş kurallara içtenlikle uyarak, haklarını iyi niyetle kullanarak, yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirerek geçirmiş ve uygulanan iyileştirme programlarına göre de toplumla bütünleşmeye hazır olduğunun disiplin kurulunun görüşü alınarak idare kurulunca saptanmış bulunması gerekir.*”²⁹ şeklinde belirtilen idare vb. yetkili mercii görüşlerinin alınabilmesi için bir - iki günlük sürenin yeterli olamayacağı oldukça açıktır.

Konu bu niteliğiyle ele alındığı zaman infaz yasasında bir takım zaruri düzenlemelere gitme gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu düzenlemeler ise üzerinde durulan ceza müddeti konusunda yapılmalıdır. Düzenlemeye esas olarak ise birincil durumda cezanın süresi, ikincil durumda ise mahkûmiyette minimum ıslah süresi gibi belirlemeler eklenmesi uygundur. Bu koşullar sağlandığında belirli bir sürenin altında

²⁷Exner, F., Diebesserndenundsichernden Massregeln im deutschen Entwurfvon 1919 unter Berücksichtigungdenschweizerischen Entwurfvon 1928, Revuepénalesuisse 34, s.187

²⁸Selçuk, Sami, “**Doğululaşan Batılı Kurum: Şartla Salıverme**”, **Çürütmeler**, I. Baskı, Ankara, 1990, s.261 – 262.

²⁹“<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5275.html>”, e.t.: 08.07.2014.

mahkûm edilecek olan bireylerin şartla salıvermeden faydalanmasının önüne geçilebilmekle beraber, bireylerin ıslah olma durumları konusunda da toplumsal anlamda oluşabilecek ön yargılar engellenmiş olacaktır.

Bahsettiğimiz eleştiriler açısından güncellemeler veya öz eleştiri niteliğinde bir takım düzenleme önerileri elbette yapılmıştır. Bu uygulamaya dair ilk adım 1989 yılı Türk Ceza Kanunu Ön Tasarısında ele alınmış ve tasarı içinde şartla salıverilmeye dair bazı durumlar kısıtlanmıştır. 2003 yılında düzenlenen ön tasarıda ise madde 67 direkt olarak koşullu salıverme müessesesini düzenlemek amacıyla hazırlanmıştır. Madde içeriğinde;

“Madde 67- Maddede, koşullu salıverilme kurumu düzenlenmektedir. Söz konusu kurum bakımından madde esaslı bir takım yenilikler getirmiştir; bu hususta yeni kanun tasarılarından ve çağdaş ceza hukuku eğilimlerinden esinlenilmiştir.

Birinci fıkrada yer alan düzenlemeyle, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilenler otuz yıl geçmedikçe koşullu salıverilmeden yararlanamayacaklardır. Yine müebbet hapis cezasının yirmi beş yılını iyi hâlli hükümlü olarak çekmiş bulunanların koşullu salıverilme hakkını elde edecekleri belirtilmiştir. Diğer hürriyeti bağlayıcı cezalarda ise, hükümlülük süresinin üçte ikisinin iyi hâlli olarak geçirilmiş olması hâlinde bu hak kazanılmış olacaktır.

Ancak, üç aydan az hürriyeti bağlayıcı bir cezaya mahkûm edilmiş olanlarla en az üç ay süre ile hürriyeti bağlayıcı cezalarını çekmemiş bulunanlar koşullu salıverilmeyeceklerdir. Koşullu salıverilme hükümlünün iyileştirilmesi bakımından bir araç teşkil ettiğinden ve iyi hâlin saptanmasına dayandığından hükümlünün bir süre cezaevinde kalmasını ve gözlemini gerektirir. Ülkemizde bugüne kadar cereyan eden uygulama, koşullu salıverilmenin niteliği ile çelişkilidir.

Üç aydan fazla cezaya mahkûm edilmiş bulunanlar koşullu salıverilmeden yararlandıkları hâlde, daha az cezaya mahkûm edilmiş bulunanların aynı kurumdan yararlanmamalarının bir adaletsizlik teşkil edeceği bazılarınca öne sürülebilirse de, bu gibi hâllerde hâkimin uygulayabileceği ön ödeme, erteleme, hürriyeti bağlayıcı cezayı seçeneklerine çevirme, hükmü erteleme gibi kurumların var olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Bütün bu kurumları uygulamak olanağına sahip olan hâkim, demek ki hükümlünün cezasını bütünü ile çekmesini uygun görmüştür ki, söz konusu hükümleri, cezalının koşullu salıverilmeye tâbi tutulmayacağını bilerek uygulamamış olacaktır.

Mükerrirlerle tutuklu veya hükümlü iken firar edenler hakkında koşullu

salıverilme hükümlerini içeren ikinci fıkrada da aynı şekilde bir düzenlemeye gidilmiş ve bunlardan firar edenlerin ağırlaştırılmış müebbet hapiste otuz beş, müebbet hapiste otuz yıl sonra koşullu salıverilmeleri benimsenmiştir. Diğer hürriyeti bağlayıcı cezalara mahkûm edilenler ise hükümlülük süresinin beşte dördünü çekmiş olmak koşulu ile koşullu salıverilmeye tâbi tutulabileceklerdir.

Maddenin üçüncü fıkrası, bu sürelerin hesabında hükümlünün tutuklu kaldığı ve hakkındaki kovuşturma nedeni ile şahsî hürriyetinden yoksun bulunduğu sürelerin de hesaba katılacağını açıklamaktadır.

Dördüncü fıkranın açık hükmüne göre, özel infaz şekilleri içinde geçirilen hürriyeti bağlayıcı ceza hükümlüleri koşullu salıverilmeden yararlanamayacaklardır.

Beşinci fıkra, tasarının benimsediği mağduru koruma ilkesinin bir uygulamasını oluşturmaktadır.

Altıncı fıkra, firar etmiş ve firara teşebbüs etmiş olanlar ile disiplin cezası almış olanların hangi nedenler bulunduğu takdirde koşullu salıverilmeden yararlanamayacaklarını göstermektedir.

Maddenin yedinci fıkrasında, haklarında koşullu salıverilme karar verilen hükümlülerin bir denetim süresine tâbi tutulacakları kaydı yer almaktadır. Bu süre içinde hükümlü hakkında 94 üncü maddenin (A) fıkrasının (3) numaralı bendinin öngördüğü denetimli serbestlik tedbiri uygulanacaktır.

Maddenin sekizinci fıkrası hükmüne göre hâkim, hükümlünün kişilik özelliklerini gözönünde bulundurmak suretiyle, denetimli serbestliğe tâbi tutulması hususunda gerçek bir gereksinme yoksa tedbirin uygulanmamasına karar verebilecektir. Fıkra koşullu salıverilen hükümlünün tâbi tutulacağı denetim süresi bakımından da önemli bir yenilik getirmiştir; hâkim, mahkûmiyet süresinin geri kalan kısmının üçte biri ile üçte ikisi arasında bir süre belirleyecektir; bunu yaparken de, elbette ki, hükümlünün kişilik özelliklerini göz önünde bulunduracaktır. Deneme süresince hükümlü yapıcı bir denetime tâbi tutulacak ve patronaj rejiminden yararlanacaktır. Hazırlanacak tüzük, denetim ve patronaj rejiminin uygulanma usulünü gösterecektir.

Maddenin, dokuzuncu fıkrasında koşullu salıverilme kararının geri alınmasına neden olan hâller gösterilmiştir: Bir kere koşullu salıverilen, kasıtlı bir cürümden dolayı hürriyeti bağlayıcı bir cezaya mahkûm edildiği takdirde koşullu salıverilme karar geri alınacaktır. İkinci olarak mahkûm yükümlü tutulduğu koşulları yerine getirmese, örneğin hakkındaki denetim tedbirlerine uymazsa yine bu karar geri

alınacaktır. Koşullu salıverilme kararı geri alındığı takdirde salıverilmenin geri alınmasını sonuçlayan suçun işlendiği tarihten sonraki ceza kısmı, ceza süresine mahsup edilmeyerek bu kısım aynen çektirilecek ve evvelce salıverildiği suçtan dolayı verilmiş hükmün infazı ile ilgili olarak bir daha koşullu salıverilmeyecektir.

Koşullu salıverilme kararının geri alınmasına dair karara karşı maddede teker teker gösterilen kişilere itiraz yoluna başvurma hakkı tanınmıştır. Salıverilen hükümlü denetim süresi içinde bir suç işlemediği takdirde ise cezası infaz edilmiş sayılacaktır.

Maddenin onikinci fıkrasında, terör suçlarından dolayı ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar koşullu salıverilmeden yararlanamayacakları hükme bağlanmaktadır.

Maddenin son fıkrasında, koşullu salıverilmeye ilişkin özel kanun hükümleri saklı tutulmaktadır. Bu hüküm uyarınca örneğin, 12.04.1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ve bu Kanuna atıf yapan 30.07.1999 tarihli ve 4422 sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanununu bakımından geçerli olan koşullu salıverilmeye ilişkin hükümlerin uygulanmasına devam edilecek ve söz konusu kanunların kapsamında kalan suçlarda anılan kanunların koşullu salıverilmeye ilişkin hükümleri uygulanacaktır.”³⁰ şeklindeki açıklamalarla esasında şartla salıverme hususunda pek çok muallakta kalan ve bu nedenle de eleştirilere neden olan konuya açıklık getirilmiştir.

Buna ek olarak Ceza İnfaz Kanunu madde 107 - 108’de de şartla salıverme müessesesine dair düzenlemeler yapılmıştır. Bu maddeleri değerlendirmelerle ele alacak olursak;

“MADDE 107.- (1) Koşullu salıverilmeden yararlanabilmek için mahkûmun kurumdaki infaz süresini iyi hâlli olarak geçirmesi gerekir. Burada bahsedilen süre yukarıda da değindiğimiz gibi bir - iki gün içinde yapılabilecek gözlemlerle elde edilen sonuçlara göre verilen kararlar neticesinde ulaşılabilecek bir sonuç içermemektedir.

(2) Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar otuz yılını, müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar yirmidört yılını, diğer süreli hapis cezalarına mahkûm edilmiş olanlar cezalarının üçte ikisini infaz kurumunda çektikleri takdirde, koşullu salıverilmeden yararlanabilirler. Bu da süre bağlamında ceza süresi ve bu sürelerin ne kadarının cezaevi içinde infaz edileceğine dair bir açıklık

³⁰T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, S.: B.02.0.KKG.0.10/101-540/2092, Ankara, 2003.

getirmektedir. Ancak yine de sürelerle dair ek açıklamalar madde içinde yer almaktadır.

(3) Koşullu salıverilme için infaz kurumunda geçirilmesi gereken süre;

a) Birden fazla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına veya ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde otuzaltı,

b) Birden fazla müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde otuz,

c) Bir ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla otuzaltı,

d) Bir müebbet hapis cezası ile süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla otuz,

e) Birden fazla süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla yirmisekiz yıldır.

(4) Suç işlemek için örgüt kurmak veya yönetmek ya da örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçtan dolayı mahkûmiyet hâlinde; ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar otuzaltı yılını, müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar otuz yılını, süreli hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar cezalarının dörtte üçünü infaz kurumunda çektikleri takdirde, koşullu salıverilmeden yararlanabilirler. Ancak, bu süreler;

a) Birden fazla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına veya ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde kırk,

b) Birden fazla müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde otuzdört,

c) Bir ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla kırk,

d) Bir müebbet hapis cezası ile süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla otuzdört,

e) Birden fazla süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla otuziki yıldır.

(5) Koşullu salıverilme süresinin hesaplanmasında, hükümlünün onbeş yaşını dolduruncaya kadar infaz kurumunda geçirdiği bir gün, iki gün olarak dikkate alınır.

(6) Koşullu salıverilen hükümlünün tâbi tutulacağı denetim süresi, yukarıdaki fıkralara göre infaz kurumunda geçirilmesi gereken sürenin yarısı kadardır. Ancak süreli hapislerde hakederek tahliye tarihini geçemez.

(7) Hükümlü, denetim süresinde, infaz kurumunda öğrendiği meslek veya sanatı icra etmek üzere, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında, ücret karşılığında çalıştırılabilir.

(8) Onsekiz yaşından küçük olan hükümlüler, denetim süresinde eğitimlerine, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir kurumda devam ederler.

(9) Hâkim, denetim süresinde hükümlüye rehberlik edecek bir uzman kişiyi görevlendirebilir. Bu kişi, kötü alışkanlıklar edinebileceği çevrelerden uzak kalması ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesini temin hususunda hükümlüye öğütte bulunur; eğitim gördüğü kurum yetkilileri veya yanında çalıştığı kişilerle görüşerek, istişarelerde bulunur; hükümlünün davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişme hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek hâkime verir.

(10) Hâkim, koşullu salıverilen hükümlünün kişiliğini ve topluma uyumdaki başarısını göz önünde bulundurarak; denetim süresinin, denetimli serbestlik tedbiri uygulanmadan veya herhangi bir yükümlülük belirlemeden geçirilmesine karar verebileceği gibi, denetimli serbestlik tedbiri uygulanmasını veya belirlenen yükümlülükleri denetim süresi içinde kaldırabilir.

(11) Bir hükümlünün koşullu salıverilmesi hakkında ceza infaz kurumu idaresi tarafından hazırlanan gerekçeli rapor, hükmü veren mahkemeye; hükümlü başka bir yerde bulunuyorsa o yerde bulunan aynı derecedeki mahkemeye verilir. Mahkeme, bu raporu uygun bulursa hükümlünün koşullu salıverilmesine dosya üzerinden karar verir. Mahkeme, raporu uygun bulmadığı takdirde gerekçesini kararında gösterir. Bu kararlara karşı itiraz yoluna gidilebilir.

(12) Koşullu salıverilen hükümlünün, denetim süresinde hapis cezasını gerektiren kasıtlı bir suç işlemesi veya kendisine yüklenen yükümlülüklerle, hâkimin uyarısına rağmen, uymamakta ısrar etmesi hâlinde koşullu salıverilme kararı geri alınır.

(13) Koşullu salıverilme kararının geri alınması hâlinde hükümlünün;

a) Sonraki suçu işlediği tarihten itibaren kalan cezasının aynen,

b) Yükümlülüklerine aykırı davranması hâlinde, koşullu salıverilme kararının geri alınması kararının kesinleştiği tarih ile hakederek salıverilme tarihi arasındaki süreyi geçmemek koşuluyla takdir edilecek bir sürenin,

Ceza infaz kurumunda çektirilmesine karar verilir. Koşullu salıverilme kararının geri alınmasından sonra aynı hükmün infazı ile ilgili bir daha koşullu salıverilme kararı verilmez.

(14) Denetim süresi yükümlülüklerle uygun ve iyi hâlli olarak geçirildiği takdirde, ceza infaz edilmiş sayılır.

(15) Koşullu salıverilme kararının geri alınmasına;

a) Hükümlü geri kalan süre içinde işlediği kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezasına mahkûm edilirse, hükmü veren ilk derece mahkemesi veya bölge adliye mahkemesi tarafından,

b) Hükümlünün bağlı tutulduğu yükümlülükleri yerine getirmemesi hâlinde koşullu salıverilme kararına esas teşkil eden hükmü veren ilk derece mahkemesi veya bölge adliye mahkemesi veya koşullu salıverilme kararını vermiş olan mahkeme tarafından,

Dosya üzerinden karar verilir. Bu kararlara karşı itiraz yolu açıktır.

(16) 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap, Dördüncü Kısım, “Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar” başlıklı Dördüncü Bölüm, “Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar” başlıklı Beşinci Bölüm, “Milli Savunmaya Karşı Suçlar” başlıklı Altıncı Bölüm altında yer alan suçlardan birinin bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi dolayısıyla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde, koşullu salıverilme hükümleri uygulanmaz.

Mükerrirlere özgü infaz rejimi ve denetimli serbestlik tedbiri

MADDE 108.- (1) Tekerrür hâlinde işlenen suçtan dolayı mahkûm olunan;

a) Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının otuzdokuz yılının,

b) Müebbet hapis cezasının otuzüç yılının,

c) Süreli hapis cezasının dörtte üçünün,

İnfaz kurumunda iyi hâlli olarak çekilmesi durumunda, koşullu salıverilmeden yararlanılabilir.

(2) Tekerrür nedeniyle koşullu salıverme süresine eklenecek miktar, tekerrüre esas alınan cezanın en ağırından fazla olamaz.

(3) İkinci defa tekerrür hükümlerinin uygulanması durumunda, hükümlü koşullu salıverilmez.

(4) Hâkim, mükerrir hakkında cezanın infazının tamamlanmasından sonra başlamak ve bir yıldan az olmamak üzere denetim süresi belirler.

(5) Tekerrür dolayısıyla belirlenen denetim süresinde, koşullu salıverilmeye ilişkin hükümler uygulanır.

(6) Hâkim, mükerrir hakkında denetim süresinin uzatılmasına karar verebilir. Denetim süresi en fazla beş yıla kadar uzatılabilir.

(7) Cezanın infazı tamamlandıktan sonra devam eden denetim süresi içinde, bu

madde hükümlerine göre kendilerine yüklenen yükümlülüklerle ve yasaklara aykırı hareket eden mükerrirler, infaz hâkimi kararı ile disiplin hapsine tabi tutulur. Disiplin hapsinin süresi onbeş günden az ve üç aydan fazla olamaz.

(8) Çocuğa karşı işlenen bir suçtan dolayı ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına veya müebbet hapis cezasına mahkûmiyet halinde birinci fıkradaki koşullu salıverilme süreleri uygulanır.

(9) Birinci fıkradaki koşullu salıverme süreleri, 26.9.2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 102 nci maddesinin ikinci fıkrasında tanımlanan cinsel saldırı suçundan, 103 üncü maddesinde tanımlanan çocukların cinsel istismarı suçundan, 104 üncü maddesinin ikinci ve üçüncü fıkrasında tanımlanan reşit olmayanla cinsel ilişki suçundan, 188 inci maddesinde tanımlanan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçundan dolayı hapis cezasına mahkûm olanlar hakkındada uygulanır. 188 inci madde hariç olmak üzere bu suçlardan dolayı hapis cezasına mahkûm olanlar hakkında, cezanın infazı sırasında ve koşullu salıverildikleri takdirde denetim süresi içinde, aşağıdaki tedavi veya yükümlülüklerden bir veya bir kaçına infaz hâkimi tarafından karar verilir:

a) Tıbbi tedaviye tabi tutulmak.

b) Tedavi amaçlı programlara katılmak.

c) Suçun mağdurunun oturduğu ve çalıştığı yerleşim bölgesinde ikamet etmekten yasaklanmak.

d) Mağdurun bulunduğu yerlere yaklaşmaktan yasaklanmak.

e) Çocuklarla bir arada olmayı gerektiren bir ortamda çalışmaktan yasaklanmak.

f) Çocuklar hakkında bakım ve gözetim yükümlülüğünü gerektiren faaliyetleri icra etmekten yasaklanmak.

10) Dokuzuncu fıkra hükümleri çocuklar hakkında uygulanmaz.

11) Bu maddenin dokuzuncu fıkrasının uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar, Sağlık Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan yönetmenlikle düzenlenir.”³¹

Görüldüğü gibi ilgili maddelerde gerek ceza ve cezaların infazlarının sürelerine göre şartla salıverme durumları, gerekse mahkûmların özel niteliklerine (yaş) göre şartla

³¹“<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5275.html>”, e.t.: 08.07.2014

salıverme veya cezanın infazında izlenecek yollar belirlenmiştir. Bu belirlemeler daha önce değindiğimiz, müessesenin aksayan yönlerini giderici niteliktedir.

Bunların yanı sıra 1987 yılı Ceza İnfaz Kanunu'nun 19. maddesine göre ister uzun süreli olsun ister kısa süreli olsun, bir ceza hürriyeti kısıtlayıcı nitelikteyse ve bu cezayı çeken mahkûm şartla salıvermeden istifade etmek istiyorsa cezasının en az yarısını infaz kurumunda geçirmiş olması gerekmektedir.³² Hürriyeti kısıtlayıcı cezalara mahkûm edilen bireyler içinde terör suçlarından hüküm giyenler ayrı bir şekilde ele alınmış ve bu suçlardan tutuklu bulunan bireylerin şartla salıvermeden istifade edebilmeleri için cezalarının dörtte üçünü cezaevinde geçirmiş olmaları şartı getirilmiştir. Ancak bu madde hakkında pek çok itirazlar gündeme gelmiştir. İtirazların temel dayanağı olarak ise maddenin 1982 Anayasası'nın hukuk devleti ve eşitlik ilkelerine aykırı olduğu yönünde yapılan eleştirilerdir. Bu madde ile ilgili Anayasa Mahkemesine açılan davalar sonuçsuz kalmıştır.³³

Terör suçluları konusunda hassasiyet gösterilse de diğer ülkelerin kanun metinlerinde de benzer nitelikte düzenlemeler olduğu görülmektedir. Örneğin, 1961 yılı Çekoslovakya Ceza Kanunu incelendiğinde tıpkı yukarıda değindiğimiz gibi şartla salıverilmeden yararlanmak için ceza müddetinin yarısının çekilmiş olması gerekliliğinin yeterli sayıldığı görülmektedir. Yine bu uygulamadan vatana ihanet, terör, ihtilal çıkarma vb. suçlardan hüküm giyen bireylerin istisna tutulduğu görülmektedir. Ancak buradaki istisna hususu şartla salıvermeden men etme şeklinde değil, cezanın yarısı yerine üçte ikisinin çekilmesi şartıyla şartla salıvermeden yararlandırma şeklinde gerçekleşmektedir.

Şartla salıverme uygulamasında hükümlünün cezaevi içindeki tutumları da müddet belirlemede önem arz etmektedir. Cezaevi içindeki tutumlar bireyin sadece sosyal ilişkileri anlamında değil, idare, kurallar vb. alanlara dair davranışları da kapsayan bir geniş çerçeve arz etmektedir. Bu bağlamda yukarıda aktardığımız madde 67'de de değinildiği gibi firar suçu işleyenlerin, firara teşebbüs edenlerin, cezaevi idaresine karşı ayaklanma suçu işleyenlerin ve dört kere üst üste hücre hapsi cezası alanların şartla salıverme süreleri yeniden düzenlenir. Yapılan düzenleme ile yukarıdaki fiilleri işleyen bireylerin şartla salıvermeden yararlanabilmeleri için cezalarının üçte

³²Türk Ceza Kanunu Öntasarısı, Komisyonca Hazırlanan Metin, Ankara, 1987.

³³Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi, S.:28, C.:I, Ankara, 1993, s. 232 vd.

ikisini çekmeleri gerekliliği aranır. Bu şartlar belirtilen fiillerin tekerrürü hâlinde de ağırlştırılır ve üçte ikilik dilimden dörtte üçlük dilime yükseltir.

Söz konusu uygulamaların ülke bazında değişiklik gösterdiği de görölmektedir. Avrupa ülkelerinde şartla salıverme uygulamasından istifade etme konusunda genel kabul cezanın üçte ikisinin çekilmiş olması gerekliliğine dayandırılmaktadır.³⁴ Ancak bu şart katıyetle daha alt bir sınıra çekilmez diye bir açıklama yoktur. Nitekim bu kanunlar incelendiğinde süre açısından farklı uygulamalar olduğu da görölmektedir. Buna örnek olarak Alman Ceza Kanunu’nu vermemiz mümkündür. İlgili ceza kanununun 57. maddesinde “Cezanın yarısının çekilmesi ve bazı özel şartların yerine getirilmesi durumunda mahkeme şartla salıverme kararı verebilir.” ifadesine yer verilmektedir.³⁵ Ancak madde içeriğinde de yer aldığı gibi bunun gerçekleşmesi için bir takım özel şartların yerine getirilmesi ön koşulu vardır. Bunun yanı sıra;

- Cezanın en az altı aylık bir kısmının infaz edilmiş olması,
- Hükümlünün geçmişte hürriyeti bağlayıcı veya herhangi bir suçta dair sabıka kaydının bulunmaması,
- Mahkûmun ilk defa hürriyeti bağlayıcı bir ceza almış olması,
- Cezanın iki yıldan az bir süreyi kapsıyor olma şartları aranmaktadır.

Yabancı ülke kanunları incelendiği zaman, müddet açısından değişik uygulamaların olduğu görölmektedir. Bu hususta mahkûmların bir takım özel durumlarının da dikkate alınması gibi bir uygulama da dikkat çekmektedir. Nitekim Yunan Ceza Kanunu’nda yetmiş yaşını bitiren hükümlülerin sırf yaşlarından dolayı şartla salıvermeden yararlanmaları için cezalarının üçte ikisi yerine yarısını çekmiş olmaları yeterli görölmektedir.

Bulgar Ceza Kanunu incelendiğinde, öncelikle cezanın yarısının çekilmesinin yeterli sayıldığı görölmektedir. Ancak hükümlünün cezası ölüm cezasına alternatif olarak belirlenen bir ceza ise o zaman mevcut cezanın üçte ikisinin çekilmesi yeterli görölmüştür. Bu kanunda mükerrer suçlu olanların tehlike arz etmeleri durumunda belirlenen müddetten yararlanamayacakları yönünde bir şerh düşölmüştür. Bu da toplumsal güvenin sağlanması açısından önemlidir. Ayrıca henüz reşit sayılmayan, 18

³⁴Dünel, Frieder/Snacken, Sonja, “Karşılaştırmalı Avrupa Ceza İnfaz Sistemi: Sorunlar, Uygulama ve Perspektifler”, İnfaz Hukukunun Sorunları, Sempozyum, Ankara, 2001, s. 335, 336.

³⁵Vagg, Jon, **PrisonSystems, A ComparativeStudy of Accountability in England, France, Germany, And The Netherlands**, Oxford, New York, 1994, s. 222.

yaşını doldurmamış suçlular için de şartla salıvermeden istifade edebilmeleri için cezalarının üçte birini tamamlamış olmaları şartı getirilmiştir.

Rus Ceza Kanunu'nda ise işlenen suçun mahiyetine göre müddet belirlemelerine gidilmiştir. Rus Ceza Kanunu'na göre;

- Hafif veya orta ağırlıklı olarak değerlendirilen suçlardan mahkûm olan bireylerin, mevcut cezalarının en az yarısını,
- Ağır suçlar kapsamında değerlendirilen suçlardan mahkûm olan bireylerin cezalarının en az üçte ikisini,
- Çok ağır suçlar kapsamında değerlendirilen suçlardan hüküm giymiş olan bireylerin ve daha önceden şartla tahliye hakkı kazanmış ancak işledikleri fiiller nedeniyle bu hakları ellerinden alınan bireylerin cezalarının dörtte üçünü çekmeleri gerekmektedir.

İngiltere'de ise durum bambaşka bir hâle bürünmektedir. Burada 1991 tarihli Ceza Kanunu'nda, kanun yayımlandıktan sonra 1 Ekim 1992 tarihi temel alınarak yeni uygulamalar getirilmiştir. Bu uygulamalara göre;

- Hapis cezası bir yıl yani on iki aydan az olan bireyler bu cezalarının yarısını çektikten sonra şartsız olarak salıverilirler. Buna otomatik salıverme adı da verilmektedir. Ancak burada yine iyi hâl durumunun gözetildiğini belirtmek gerekmektedir. Ayrıca salıverildikleri andan itibaren cezalarının bitiş tarihine kadar dışarıda suç fiiline karıştıklarında cezaevine geri gönderilerek cezalarını tamamlama riskini de bu uygulama ile almak zorundadırlar. Buradaki uygulamada temel alınan konu bireylerin ıslah edilip topluma kazandırılmasından ziyade cezaevlerindeki doluluğun giderilmesidir.³⁶Otomatik salıverme uygulamasının olduğu ülkelerde hâkimlerin normalden daha fazla ceza verdikleri de kaynaklarda yer alan bilgiler arasındadır. Nitekim mahkûm zaten belirli bir süre sonra salıverileceği için ve bu müesseseden otomatik olarak faydalanacağı için içeride bulunduğu müddetin ıslahına sebep olabilecek bir süre olması gerekliliği de bunda etkilidir.
- Hapis cezaları bir yıl yani on iki aydan fazla olan ancak dört yıldan az olan hükümlüler de cezalarının yarısını ceza evinde geçirdikten sonra

³⁶Pradel, s. 638.

şartla salıverilirler. Bu mahkûmlar için de otomatik salıverme uygulaması geçerlidir. Bu müddetler arasında cezasının yarısını tamamlayıp şartla salıvermeden yararlanan mahkûmlar salıverildikten sonra cezalarının dörtte üçünün tamamlanacağı süreye kadar sosyal hayatta da denetim altında tutulurlar. Salıverilen hükümlüler denetim altında tutuldukları süre zarfında suç fiiline karışırlarsa yeniden cezaevine gönderilirler.

- Ceza müddetleri dört yılın üzerinde olan mahkûmlar ise şartla salıvermeden yararlanabilmek için cezalarının yarısını çekmek zorundadırlar. Ancak bu mahkûmlar cezalarının yarısını çektikten sonra şartla salıverilmelerine karar verilmezse otomatik şartla salıverilme süreleri doluncaya kadar beklerler. Bu da cezalarının üçte ikisini çekmeleri anlamına gelmektedir. Bu süre tamamlandıktan sonra otomatik şartla salıvermeden faydalanırlar. Bu şekilde salıverildikten sonra toplam cezalarının dörtte üçlük kısmına denk gelen bir sürede denetim altında tutulurlar. Bu süre zarfında herhangi bir suça bulaştıkları zaman diğer salıvermelerde olduğu gibi ceza evine geri dönme riski taşırlar.
- 1 Ekim 1992 tarihinden önce hüküm giyen mahkûmlar şartla salıvermeden yararlanabilmek için cezalarının üçte ikisini çekmek zorundadırlar. Bu zamana kadar hâlâ şartla salıvermeden yararlanamamışlarsa süre bittiğinde otomatik olarak salıvermeden yararlanırlar.³⁷

Çekoslovakya Ceza Kanunu incelendiğinde hürriyeti bağlayıcı cezalardan hükümlü olan bireylerin cezalarının yarısını çektikten sonra şartla salıvermeden yararlanabileceklerinden bahsedildiği görülmektedir. Ancak bir diğer maddede bu yararlanma durumuna kısıt getirilmiş ve belirli suçlardan hükümlü olan bireylerin cezalarının üçte ikisini çekmeleri koşuluyla şartla salıvermeden istifade edebilecekleri belirtilmiştir.

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere şartla salıverme müessesesinin işletildiği ülkelerde, işleyiş genel anlamda cezaevlerindeki doluluğun giderilmesi amacıyla kullanılmıştır.

³⁷Karlen/Sawer/Wise, s. 93, 94.

Ülkemizde çok kısa süreli hapis cezaları için uygulanan şartla salıverme müessesesinin eleştirilen kısmı diğer ülkelerde değişiklik gösterse de buralar için de bir peşin hüküm uygulamasından söz etmemiz mümkündür. Ülkemizde birkaç günlük sürede mahkûmun ıslah edilemeyeceği konusunda getirilen haklı eleştirilerin benzeri diğer ülkelerdeki kati süreler için getirilebilir. Nitekim bu ülkelerdeki uygulamalar görüldüğü gibi, cezanın yarısı, üçte ikisi veya dörtte üçünün çekilmesi sonucunda otomatik olarak şartla salıverme uygulamasından yararlanma şeklinde gerçekleşmektedir. Ancak olayın realite boyutu bu şekilde işlememektedir. Elli yıllık cezasının yirmi beş yılını çektikten sonra salıverilen ve bir ay içinde cezaevine dönen bireylerin olması şartla salıvermede kesin bir tarih uygulamasının yanlış olduğunun göstergesidir. Diğer bir ifade ile kısa zamanda salıverme yanlış iken uzun zamanda salıverme doğrudur diye bir genelleme yapmak doğru değildir. Bu konuda belirlenen kriterlere uygunluk en önemli belirleyicidir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi yurtdışında uygulamanın genel amacı cezaevlerindeki doluluğu azaltmak olduğu için uygulama açısından pek de sorun yaşandığını söylemek mümkün değildir.

2.2.3.3. Müebbet Hapis Cezalarında Şartla Salıverme Uygulaması

Müebbet hapis cezası genel olarak idam veya ölüm cezası olarak tabir edilen cezaların uygulanmadığı ceza sistemlerinde en ağır ceza şekli olarak yer almaktadır. Bu ceza şekli mahkûmun ölünceye kadar cezaevinde kalması şeklinde uygulanır. Müebbet hapis cezası her ne kadar ömür boyu hapsi kapsasa da yukarıda 5275 sayılı CGTİHK madde 107’de de aktardığımız gibi belirli bir zaman diliminin iyi hâl ile geçirilmesi ve bu zaman diliminde ıslah olunduğu yönünde kanaate varılması durumunda bu cezaya çarptırılanların da şartla salıvermeden yararlanma imkânları vardır.³⁸ Bu konudaki yumuşama veya geri adım olarak nitelendirilebilecek uygulamanın temelini günümüzdeki “insanların her zaman topluma kazandırılabilceği” inancı oluşturmaktadır.³⁹ Nitekim olayın realite boyutu da bu şekilde olmalıdır. Ortada suç fiili varsa ve bu suç fiilinden birileri pişman veya ıslah olabiliyorsa bunun bir başka suç için geçerli olmadığını elbette ki kimse iddia edemez. Bunun yanı sıra herhangi bir şekilde

³⁸Demirbaş, Timur, “Cezaevlerinde Yeniden Sosyalleştirme (Tretman) Sorunları”, Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce’ye Armağan, İzmir, 2001, s. 591.

³⁹Yenisey, Feridun, “İnfaz Hukukunun İnsan Hakları Yönü”, İnfaz Hukukunun Sorunları (Sempozyum),Ankara, 2001, s. 237.

af vb. uygulamalardan ki buna şartla salıverme de en birincil örneklerdendir, yararlanamayacağını veya ölene kadar tutuklu kaldığı infaz kurumundan çıkamayacağını bilen bir hükümlünün psikolojisi her hal-ü karda ortamı bozabilecek bir hâl alacaktır. Bunun tersi olarak ise şartla salıverme gibi bir uygulamadan faydalanabileceğini bilen bir müebbet mahkûmu ıslah olmaya daha elverişli bir tavır takınacağı gibi bu amaçla düzenlenen programlara da katılmaya istekli olacaktır.⁴⁰ Bu kavramın mantıki veya suçlunun ıslahı ile ilgili boyutu bir kenara bırakılarak insani açıdan da değerlendirildiğinde ortak bir sonuca varılacağı muhakkaktır. Nitekim Avrupa Parlamentosu Ceza Komisyonu'nca hazırlanan raporlarda da müebbet hapse mahkûm edilen bireylerin özgürlüklerine kavuşturulmaları insani değerlerin bir getirisi olarak ele alınmıştır.⁴¹

Ancak yapılan düzenlemeler müebbet ve ağırlaştırılmış müebbet hapis cezaları konusunda da bir ayırım getirilmesini sağlamıştır. Yapılan düzenleme ile şartla salıverme müessesesinden yararlanma süresi müebbet hapis cezalarında yirmi dört yıl, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezalarında ise otuz yıla çıkarılmıştır.

Yukarıda değindiğimiz cezaevi otorite makamı, kural ve nizama karşı gerçekleşen fiillere göre değişen şartla salıverme uygulamasının süresi müebbet hapis cezası alanlar için de düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerin ilki 1986 yılında, diğer düzenleme ise 1989 yılında yapılmıştır. Belirtilen yıllardaki öntasarılarda ilgili maddelerde yapılan düzenlemelerle hükümlü iken firar eden veya firar etmeye teşebbüs edenler ile cezaevi otoritesine karşı ayaklanma çıkaran veya ayaklanmalara katılan müebbet hükümlülerin şartla salıverme müessesesinden istifade edebilmeleri için cezalarının yirmi altı yılını çekmeleri şartı getirilmiştir. Ancak şartların getirdiği gereklilikler veya bu cezaların caydırıcılığının yeterli seviyede olmadığı yönündeki düşünceler, maddelerin 1997 ve 2000 yıllarında tekrar gözden geçirilmesi ve düzenlenmesine neden olmuştur. Belirtilen yıllarda yapılan düzenlemeler ile müebbet hapse mahkûm olanlar cezalarının otuz yılını, ağırlaştırılmış müebbet hapse mahkûm olanlar ise cezalarının otuz beş yılını çektikten sonra şartla salıvermeden yararlanabilirler koşulu getirilmiştir. Ayrıca belirtilen suç fiillerine ek olarak da mahkûmun dört defa hücre hapsi cezası alması ve iki defa firar veya firara teşebbüs etmesi şartı da getirilmiştir.

⁴⁰Kayıhan/Sokullu-Akıncı/Özgenç/Sözüer/Mahmutoğlu/Ünver, s. 82.

⁴¹Demirbaş, s. 591.

2002 yılında yapılan düzenlemelerle önceden idam cezası almış ancak bu cezaları ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına dönüştürülmüş olan terör suçluları hakkında kanun metinlerinde yer alan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezalarına dair şartla salıverme hükümleri geçerli olmayacaktır. Bu mahkûmlar için ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ölünceye kadar devam edecektir.⁴²

Diğer ülkelere ait ceza kanunları incelendiği zaman müebbet hapis cezasına çarptırılan bireylerin şartla salıverme uygulamasından yararlanma sürelerinin değişiklik gösterdiği görülmektedir. Örneğin; Yunanistan Ceza Kanunu'nda bu süre 20 yıl ise, Rusya Ceza Kanunu'nda 25 yıl olarak belirlenmiştir. Fransa'da bu süre 15 yıla sınırlandırılırken, İtalya'da 26 yıl olarak belirlenmiştir. Ancak bazı ülkelerde de tıpkı ülkemizde olduğu gibi cezanın niteliğine göre şartla salıvermeden yararlanma süresi de uzatılmaktadır. Buna örnek olarak Kanada Ceza Kanunu verilebilir. Kanada'da birinci dereceden kasten adam öldürme suçu işleyip bu suçtan dolayı da müebbet hapse mahkûm edilen kişilerin şartla salıvermeden yararlanabilmeleri için cezalarının 25 yılını cezaevinde geçirmeleri gerekir. Ancak Kanada'da süre açısından esnekliği sağlayıcı bir uygulama da geçerlidir. İlgili ceza kanununa göre mahkûm cezasının 15 yılını iyi hâlli olarak geçirirse temyiz mahkemesinden şartla salıvermeden yararlanma süresinin kısaltılmasını isteme hakkını kazanır. İngiltere'de ise çekilmesi gereken ortalama ceza süresi 14 yıla sınırlanmışken, bireylerin işledikleri suçlara dair çekmeleri gereken ceza süresi İçişleri Bakanı veya mahkeme hâkiminin belirleyeceği süreler göre değişiklik gösterebilmektedir.⁴³

Bu süreler dikkate alındığı zaman ülkemizde geçerli ceza kanunu ve bu kanun hükmünce müebbet/ağırlaştırılmış müebbet hapse mahkûm olan kişilerin şartla salıvermeden istifade edebilmeleri için belirlenen sürenin oldukça normatif bir süre olduğu anlaşılmaktadır. Yine ülkemizde belirli suçlardan veya otoriteye karşı isyan edenlerin cezalarının bir müddet daha uzatılmış olması diğer ülke ceza kanunlarına dair ortalama süreyi aşsa da bu durum cezaevinin kuruluş amacı veya şartla tahliye uygulamasının mantığıyla örtüşen bir uygulamadır. Nitekim şartla tahliye hususunda baştan beri belirttiğimiz iyi hâl, mahkûmun ıslah olması gerekliliğinin sağlanmadığının göstergesi olan fiiller elbette ki ıslah hâlinin gerçekleşmediğini gösterdiği için bu hâlin

⁴²Resmî Gazete, 09.08.2002, S.: 24841.

⁴³Demirbaş, s. 592.

oluşmasını bekleyecek ek süre uygulaması oldukça normaldir. Hatta şartla salıvermeden yararlanılması için verilen ek sürede bir kısıtlama olması garip karşılanmalıdır.

2.2.3.4. Ölüm Cezalarında Şartla Salıverme Uygulaması

Gerek adil davranma gerekliliği ve gerekse şartla salıverme müessesesinin uygulanmasına temel teşkil eden ıslah olma durumunun gerçekleşmesi gibi koşullar sağlandığında bireylerin şartla salıvermeden yararlanmaları hususunda tek koşul olarak cezanın belirli bir kısmının infaz edilmesi kalmaktadır. Bu doğrultuda her mahkûmun şartla salıvermeden yararlanması gerekliliği düşüncesi içinde, ölüme mahkûm edilen bireyler de zikrolunmuştur. Bu bahse bazı özel maddeler eklenmiş ve ölüm cezasına mahkûm edilen bireylerin de şartla salıvermeden faydalanmalarının önü açılmıştır. Bahsedilen özel maddelerden ilki yasama organının ki bu organ ülkemiz için Türkiye Büyük Millet Meclisidir, bireyin almış olduğu ölüm cezasının yerine getirilmemesine karar vermesidir.⁴⁴ Bu karar sonucunda ölüm cezası hükmünü yitirdiği için esasen bir ölüm mahkûmuna şartla salıverilme uygulanmamış olmaktadır. Bu şarta ek olarak bir de cezanın infaz edilmesi gereken kısmına ek olan süre şartı getirilmiştir. Bu şarta göre ise ölüme mahkûm edilen ve yasama organı tarafından bu cezanın uygulanmaması kararı alınan bir mahkûmun şartla salıvermeden istifade edebilmesi için cezasının otuz yılının infaz edilmiş olması gerekmektedir. Ancak müebbet hapis uygulamasında olduğu gibi ölüme mahkûm edilen bireylerde de bu mahkûmiyetin sebepleri ceza infaz süresinde değişikliklere neden olmaktadır. Ölüm mahkûmiyetinin sebebi terör suçları ise mahkûmun infaz edilecek ceza süresi otuz altı yıla çıkarılmaktadır. Bunun yanı sıra şartla salıverme müessesesinden istifade edemeden veya bu gündeme gelmeden önce ölüm cezası, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çevrilen terör suçluları için şartla salıvermeden yararlanmak söz konusu değildir.

Yukarıda diğer şartla salıverme uygulamalarında bahsettiğimiz bir takım kısıtlayıcı unsurlar ki bunlar şartla salıvermenin süresinin mahkûmun fiillerine göre değiştiren unsurlardır, ölüm cezasına çarptırılan ancak koşullu salıvermeden istifade edecek olan bireyler için de geçerlidir. Bu hususta bir tekrar yapacak olursak idareye karşı isyan eden veya isyana dâhil olan, firar eden veya bu fiile teşebbüs edenler, dört kere hücre hapsi cezası alanların şartla salıvermeden istifade süreleri uzatılır. Bu süre

⁴⁴Kayıhan/Sokullu-Akıncı/Özgenç/Sözüer/Mahmutoglu/Ünver, s. 421, 422.

otuz üç yıldır. Buna ek olarak mahkûmun isyan fiili iki defa gerçekleşirse veya firar ve firara teşebbüs fiili de iki kere olursa süre tekrar bir uzatmaya tabi tutularak otuz altı yıla çıkarılır.

Belirtilen genel ve özel durumlara dair düzenlemeler veya kurallar oluşturulmuşsa da uygulamalarımız içinde ölüm cezasına yer verilmediği de bir gerçektir. Kanun metinlerinde yer alan idam cezaları da ağırlaştırılmış müebbet hapis cezalarına dönüştürülmüştür. Ancak yine de tam anlamıyla ölüm cezasının hukuk kurallarımız içinden çıkarıldığını söylememiz mümkün değildir. Uygulamada idam/ölüm cezası olmasa da kanun gereği bu cezayı hak eden kişilere dair verilen cezanın hükümleri saklı tutulmaktadır.⁴⁵

2.2.3.5. Şartla Salıverme İçin Gerekli Sürenin Tutukluluk Şeklinde Geçirilmesi Durumunda Müesseseden Faydalanma

Yukarıda belirttiğimiz kanun maddelerinin içeriği incelendiğinde göze çarpan husus şartla salıvermeden istifade edecek olan bireylerin mahkûm edilmiş olmaları yönünde bir detay barındırıyor olmalarıdır. Ancak tutukluluk hâli için bir mahkûmiyetten söz etmek mümkün değildir. Bu da tutuklu olan bireylerin şartla salıvermeden nasıl yararlanabilecekleri sorusunu gündeme getirmektedir. Ancak yine eskiden yürürlükte olan kanun maddelerine ek olarak; (*Değişik: 06.06.1990 - 3653/2 md.*) *Tutuklu veya hükümlü iken firar edenler, firara teşebbüs suçundan veya cezaevi idaresine karşı ayaklanma suçundan mahkûm edilmiş olanlar ile disiplin cezası olarak dört defa hücre hapsi cezası almış olanların yukarıdaki fıkra hükmünden yararlanabilmeleri için, bunlardan; ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına hükümlülerin 29 yıllarını, müebbet ağır hapse mahkûm olanların 25 yıllarını, diğer şahsi hürriyeti bağlayıcı cezalara mahkûmolanların ise hükümlülük sürelerinin 2/3'ünü çekmiş olmaları şarttır. Tutuklu veya hükümlü iken iki defa firar edenler, iki defa firara teşebbüs suçundan veya iki defa cezaevi idaresine karşı ayaklanma suçundan mahkûm edilmiş olanların yukarıdaki fıkra hükmünden yararlanabilmeleri için, bunlardan; ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına hükümlülerin 32 yıllarını, müebbet ağır hapse mahkûm olanların 28 yıllarını, diğer şahsi hürriyeti bağlayıcı cezalara mahkûm olanların ise hükümlülük sürelerinin 3/4'ünü çekmiş olmaları şarttır.*

⁴⁵TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 21, Yasama Yılı: 4, S.: 890.

Yukarıdaki nispetlerin tayininde hükümlünün tutuklu kaldığı günler de hesaba katılır.

Son kısımda da görüldüğü gibi bireyin tutuklu kaldığı günlerin de hesaba katılacağı belirtilmiştir.

Bunun yanı sıra 765 sayılı eski Türk Ceza Kanunu madde 40 ile 5237 sayılı yeni Türk Ceza Kanunu madde 63 uyarınca da tutuklu kalınan sürenin mahkûmiyetten indirilmesi zorunluluğu vardır. Ancak tutuklu kalınan sürenin ceza mahkûmiyetinden mahsubu konusunda çeşitli sistemler bulunmaktadır. Bunlardan “siyasal sistem”, tutukluluk rejimi mahkûmiyet rejimine oranla çok daha serbest olduğu için mahsup kabul edilirse sanığın tutukluluk süresini uzatmak için gayret sarf edeceği gerekçesiyle mahsubu reddetmektedir. “Ampirik sistem” ise hâkime, mahsup yapıp yapmama hususunda takdir yetkisi vermektedir. Mahsup konusunda bir diğer sistem de “karma sistem”dir. Karma sistemde, ön soruşturmada tutuklu geçen süre mahkûmiyetten mahsup edilmezken, son soruşturmanın açılmasından hükmün kesinleşmesine kadar tutuklu geçirilen süre mahkûmiyet süresinden indirilir. Yukarıda da değindiğimiz gibi Türk Ceza Kanunu’nda kabul edilen hukuki sistemde ise tutuklulukta geçirilen sürenin ceza mahkûmiyetinden mahsubu zorunludur.⁴⁶

Tutuklulukta geçirilen sürenin ceza mahkûmiyetinden indirilmesi, bu sürenin nitelik itibariyle mahkûmiyetten sayıldığı anlamına gelmez. Mahsup, esasen adalet duygusuyla kabul edilmiştir ve cezaların infazı ile ilgili bir işlemdir.⁴⁷ Mahsupta amaç, kişiye suçlu olduğu kesin hükümle sabit olmadan tutuklama suretiyle verilen zararın, cezanın infazı sırasında bir ölçüde giderilmesidir. Böylelikle, kişi mahkûm olduğu cezadan daha uzun süreyle hürriyetinden mahrum edilmeyecek veya para cezasına mahkûm olmuşsa bu cezasının bir kısmını tutuklu kalarak ödediği varsayılarak geri kalanını ödemesi sağlanacaktır. Bu noktada, mahsup kurumu sayesinde, muhakeme sırasında tutuklanmış mahkûmların hiç tutuklanmamış mahkûmlara göre daha avantajlı kılındığı söylenebilir. Ancak tutukluluk ve hükümlülük infaz rejimlerinin, yasal açıdan değilse bile uygulamada birbirinden çok farklı olmadığı ülkemiz açısından bu iddia doğru kabul edilemez.

765 sayılı eski Türk Ceza Kanunu 40. maddesinin açık ifadesine göre mahsup işleminin yapılabilmesi için, tutuklu geçirilen süre, mahkûmiyet hükmü kesinleşmeden

⁴⁶Centel, Nur, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama**, İstanbul, 1992, s. 212.

⁴⁷Ayhan Önder, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, C.:II, III, s. 170.

önce olmalıdır. Bir diğer ifadeyle ancak mahkûmiyet hükmü kesinleşmeden önce tutuklu kalınan günler cezadan indirilebilir. Tutuklu geçirilen süre tutuklama kararından itibaren değil, sanığın tutulması suretiyle hürriyetinin kısıtlandığı tarihten itibaren hesaplanır.⁴⁸ Sanığın teminatla salıverilmesi halinde, teminatla salıverme kararının uygulanmasından bu kararın geri alınmasına kadar tutukevi dışında geçirilen sürenin mahkûmiyetten mahsubu, mahsup işleminin kabul edilme amacına aykırı olacaktır. Mahsup işleminde önemli olan, tutuklama kararının, mahkûmiyet hükmü kesinleşmeden evvel yerine getirilmeye başlanmış olmasıdır. Tutukluluk halinin hükmün kesinleşmesi anında devam ediyor olması mahsuba engel olmaz. Mahsuba karar verme konusunda hâkimin takdir yetkisi bağlı yetki olduğuna ve kanunda aksine bir hüküm olmadığına göre, sanığın kendi kusurlu hareketleriyle tutuklamaya neden olması veya tutuklamayı uzatması mahsup yapılmamasını gerektirmez.

Doktrinde hâkim olan görüşe göre TCK madde 40'daki "mevkufiyet" (tutuklama) terimi, teknik anlamda tutuklama dışındaki diğer hürriyet kısıtlamaların, özellikle gözaltında, zorunlu olarak adli tıpta ve buralara götürülürken yolda geçirilen süreleri de içine alacak şekilde geniş anlaşılmalıdır.⁴⁹

Eski CMUK'un 74. maddesinin açık hükmü uyarınca da gözlem altına alma süresi ileride verilecek cezadan ve muhafaza ve tedavi tedbirinin asgari süresinden düşülür. Yargıtay'a göre de "Bir suç dolayısıyla suçlunun hürriyetini sınırlama mahiyetinde ve o maksatla geçirdiği her müddet mahkûmiyetinden indirilir."⁵⁰

Mahsubun yapılması için tutukluluğun, mahkûmiyetle sonuçlanan davada olması gerekmez. Sanık bir ceza davasında tutuklu kalsa ve başka bir ceza davasında da mahkûm olsa, tutuklu olarak geçirdiği süre cezasından düşülebilecektir. Tutukluluk kesin hükümlerle mahkûmiyetten önce gerçekleştiği sürece, tutuklu kalınan ceza davasının kesin hükümlerle sonuçlanması veya bu davada sanığın beraat etmiş olması da şart değildir. Tutuklama kararının verilmiş olduğu ceza davasında mahkûmiyet kararı verilirse, bir kez mahsup yapıldığı için artık tutuklu geçirilen süre bu mahkûmiyetten düşülmeyecektir.⁵¹ Ancak ilk mahsup işleminden geriye tutuklu kalınan süre artmışsa, bu sürenin ikinci mahkûmiyetten indirilmesi mümkün olmalıdır.

⁴⁸Centel, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama**, s. 215.

⁴⁹Centel, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama**, s. 216, 217.

⁵⁰Y. 2, CD., 11.1.1944,9607

⁵¹Ayhan Önder, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, C.:II, III, s. 172.

Belirtilen koşullar değerlendirildiği zaman, hakkında hüküm verilen bireylerin aldıkları ceza miktarının şartla salıvermeden istifade edebilecekleri kısmının tutuklu olarak geçirilmiş olması durumunun hüküm kesinleşince şartla salıvermeden yararlanmalarına engel olmadıklarını belirtmek gerekir. Bu duruma maruz kalan bireylerin, hükümleri kesinleştikten sonra tekrar cezaevine alınıp burada belirli bir süre iyi hâl konusunda denetim altında tutulmalarına gerek yoktur. Ancak belirtmek gerekir ki tutukluluk süresince bireylerin iyi hâl içinde olmaları ve bu iyi hâl durumunun da cezaevinde ilgili birim tarafından tutukluluk hâlinde izlenmesi ve onaylanması da gerekmektedir.⁵² Ancak bu aşamada şartla salıverme uygulaması için sürenin ne zaman başladığına dair tartışmalar yer almaktadır. Bir görüşe göre şartla salıverme başlangıcı hükmün kesinleştiği tarihtir.⁵³ Bu görüşe örnek olarak Yargıtay 8. Ceza Dairesi'nin 24.01.1984 tarih ve 106/128 sayılı kararı örnek verilebilir. Bu kararda, “*Gerek TCK ve gerekse 647 sayılı kanunda sözü edilen şartlı salıverme hükümlerinin uygulanabilmesi için hükmün kesinleşmiş olması gerekir. Tutuklulukta geçirilen sürenin hükümlülükten indirilmesi veya şartlı salıverilme hesabında göz önüne alınması ancak hükmün kesinleşmiş bulunması koşulu ile sınırlıdır.*” ifadeleri yer almaktadır.⁵⁴

Ancak yine Yargıtay 1. Ceza Dairesi'nin 20.09.1993 tarih ve 1595/1692 sayılı kararında şartla salıverme uygulamalarında başlangıç tarihi olarak hüküm tarihi değil, şartla salıverme uygulamasından istifade edebilmek için infaz kurumu bünyesinde geçirilmesi gereken sürenin geçirilmiş olmasının esas alınacağı belirtilmiştir. İlgili kararda, “Yazılı emre konu olan olayda, 16.4.1993 tarihinde kesinleşen ilamla; 2 yıl 9 ay 10 gün ağır hapis ve 2 ay 29 gün hapis cezasına mahkûm olan İsmail, bu cezaların verilmesine neden olan suçlardan dolayı 14.09.1991-11.03.1993 tarihleri arasında 544 gün tutuklu kalmıştır.

Bu cezaları itibariyle, 647 sayılı kanun ve 2148 sayılı kanun hükümlerine göre şartla salıverme süresi 441 gün olup daha fazla tutuklu kalmıştır. Yazılı emre dayanan tebliğnamede, şartla salıverme tarihi hükmün kesinleştiği 16.04.1993 tarihi olması gerektiği ifade olunmaktadır. Yerel mahkeme, tutuklandığı tarih itibariyle hesabı yaparak 441 gün karşılığı olarak hükümlünün şartla salıverilme tarihini 28.11.1992 olarak belirlemiştir. Bu karar yasalara uygundur.

⁵²Mengüç, s. 147.

⁵³Mengüç, s. 193.

⁵⁴Kafes, s. 45.

DAVA:

Kastı aşan yaralama sonucu öldürme suçundan Elazığ Birinci Ağır Ceza Mahkemesi'nin 8.4.1993 tarih ve 993/57-57 sayılı kesinleşmiş ilamı ile 2 yıl, 9 ay, 10 gün ağır hapis ve 2 ay 29 gün hapis cezasına hükümlü İ.'in tutuklulukta geçen süresinin şartla salıverilme süresini karşılamakta olması nedeni ile cezaevine alınmaksızın evrak üzerinden düzenlenen iyi hallilik kararı üzerine 28.11.1992 tarihinden geçerli olmak üzere şartla salıverilmesine ilişkin Elazığ Birinci Ağır Ceza Mahkemesi'nin 4.5.1993 tarih, 1993/76 M. sayılı kararına itirazın reddi konusundaki Malatya Ağır Ceza Mahkemesi'nin 20.05.1993 tarih, 1993/85 M. sayılı kararı havi dosya tetkik olundu.

KARAR:

Hükümün kesinleşmesinden evvel tutuklulukta geçen sürenin ceza mahkûmiyetlerinden indirilmesi zorunludur (TCK. 40).

647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanununun 19/3. maddesine göre; şartla salıvermede, tutuklu kalınan günler de hesaba katılmaktadır.

Şartla salıverilen hükümlünün geri kalan süre içinde kasıtlı bir cürümden dolayı hürriyeti bağlayıcı bir cezayı gerektiren suçu işlemesi halinde şartla salıverme kararı geri alınır. Sonraki suç tarihine kadar geçen aradaki süre infazdan sayılarak (bilahare kanunda yapılan değişiklikle) bu tarihten sonra bir süre kalıyorsa sadece bu süre infaz edilir (TCK.17/1). Şayet infazı gereken bir süre kalmıyorsa ceza tamamen infaz edilmiş sayılır (TCK.17/3).

Şüphesiz ki ceza ve ceza usulü hukuku açısından ilamlar, kesinleştiklerinde infaz edilebilir. Ancak 647 sayılı Kanunun gerekçesinde de belirtildiği gibi şartla salıverme kurumu cezanın muayyen bir infaz şeklidir. Cezaevine konulan hükümlünün iyi halini teşvik etmek amacıyla benimsenmiştir. Ceza Genel Kurulu'nun 4.5.1992 gün, 1-67/129 sayılı kararında da vurgulandığı gibi; "kanunda belli bir infaz şekli olan şartla salıverme kurumunun koşulları bulunan hükümlülere uygulanması halinde cezanın fiilen ve hukuken infaz edildiğini kabul etmekte zorunluluk bulunmaktadır."

Tutuklu kalınan sürenin cezadan indirilmesi de şartla salıvermede bunun gözetileceği hükümleri ile şartla salıvermenin bir infaz şekli olarak kabulü, zorunluluğu karşısında yazılı emre dayanan tebliğ namedeki görüşe iştirak edilememiştir. Aksi takdirde; aldığı cezadan daha fazla tutuklu kalmış bir hükümlünün (Örneğin, ağır suçtan tutuklanıp yargılanarak 3 yıl hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkûm olmuş ancak 4 yıl tutuklu kalmış birinin) cezası şu ya da bu nedenle çok sonra kesinleştiğinde; infazını

kesinleşme tarihine kadar haksız yere uzatmış olabileceği gibi ayrı ayrı belirlenmeleri gereken şartla ve bihakın salıverme tarihleri de kesinleşme tarihi ile üst üste çakıştırılıp birleştirilerek fiilen ve hukuken ortadan kaldırılmış olacaktır. Oysa şartla ve bihakın salıverme tarihleri birbiriyle birleşemeyen tarihlerdir.

Kaldı ki, kesinleşme tarihi esas alındığında deneme süresi bu tarihte başlayacaktır. Kesinleşme tarihinden sonra bir suç işlendiğinde şayet bu da süre içinde kalırsa evvelce hukuken infaz edilmiş sayılması gereken cezanın tekrar infazını gerektirir ki bu fevkalade sakıncalı, gayri adil bir sonuç olur.

Yazılı emre konu olan olayda; 16.04.1993 tarihinde kesinleşen ilamla; 2 yıl 9 ay, 10 gün ağır hapis ve 2 ay, 29 gün hapis cezasına mahkûm olan İ. bu cezaların verilmesine neden olan suçlardan dolayı 14.09.1991-11.03.1993 tarihleri arasında 544 gün tutuklu kalmıştır.

Bu cezaları itibariyle, 647 sayılı Kanun ve 2148 sayılı Kanun hükümlerine göre şartla salıverme süresi 441 gün olup daha fazla tutuklu kalmıştır.

Yazılı emre dayanan tebliğ namede; şartla salıverme tarihi hükmün kesinleştiği 16.04.1993 tarihi olması gerektiği ifade olunmaktadır. Yerel mahkeme tutuklandığı tarih itibariyle hesabı yaparak 441 gün karşılığı olarak hükümlünün şartla salıverilme tarihini 28.11.1992 olarak belirlemiştir. Bu karar yukarıdaki açıklamalar karşısında yasalara uygundur.⁵⁵ Bu karar incelendiği zaman şartla salıverme açısından tutukluluk sürelerinin geçerliliğinin daha net bir şekilde belirlendiği ve daha sağlıklı olduğu görülmektedir.

Tutukluluk süreleri için belirli bir zaman çizilememekle birlikte ceza ile ilgili de net bir saptama yapılamadığından bazı kişilerin tüm cezalarını tutukluluk hâlinde geçirdikleri de görülmektedir. Bu durumda bireylerin cezaları infaz edilmiş sayılacağı için bu kişilerin şartla salıvermeden yararlanmaları da mümkün olmamaktadır.⁵⁶

Tutukluluk hali için belirtilmesinde fayda olan bir durum da “hüküm özlü” durumudur. Hüküm özlü statüsünde olan bireyler, yargılamaları tutuklu olarak sürdürülüp haklarında hüküm verilen veya mahkeme tarafından tutuklanan ve bu süreçte cezası kesinleşen bireylerdir.⁵⁷ Bu bireylere dair “hüküm özü” adı altında alınan kararın cumhuriyet savcılığına gönderilmesi ile sanık; “hüküm özlü tutuklu” sıfatını

⁵⁵YKD., C.:27, S.:1, Ocak, 2001, s.144 vd.

⁵⁶Hekimoğlu, M. Fahrettin, **Uygulamalı-İçtihatlı Ceza İnfaz Hukuku ve Cezaevi İdaresi (4616 Sayılı Kanun ve Açıklaması)**, Ankara, 2001, s. 186.

⁵⁷Mengüç, s. 41.

kazanır.⁵⁸ Birey hakkındaki bu karar cezaevine gönderilir. Bu noktadan sonra cezaevi idaresi, gönderilen hüküm özünde yazılı olan süre bitene kadar sanığı cezaevinde tutar. Ancak süre sona erdiğinde henüz kesinleşmiş bir hüküm yoksa sanık cezaevinden tahliye edilir.⁵⁹

Eğer hükmen tutuklu sıfatında bulunan kişi hakkındaki mahkeme kararı Yargıtay tarafından onaylanmışsa ya da temyize gidilebilecek süre zarfında bu fiile başvurulmamış ve bu suretle de ceza katilik kazanmışsa, mahkûmun hüküm özlü sıfatı geçerliliğini yitirir. Bu noktadan sonra ise normal hükümlülük sıfatı başlar. Bu durum hüküm vasfı için de geçerlidir. Verilen hüküm Yargıtay tarafından bozulur ve mahkeme de bunu onaylarsa mahkûmun hüküm özlülük sıfatı ortadan kalkar ve yerini tutukluluk sıfatı alır. Ancak mahkeme Yargıtay kararına karşılık yine de hükmün bozulmaması yönünde hareket ederse hüküm özlülük sıfatı devam eder.⁶⁰

Hüküm özlü sıfatının bir takım avantajları olsa da konumuzun esasını teşkil eden şartla salıverme açısından bir dezavantaj doğurmaktadır. Nitekim hüküm özlü sıfatına haiz bireyler şartla salıvermeden yararlanamamaktadırlar. Bu da hüküm özlü sıfatındayken şartla salıverme için gerekli cezanın infaz edilmesi hâlinde bile bu müesseseden yararlanamamalarına neden olmaktadır. Ancak yine belirtmekte fayda vardır ki hüküm kesinleştikten yani hüküm özlü sıfatı ortadan kalktıktan sonra şartla salıverme için gereken şartlar sağlanmışsa mahkûm bu hakkından yararlanma şansını geri elde eder. Ancak burada akla gelen soru hüküm özlü sıfatı ile hükme göre şartla salıverme arasındaki zaman farkıdır. Nitekim birey hüküm özlü olarak şartla salıvermeden faydalanabileceği zamanın iki katını da geçirmiş olabilir. Bu nedenle ilgili maddenin düzenlemeye ihtiyacı olduğu kanaatindeyiz.

Bu konuda ayrıca eski Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 395. maddesi aydınlatıcı niteliktedir. Maddeye göre; "*Ceza kararları ve bu kararların fer'i niteliğinde olan tazminat kararları kesinleşmeden infaz olunamaz.*"⁶¹ Yine yukarıda aktardığımız gibi şartla salıverme müessesesinden istifade edebilmek için mahkûm sıfatını taşıma şartı vardır. Esasen hüküm özlüler için de şartla salıvermeden faydalanma konusunda engel teşkil eden husus bu detaydır. Çünkü hüküm özlü birey, cezası henüz

⁵⁸Günay, Erhan, **Türk İnfaz Hukuku, Uygulamalı, Yenileştirilmiş, İçtihatlı, Genelgesi, Notlu**, 4. Baskı, Ankara, 2002, s. 52.

⁵⁹Mengüç, s. 41, Günay, s. 53.

⁶⁰Günay, s. 52.

⁶¹"<http://www.turkhukuksitesi.com/serh.php?did=12797>", e.t.: 18.07.2014.

kesinleşmediği için hükümlü sıfatını taşımamaktadır. Bu da ceza infazının henüz başlamamış olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Bu da hal-i hazırda şartla salıvermenin uygulanmasını mümkün kılmamaktadır.⁶²

Konu ile ilgili mevzuatta tam anlamıyla kısıtlayıcı bir madde olmadığını savunanlar, mahkûmiyet kararı kesinleşmese dahi bireyin şartla salıvermeden faydalanması gerektiği yönünde görüş belirtmektedirler. Bu görüşü savunan kişilere göre yukarıda belirttiğimiz eski CMUK maddesini hükmen tutuklu olmayan sanıklar bakımından ele almak gerekmektedir. Çünkü bir kişi hükmen tutukluysa hal-i hazırda bir infaz süreci başlamıştır. Birey her hal-ü karda hürriyetinden alıkonulmuş ve bir koruma tedbiri altında tutulmuştur. Bu da bireyin bir cezaya çarptırıldığının göstergesidir. Bu da bireyin şartla salıverme müessesesinden istifade hakkını elde ettiğini gösterir.

2.2.3.6. Adli Para Cezalarında Şartla Salıverme Uygulaması

Adli para cezası genel olarak hükümlünün işlediği suç fiilinin maddi karşılığa dönüştürülmesi ve bu şekilde infazın sağlanmasıdır. İlgili ceza, beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hallerde yedi yüz otuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile çarpılması suretiyle hesaplanan meblağın hükümlü tarafından devlet hazinesine ödenmesinden ibarettir. (TCK madde 52) Adli para cezasında günlere dair alt ve üst limitler belirlenmiştir. Buna göre gün karşılığı olarak en az yirmi ve en fazla Yüz Türk Lirası tazminat bedeli belirlenebilir. Ancak bu belirlemede keyfiyetten ziyade parayı ödemek zorunda olan kişinin ekonomik ve diğer şahsi halleri göz önünde bulundurulur.

Adli para cezalarının infazı 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanunun 106. maddesinde düzenlenmiştir. Adli para cezasında uygulama şekilleri gün para cezası, doğrudan para cezası veya kısa süreli haptisten çevrilen adli para cezası şeklinde olabilir.

Adli para cezaları ile hapis cezaları arasındaki fark adli para cezalarında hapis cezalarında olduğu gibi bir miktar sınırının olmamasıdır. Adli para cezalarında bir diğer uygulama ise taksitlendirme uygulamasıdır. Hükümlünün lehine gelişen bu uygulamada

⁶²Mengüç, s. 41, 42, Günay, s. 53.

adli para cezası hükmüyle birlikte taksite bağlanmış ise, taksitlerden ilkini 30 gün içinde peşin olarak yatırması, kalan taksitleri ise 30'ar gün ara ile ödemesi istenir.

Adli para cezası hükmüyle birlikte taksite bağlanmamış ise, 30 gün süre içinde adli para cezasının üçte birini peşin olarak yatırması istenir, geri kalan kısmını hükümlünün birer ay ara ile iki eşit taksitte ödeyebileceği belirtilir. Ancak ilk taksit süresinde ödenmezse, bu haktan yararlanamayacağı da bildirilir. Ayrıca hükümlü para cezasını ödemez veya taksitlerden birisini süresi içinde yatırmaz ise, para cezasının mahkemenin çevirdiği miktar üzerinden hapse çevrileceği de ihtar olunur.

Hükümlü, tebliğ olunan ödeme emri üzerine, 30 gün süre içinde, adli para cezasını ödemezse veya taksitlerden birisini süresi içinde yatırmaz ise, infaz cumhuriyet savcısı tarafından para cezası, hapse çevirme kararı ile hapse çevrilir. Adli para cezasının hapse çevrileceği mahkeme ilamında yazılı olmasa bile İnfaz Cumhuriyet Savcılığınca adli para cezası hapse çevrilir. Ödenmeyen adli para cezası, hapis cezasına çevrildikten sonra hükümlünün iki saat çalışması karşılığında bir gün olmak üzere kamuya yararlı bir işte çalıştırılmasına karar verilir. Günlük çalışma süresi en az iki saat ve en fazla sekiz saat olacak şekilde denetimli serbestlik müdürlüğüne belirlenir. Hükümlünün buna uymaması halinde çalıştığı günler hapis cezasından mahsup edilerek kalan miktarın tamamı açık ceza infaz kurumunda yerine getirilir.

Adli para cezasından çevrilen hapsin infazı ertelenemez ve bu para cezasının infazında şartla salıverilme uygulanmaz. Hapse çevrilmiş olsa dahi, hak yoksunlukları açısından esas alınacak olan adli para cezasıdır. Dolayısıyla bu tür hapislerde TCK'nın 53. maddesinde düzenlenen hak yoksunlukları uygulanmaz.

Adli para cezası yerine çevrilen hapsin süresi tek ilamda üç yılı (1095 günü) geçemeyeceği gibi, birden fazla hükmüyle adli para cezalarına mahkûmiyet durumunda da bu süre beş yılı (1825 günü) geçemez. İnfaz edilen hapsin veya kamuya yararlı işte çalışmanın süresi 1095 yâda 1825 günü aşıyorsa, artan para cezası miktarının infazı için, 5275 sayılı İnfaz Kanununun 106/son maddesi gereğince, en yakın Mal Müdürlüğüne (varsa Vergi Dairesi Müdürlüğüne) gönderilir. Mal Müdürlüğü, artan miktarı 6183 sayılı Amme Alacakları Kanununa göre tahsil eder.

Çocuklar hakkında verilen adli para cezası, ödeme emri tebligatına rağmen ödenmemesi halinde, bu cezalar hapse çevrilemez. Adli para cezasının tahsili için ilam, 5275 sayılı İnfaz Kanununun 106/son maddesi gereğince, Cumhuriyet Başsavcılığınca

mahallin en büyük mal memuruna gönderilir ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanuna göre tahsil edilir.

Hükümlü hapis yattığı veya kamuya yararlı işte çalıştığı günlerin dışındaki günlere karşılık gelen parayı öderse haptisten çıkartılır veya kamuya yararlı bir işte çalıştırılması sona erer.

Adli para cezalarının infazında 01.06.2005 tarihinden önce ve sonra diye ikili bir uygulama karşımıza çıkmaktadır.

01.06.2005 tarihinden önce doğrudan verilen para cezaları ile haptisten çevrilen para cezaları 1/2 ayda 6 gün şeklinde bir indirim oranına tabi tutuluyordu. Kısacası hapis cezalarına uygulanan indirim oranları adli para cezalarının infazında da uygulanıyordu.

01.06.2005 tarihinden sonra getirilen düzenleme ile direkt para cezaları ve gün para cezalarında şartla tahliye uygulamasından vazgeçildi. Bu tarihten sonra direkt para cezaları ile gün para cezalarından çevrilen hapis cezalarının infazında şartla tahliye uygulanamayacaktır.

Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus 01.06.2005 ile 01.03.2008 tarihleri arasında haptisten çevrilen para cezalarının uygulamasına ilişkin durumdur. 01.06.2005 ile 01.03.2008 tarihleri arasında işlenen suç nedeni ile verilen hapis cezası mahkeme tarafından adli para cezasına çevrildikten sonra hükümlü para cezasını süresinde ödemez ise, adli pra cezası mahkemenin çevirdiği miktar üzerinden tekrar hapse çevrilir. Bu hapis cezasına 01.03.2008 tarih ve 5739 sayılı yasa ile değiştirilmeden önceki 5275 sayılı CGTİHK'nin 106/9. fıkrasına göre şartla tahliye indirimi uygulanır. Bu suretle hükümlü cezasını infaz eder iken 1/3 oranında indirimden yararlanır.

01.03.2008 tarihinden sonra işlenen suç nedeni ile verilen hapis cezası mahkeme tarafından adli para cezasına çevrildikten sonra hükümlü para cezasını süresinde ödemez ise, adli para cezası mahkemenin çevirdiği miktar üzerinden tekrar hapse çevrilir. Bu hapis cezasına 01.03.2008 tarih ve 5739 sayılı yasa gereğince şartla tahliye indirimi uygulanmayacaktır. 5739 sayılı yasa getirdiği düzenleme ile 01.03.2008 tarihinden sonra işlenen suç nedeni ile verilen haptisten çevrili para cezalarının infazında şartla tahliye uygulamasını kaldırmıştır. Artık bu durumda hükümlü cezasını bihakkın infaz edecektir.

2.3. İyi Hâl Üzere Olma Durumu

Çalışmamızın başından beri değindiğimiz ve şartla salıverme müessesinin esasını teşkil eden durumlardan biri hükümlünün şartla salıverme uygulamasından yararlanmaya hak kazandığı süreyi iyi hâlli olarak geçirmesidir. İyi hâl bir diğer ifade ile şartla salıvermenin temelini oluşturur. Nitekim ceza infaz kurumlarının kurulmasındaki ıslah amacı bireyin iyi hâlli davranışlara yöneltmesi sonucunu meydana getirme amacı güttüğü için bu yeterliliğe ulaşan bireylerin salıverilmesi esasını gerçekleştirme ancak iyi hâlin gözlenmesi ile olur. Bu da konunun ne kadar hassas olduğunu göstermektedir. Bu hassasiyete binaen iyi hâlli olarak nitelendirilecek ve bu şekilde de şartla salıvermeden istifade etmeleri sağlanacak olan bireylerin sıkı bir gözetime tabi tutulmaları ve bunun sonucunda bireyin ıslah olduğu yönünde herhangi bir şüphe duyulmamalıdır. Olası bir şüphe durumunda ise bireyin salıverilmesine izin verilmemelidir. Konu her ihtimal göz önüne alınarak düşünüldüğü zaman, ceza infaz kurumu içinde iyi hâlli olarak nitelendirilip çok kısa bir süre sonra cezaevine geri dönenlerin varlığı, iyi hâlli olarak değerlendirilen bireylerin bir daha suç işlemeyecekleri konusunda kesin bir düşünce olamayacağını göstermektedir.⁶³ Bu hassas konuda en büyük vazife elbette ki bireyin mahkûmiyet süresince içinde bulunduğu ceza infaz kurumunun yönetimine veya kurumda şartla salıverme ile ilgili gözlemleri yapma amacıyla oluşturulmuş olan birime düşmektedir. Kurum yönetimi veya oluşturulan birim mahkûmun iyi hâline yönelik yorum yapacakları zaman infaz kurumu içindeki firar, ayaklanma vb. fiiller açısından değerlendirme yaparlar. Ancak bireysel anlamda suça meyil, sosyal hayata geri dönme konusunda psikolojik hazırlık durumları öğrenilmek isteniyorsa bireyin daha sıkı ve farklı açılardan denetime tabi tutulması gerektiği yadsınamaz bir gerçektir.

Konunun önemi ve gerekliliğinden hareketle yeni bir takım cezaevi modelleri oluşturulma fikri ortaya atılmıştır. Bunlardan en dikkat çeken “denetim evi” adıyla anılan ve her hükümlünün ayrı ayrı izlenmesini sağlayarak ıslah olup olmadıkları konusunda daha kesin fikirler oluşturulmasını sağlayan modeldir.⁶⁴

Ceza infaz kurumunun bireyin şartla salıvermesi ile ilgili görüşünün ardından mahkemenin de bu konuda karar vermesi gerekmektedir. Ancak ortada şartların

⁶³Erem/Danışman/Artuk, s. 857.

⁶⁴Allen/Simonsen, s. 19.

elverişsizliğinden kaynaklı olan bir güvensizlik durumu oluşması muhtemeldir. Nitekim heyet mahkûmun kurum içindeki hâl ve davranışları hakkında yalnızca kurumun verdiği dosyadaki bilgilere haizdir. Bu bilgilerin ne derece geçerli ve güvenilir olduğu bile bir muammadır. Burada mahkeme heyeti olaya mahkûmun ikna edebileceği veya teminat gösterebileceği kadar inanmak ve bu şekilde karar vermek zorundadır.⁶⁵ Bu konudaki değerlendirmelerde gerek infaz kurumunda ve gerekse daha sonraki evrelerde bireyin infaz kurumuna girmeden önceki hâl ve hareketleri nazar-i dikkate alınmaz. Burada daha önce de değindiğimiz gibi temel husus bireyin infaz kurumu içinde geçirdiği sürede sergilediği hâl ve davranışlardır.⁶⁶

Bu hâl ve davranışlar İnfaz Tüzüğü içinde de yer almaktadır. Tüzük içinde şartla salıvermeden istifade edilebilmesi amacıyla gereken şartlar;

“MADDE 133 – (1) Hükümlünün, 5275 sayılı kanununun 107 nci maddesinde öngörülen süreleri, kurumların düzen ve güvenliği amacıyla konulmuş kurallara içtenlikle uyarak, haklarını iyi niyetle kullanarak, yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirerek geçirmiş ve uygulanan iyileştirme programlarına göre de toplumla bütünleşmeye hazır olduğunun disiplin kurulunun görüşü alınarak idare ve gözlem kurulunca saptanmış bulunması gerekir.

(2) Tutuklu olup da Tüzükte belirtilen disiplin cezasını gerektiren bir eylemden dolayı disiplin cezası alanların bu durumları, bu madde hükümlerine göre iyi hâlin saptanmasında değerlendirilmek üzere, gözlem ve sınıflandırma formunun ilgili sütununa işlenir.

Disiplin eylemi nedeniyle iyi hâl kararı verilmesine engel hâller ve şikâyet

MADDE 134 – (1) Gözlem ve sınıflandırma formunda yazılı olup da, henüz kaldırılmamış disiplin cezası bulunan hükümlü hakkında iyi hâl kararı verilemez. Hükümlünün iyi hâline ilişkin değerlendirme, ancak daha önceden verilmiş olup da disiplin cezası infaz edilmiş ve bu cezası kaldırılmış olanlar hakkında yapılabilir.

(2) Hükümlünün, disiplin cezasını gerektiren bir eylemi işlemiş olmasına rağmen, koşullu salıverilme tarihinde bu eyleminden dolayı disiplin soruşturması henüz sonuçlandırılmayanlar hakkında iyi hâl kararının verilip verilmemesi idare ve gözlem kurulunca takdir edilir.

⁶⁵Erem/Danışman/Artuk, s. 857.

⁶⁶Gözübüyük, AbdullahPulat, Alman, Fransız, İsviçre ve İtalyan Ceza Kanunlarıyla Mukayeseli Türk Ceza Kanunu Gözübüyük Şerhi, C. I, 5. Baskı, İstanbul, s. 195.

(3) *İdare ve gözlem kurulunca, hükümlü hakkında, süre belgesindeki muhtemel koşullu salıverilme tarihi de dikkate alınarak iyi hâle ilişkin olarak bir karar verilir. İdare ve gözlem kurulunca verilen bu kararlara karşı, 4675 sayılı İnfaz Hâkimliği Kanununa göre şikâyet edilebilir.*

Salıverilme öncesi önlem ve ilişkiler

MADDE 135 – (1) *Hükümlünün salıverildikten sonraki geleceğini düzenlemeyi düşünmesini sağlayıcı tedbirler alınır ve toplumla uyumu ile ailesinin yararı için bu konularda hizmet veren resmî ve özel kuruluş veya kişilerle ilişki kurması amacıyla katkı ve yardımda bulunulur.*

Hükümlüye iş bulmada yardım

MADDE 136 – (1) *Hükümlü, salıverildiğinde iş bulması veya kendi işini kurması yönünde özendirilir. Bu konuda gönüllü kişi ve kuruluşlar ile resmî kurumlarla işbirliği yapılır.*

(2) *Kurumlardan salıverilen hükümlülere iş sağlanması, iş bulmalarına yardımcı olunması 5275 sayılı kanunun 104 üncü maddesine göre denetimli serbestlik ve yardım merkezleri ile koruma kurullarınca yerine getirilir.”* şeklinde belirtilmiştir. Son kısımda belirtilen iş bulma hususu ise bireyin geçmişteki sosyal yaşantısına daha çabuk dönebilmesi, ekonomik anlamda yaşanabilecek sıkıntıların onu yeniden suça itmesini önlemek amacıyla. Diğer bir ifade ile bireyi toplumsal yaşama adapte edecek olan iş hayatının, onun suç fiillerinden uzak durması konusunda bir destek mahiyetinde olduğuna inanılmaktadır.⁶⁷

Madde 134’te belirtilen ve şartla salıvermeden istifade edilebilmesi için kaldırılması gereken disiplin cezalarına da tüzükte yer verilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak;

“(4) *İnfaz edildiği tarihten itibaren disiplin cezasının kaldırılmasında ve iyi hâlin kazanılmasında aşağıda belirtilen süreler esas alınır;*

a) *Kınama cezası on beş gün,*

b) *Bazı etkinliklere katılmaktan alıkoyma cezası bir ay,*

c) *Ücret karşılığı çalışılan işten yoksun bırakma cezası üç ay,*

d) *Haberleşme veya iletişim araçlarından yoksun bırakma veya kısıtlama cezası üç ay,*

⁶⁷“<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/04/20060406-1.htm>”, e.t.: 21.07.2014.

- e) Ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma cezası üç ay,
f) Hücreye koyma cezası 5275 sayılı kanunun 44 üncü maddesinin ikinci fıkrasındaki hâllerde altı ay, üçüncü fıkrasındaki hâllerde bir yıl,
g) Hücre cezasına karşılık ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma cezası, (f) bendinde belirtilen süre sonunda disiplin cezası almamak ve iyi hâlli olmak koşuluyla (a) ve (b) bentlerinde belirtilen cezalar kurum en üst amiri tarafından, diğer bentlerde belirtilen cezalar, kurumun en üst amirinin önerisi ve disiplin kurulu kararıyla kaldırılır.” ifadeleri yer almaktadır.⁶⁸

İşlenen disiplin suçlarının kaldırılma durumları yine mahkûmun hâl ve davranışlarına göre değişmektedir. Elzem durumlarda büyük hizmet ve yararlılıklar gösteren mahkûmların disiplin cezaları mahkûmun bulunduğu infaz kurumunun müdürünün önerisi ile disiplin kurulu gündemine getirilir. Olumlu bir sonuç çıktığı takdirde Adalet Bakanlığına sunulan görüş buradan da onay alırsa belirtilen süre beklenmeden mahkûmun disiplin cezası kaldırılabilir. Bu kaldırma normal şekilde kalkma hükmünde olduğu için disiplin cezası müddetince bir bekleme yapılmama şartı yoktur. Cezası kaldırıldığı an şartla salıvermeden yararlanma hakkı bulunan mahkûm bu hakkını kullanmakta da serbesttir. Disiplin cezasının kaldırılması konusunda kararı alan kurumun disiplin kurulunca bir itiraz söz konusu ise savcılık makamına itiraz hakkı vardır. Bu konuda yapılan itiraz ile ilgili savcının kararı kesindir. Bu konuyla ilgili şikâyet hakkı sadece idari kısma değil mahkûmun kendisine de tanınmıştır.⁶⁹ Nitekim bu konuda yaşanan olumsuz durumlar göz önüne alınmış ve disiplin cezası bahane edilerek şartla salıvermeden yararlandırmamanın da kanuna aykırı bir durum olduğu belirtilmiştir.⁷⁰

Konuya dair uygulamalar ülkemizde belirttiğimiz şekilde gerçekleşirken yabancı ülke kanunlarında çok farklı uygulamalar görülmektedir. Bu uygulamalardan bazılarında hükümlünün gelecekteki yaşantısının ne derece istenen şekilde olacağı yönünde tahminler yapılırken bu tahminde sadece cezaevinde iyi hâlle geçirdiği süre değil geçmişteki yaşantıları da dikkate alınmıştır. Bunun yanı sıra bireyin işlediği suçun toplumsal etkisi de değerlendirmeleri etkilemiştir. Bu konuda en belirgin uygulama Alman Ceza Kanunu'nda görülmektedir. Bahsedilen kanunda mahkûmun

⁶⁸“<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/04/20060406-1.htm>”, e.t.: 21.07.2014.

⁶⁹Resmî Gazete, 23.05.2001, S.: 24110.

⁷⁰Çağlayan, s. 303.

salıverilmeden sonra toplumsal hayata adaptesi veya istenilen şekilde davranıp davranmayacağı konusunda verilecek olan kararda, özellikle bireyin kişilik özellikleri, suç fiiline bulaşmadan önceki hayatı, işlediği suçun mahiyeti göz önüne alınmaktadır. Bu durumların ardından bireyin infaz kurumu içindeki hâl ve hareketlerinin beklenen seviyede olması ve salıverme uygulamasından sonra beklenen sonuçlar değerlendirilmektedir.

Bu uygulama Yunan Ceza Kanunu'nda bir eklemeye tabi tutulur. Bu kanunda şartla salıvermeden yararlanacak olan bireyin işlediği suçtan dolayı zarar gören mağdurun oluşan zararını elinden geldiğince tazmin etmesi beklenir. Bunun yanı sıra iyi hâl ve ıslah konusunda belirtilen olumlu görüşlerin yanında bireyin geçmiş yaşantıları da ele alınır. Devamına ise gelecekte kendisinden ne şekilde beklentiler olduğundan bahsedilerek buna uygun davranması yönünde telkinlerde bulunulur.

Polonya Ceza Kanunu'nda da mahkûm olan bireyin önceki yaşantıları ve ceza evindeki ıslah durumuna dikkat edilir. Ancak bu ceza kanununda şartla salıvermeden istifade edecek olan bireyin işlediği suç fiilini ne şekilde gerçekleştirdiğine de dikkat edilir. Yapılan tüm bu incelemeler sonucunda bireyin salıverildikten sonra suç işleme olasılığının azlığı oranınca şartla salıvermeden istifade etmesi yönünde olumlu görüş bildirilir.

Diğer ülke ceza kanunlarında ise durum biraz daha kolaylaştırılmış gibidir. Örneğin Bulgaristan'da uygulanan ceza kanununda bireyin infaz kurumu içinde tam anlamıyla beklenen hareketleri göstermiş olmasından ziyade bu hareketleri sergileme konusundaki gayreti, ıslah olma yönündeki çabaları dikkate alınarak şartla salıvermeden faydalanmasına karar verilir.

Çekoslovakya'da yürürlükte olan ceza kanununa göre ise mahkûm olan bireyin ıslah faaliyetlerindeki çabasının yanı sıra bu faaliyetler esnasında örnek davranış sergilemiş olması şartı aranmaktadır. Diğer bir ifade ile mahkûm bu davranışıyla henüz salıverilmeden önce ıslah olduğunu kanıtlamalıdır.

Bu kolaylıklar Küba kanunlarında biraz daha zorlu bir hâl almaktadır. Nitekim ilgili ülke kanunlarında mahkûmun şartla salıvermeden istifade edebilmesi için sağlaması gereken iyi hâli gerçekleştirdiğinin oldukça kesin delillerle belirlenmesi gerekir. Bu belirleme ise tek başına yeterli değildir. Mahkûm şartla salıvermeden yararlanabilmek amacıyla başvurduğunda salıverildikten sonra örnek bir hayat süreceğini de garanti edebilmelidir.

Brezilya’da şartla salıverme konusundaki kıstaslar ise ortalama bir hâldedir. Birey şartla salıvermeden istifade edebilmek için örnek tavır ve davranışlar içinde bulunmalı ve bunun da otorite tarafından onaylanması gerekir. Bu şekilde müesseseden istifade hakkını kazanan birey sosyal hayatta da normlar çerçevesinde yaşamını sürdüreceğini belirttikten sonra şartla salıvermeden istifade edebilir.

Bu konuda öngöruları en fazla dikkate alan ülkelerin başında İngiltere gelmektedir. Burada mahkûmun ceza infaz kurumundaki hâl ve davranışları ne denli ıslah yönünde olursa olsun mahkûmu gözlemek için oluşturulan ıslah komisyonlarının gözlemlerindeki esas amaç bireyin toplumsal hayata geri döndükten sonra suç işleme ihtimalinin ne denli olduğunu tespit etmektir. Diğer bir ifade ile bireyin ceza infaz kurumundaki iyi hâlli davranışları uygulamada sadece koşullu salıvermeden yararlanabilme ve bunu talep edebilmeye dair hakkın doğmasını sağlamaktadır. Yararlanabilmenin gerçekleşebilmesi için nazar-i dikkate alınan husus geleceğe dair oluşturulan izlenimdir. Bu nedenle de tüm suçlar aynı potada eritilmemekte ve her suçlunun işlediği suça göre şartla salıvermeden yararlanabilmesi kararı değişmektedir. Mahkûmun ceza infaz kurumunda sergileyeceği iyi hâlli davranışlar ise normal hareketlerle sınırlı kalmamalıdır. Bireyin ıslah olduğu yönünde kanıyı güçlendirecek derecede belirgin tutum ve davranışlar sergilemesi gerekmektedir.⁷¹

2.4. Bireysel Hakların Tazmin Edilmesi

Şartla salıverme hususunda belirtilen eski infaz kanununun ilgili maddesinde konu hakkında yetkili mahkemenin aldığı şartla salıverme kararının hükümlü bireyin iktidarı nispetinde bireysel haklarının tazmin edilmesi koşuluna bağlı tutulabileceği belirtilmiştir.⁷² Belirtilen durum şartla salıverme müessesesinin nitelikleriyle de çelişmemektedir. Nitekim hem hükümlü olan birey bu hakların tazmini ile durumdan duyduğu pişmanlığı belirterek oluşturduğu zararı giderebilmekte hem de mağdur oluşan zarardan dolayı yitirdiği bir takım haklara geri kavuşmaktadır.⁷³ Esasında uygulama, mağdur ve hükümlü açısından kan davası benzeri bir olayın meydana gelmesini de önleyici niteliktedir. Diğer bir ifade ile hükümlünün zarar verdiği bireyler bu zararın mümkün mertebe tazmininden dolayı bir intikam duygusu beslememektedirler. Ancak 1

⁷¹Karlen/Sawer/Wise, s. 93, 94.

⁷²Hekimoğlu, s. 198, 199.

⁷³Önder, s. 730, 731.

Haziran 2005'den önceki uygulamada eksik olarak nitelendirilebilecek bir durum vardır ki o da maddede yer alan “şahsi haklar” kavramından ortaya çıkmaktadır. Çünkü her suç bireye karşı işlenmemektedir. Bireylerin kamusal alanda gerçekleştirdiği ve toplumsal zarara yol açtığı fiilleri de vardır. Maddede yer alan “şahsi haklar” ibaresi ile toplumsal anlamda meydana gelebilecek olan bu zararların tazmini konusunda herhangi bir yaptırımın uygulanmasının önüne geçilmiştir. Bu durum ilgili maddeye toplumsal anlamda işlenen suçların tazmini noktasında da bir açıklama eklenmesini zaruri kılmaktadır.⁷⁴

Mahkeme tarafından verilecek olan şahsi hakların tazmini yönündeki karar bir talep üzerine verilebileceği gibi re'sen de verilebilir. Yani mağdur taraf şartla salıvermede zararının tazmin edilmesi koşulunun getirilmesini isteyebileceği gibi mahkeme heyeti şartla salıvermeye bu şartı kendi inisiyatifi doğrultusunda da ekleyebilir.⁷⁵ Ancak bu konuda hâkim olan bir görüşe göre, söz konusu durumun yerine getirilebilmesi için şahsi hakların hüküm altına alınmış olması gerekmektedir. Şahsi hak kararı ilgili mahkeme tarafından hüküm verilen dava esnasında alınabileceği gibi daha sonra hukuk mahkemesinden de alınabilir. Bunun gerçekleşebilmesi için mağdur olan bireyin ceza mahkemesince hüküm verilecek olan duruşmada bunu belirtmiş olması veya şartla salıverme kararı verecek olan mahkemeye bu isteğini belirtmiş olma zorunluluğu vardır. Bu durum re'sen alınacak olan şahsi hakların tazmini üzerinde etkili olabilecek bir uygulamadır. Mağdur olan birey herhangi bir tazmin başvurusunda bulunmamışsa ilgili cumhuriyet savcısı bu hakkın tazminini re'sen isteme hakkına sahip değildir.⁷⁶

İlgili maddede bir diğer özellikli ifade ise “hükümlünün iktidarı” ifadesidir. Bu ifadeye göre mahkûmdan istenebilecek olanlar bireyin güç yetirebileceği nitelikte olan şeyler olmalıdır. Nitekim cinayet suçundan hüküm giyen birinden bunun birebir tazminini istemek ya imkânsızlıklara ya da kısasa kısas uygulamasıyla yeni bir suç fiiline yol açacaktır. Yine hükümlünün iktidarı doğrultusunda istenen zarar tazmininde iktidarın neye yetebileceği hesaplanarak zararın tamamının karşılanması istenmeyebilir. Bu da kısmî tazmin unsurunu gündeme getirir ki hükümlüye bu yönde sağlanacak olan bir kolaylık hem bireyin psikolojik açıdan sosyal hayata adaptasyonunu kolaylaştıracak

⁷⁴Ünver, s. 42, 43.

⁷⁵Dönmezer/Erman, s. 81, 82.

⁷⁶Mengüç, s. 197, 198.

hem de tazmini gerçekleştirmek için yeni suç fiillerini işlemesine engel olacaktır. Bu nedenle de ilgili mahkeme tazmin konusunda bireyin iktidarını dikkate alarak bu doğrultuda karar vermektedir.⁷⁷ Bu konuyla ilgili Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğünün mütalaalarında da şartla salıvermeyi şahsi hakların tazmin edilmesi koşuluna bağlamanın zorunluluk değil ihtiyari bir durum olduğundan bahsedilmektedir. Ancak yine ilgili mütalaa içinde şartla salıverme kararını verecek olan mahkemenin, mahkûmun şahsi hakların tazmini konusunda yerine getirmesi gereken faaliyetleri iktidarı noktasında belirlemesi gerekliliği üzerinde de durulmaktadır.⁷⁸

Bu konuda sosyal hayatla tümünden bağlantısını ve bu doğrultuda da tüm tazmin iktidarını yitirmiş olan mahkûmların durumunun ne olacağı sorusu akla gelmektedir. Nitekim birey infaz kurumuna girdikten sonra ekonomik anlamda kazançlarını yitirmektedir. Bu doğrultuda herhangi bir gelir elde edemediği için bir birikime sahip olamamaktadır. Bunun yanı sıra bir meslek erbabı değilse, salıvermeden istifade ettikten sonra belirli bir süre de iş konusunda sıkıntı yaşamakta, bu konuda mahkeme yardımıyla bir iş bulsa da elde edebileceği gelir beklenenin veya tazmin seviyesinin altında kalabilmektedir. Bu nedenle de şartla istifade etme konusunda karar verecek olan mahkemelerin bu durumu da göz önüne alması gerekliliği doğmuştur. Bu mevzuda ödeme gücü/tazmin iktidarı bulunmayan ancak şartla salıvermeden istifade edebilme konusunda diğer gereklilikleri yerine getiren bireylerin şahsi hakların tazmini konusunda bir mecburiyete tabi tutulmadan bu haktan istifade ettirilmesi gerekliliği yönünde karar alınmıştır.⁷⁹

Şahsi hakların tazmini doğrultusunda uygulama noktasında bir ikilik görülmektedir. Bunlardan birincisi şartla salıvermeden istifade doğrultusunda tazmin dışındaki gereklilikleri yerine getiren bireylerin şartla salıvermeden istifade etmeleri yönünde verilen kararın ardından şahsi hakların tazminine kadar buldukları infaz kurumunda kalmaya devam etmeleridir. Bu durumda birey dışarıdan hakların tazminini beklemekte ve bu tazmin gerçekleştikten sonra salıverilmektedir.⁸⁰ Ancak konunun sakıncalı olduğu bir husus vardır ki o da bireyin infaz kurumuna geri gönderildikten sonra tazmin sağlanıncaya kadar başına herhangi bir olay gelmesi doğrultusunda ne şekil bir uygulamaya maruz kalacağıdır. Nitekim suçluların bulunduğu bir kurumda

⁷⁷Dönmezer/Erman, s. 82, Kafes, s. 59.

⁷⁸Mengüç, s. 150.

⁷⁹Yıldırım, s. 62.

⁸⁰Kafes, s. 59, 60.

bireyin salıverilmesini hazmedemeyerek ağır tahrik sonucu bireyi suç filline itebilecek durumların oluşabileceğini düşünmek çok da afakî bir düşünce olmayacaktır. Belirlenen husus doğrultusunda birey infaz kurumuna gönderildikten sonra oluşabilecek unsurlardan soyut tutulabileceği bir uygulama ise bireyi serbestiyet duygusu ile bu filleri işlemeye veya teşvike yönlendirebilecektir. Ancak bu ikinci husus beraberinde bireyin tam anlamıyla ıslah olmadığına da göstergesi olacağı için şartla salıverme kararını otomatik olarak geçersiz kılacaktır.

Uygulamadaki ikinci husus ise bireyin şartla salıverilmesi ve tazminine karar verildikten sonra salıverilmesidir. Bu salıverilmede ise tazmin konusu ve bunun süresi bireyin salıverilme şartlarından olduğu için bireyin bunu gerçekleştirilmeme gibi bir lüksü yoktur. Bu da tazminin daha sağlıklı olacağı ve bireyin de sosyal hayata adapte olma konusundaki sorunları daha rahat aşmasını sağlayacaktır. Ancak bu uygulamada mahkeme belirlenen tazminin ne derece mümkün olduğunu/bireyin iktidarı dâhilinde olup olmadığını belirlemelidir.⁸¹

İki uygulama arasında belirttiğimiz sakıncalar neticesinde uygulamalar incelendiğinde mahkemelerin de genel olarak ikinci şekli yani bireyin salıverildikten sonra tazmini yerine getirmesi yönünde karar verdikleri görülmektedir.⁸²

Ancak uygulamada görülen olaylardan biri de tazmin şartının neredeyse hiç kullanılmamasıdır. Bu konuda mağdurun durumunu göze almama gibi bir husustan ziyade uzun yıllarını infaz kurumu içinde geçiren birinin, yukarıda da belirttiğimiz gibi, tazmin konusunda yeterli güce sahip olamayacağı konusundaki peşin hükmün etkisi oldukça fazladır. Bu da ilgili mahkeme heyetlerinin salıvermeden istifade edebilecek olan bireyin durumuyla ilgili yeterli incelemeyi yapmamasından kaynaklanan bir durumdur.⁸³

Sadece ülkemiz ceza hukuku ve uygulamaları içinde değil diğer ülkelerdeki uygulamalarda da benzer durumlara rastlamak mümkündür.

Brezilya Ceza Kanunu incelendiği zaman ülkemizdeki uygulamalara benzer maddeler olduğu görülmektedir. Bunlardan şahsi hakların tazmini konusunda da ülkemizde olduğu gibi bireyin gücü/iktidarı doğrultusunda meydana getirdiği zararı tazmin etmesi gerekliliğinden bahsedilmektedir.

⁸¹Soyaslan, s. 610.

⁸²Demirbaş, s. 595.

⁸³Ünver, s. 42, 43.

Kanada Ceza Kanunu'nda ise durum bir ayrıcalık olarak değerlendirilmektedir. Nitekim şartla salıverme konusunda karar verecek olan komisyonların, şartla salıvermeyle ilgili yerine getirilmesi gereken şartların yanı sıra mahkûmun meydana getirdiği zararı tazmin gücünün bulunması da aranan şartlar arasındadır. Bu durumda tazmin gücü olmayanların şartla salıvermeden faydalanamayacağı yönünde bir anlam çıkmasa da maddi gücü yerinde olan mahkûmların şartla salıvermeden daha fazla yararlanabildiği anlaşılmaktadır.⁸⁴

Alman Ceza Kanunu ise konuyu daha rahat bir şekilde ele almış ve şartla salıvermeden istifade edecek olan bireye şahsi hakların tazmini konusunda bir mecburiyet yüklememiştir. Bireyin gücü/iktidarı yeterli olsa bile tazmin konusundaki kararı keyfiyete tabi tutmuştur.

İtalyan Ceza Kanunu'nda yine ülkemizde olduğu gibi şartla salıvermeden istifade edebilecek olan bireylerin mağdurun zararını tazmin etmesi kararının verilebileceği belirtilmiştir. Bu tazmin konusunu ise yine ülkemizde olduğu gibi mahkûmun iktidarına göre düzenleme şartı getirmiştir.

2.5. Şartla Salıverme Müessesesi Dışında Kalanlar

Bireylerin topluma geri kazandırılmasını sağlayan ve böylelikle hükümlünün ıslah olduktan sonra daha fazla infaz kurumu içinde kalmasını engelleyici uygulamalardan biri olan şartla salıverme uygulaması, kapsam itibariyle geniş olsa da bazı bireyler bu uygulamanın dışında tutulmaktadır. Nitekim 5275 sayılı CGTİHK'nin 110. maddesinde "özel infaz usulleri" başlığı altında bazı hükümlülerin şartla salıverme uygulamasının kapsamı dışında bırakıldığı açık olarak belirtilmektedir. Yeni İnfaz Kanunu'nda belirtilen düzenleme;

- Hükümü veren mahkeme veya hükümlünün başka bir yerde ikamet etmesi halinde o yerde bulunan aynı derecedeki mahkeme altı ay veya daha az süreli hapis cezasının "her hafta Cuma günleri saat 19.00'da cezaevine girmek ve Pazar günleri aynı saatte çıkmak suretiyle hafta sonları" veya "hergün saat 19.00'da cezaevine girmek ve ertesi gün sabah saat 07.00'da çıkmak suretiyle geceleri" çektirilmesine karar verebilir.

⁸⁴Pradel, s. 641, 642.

- Hükümlülüğe konu suç nedeniyle doğmuş zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle giderilmesine dair hukuki sorumlulukları devam etmek üzere “kadın veya altmış beş yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları altı ay, yetmiş yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları bir yıl, yetmiş beş yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları üç yıl veya daha az süreli hapis cezalarının konutta çektirilmesine” karar verilebilir.
- 5275 sayılı CGTİHK’nin 108/3. fıkrasında ikinci defa tekerrür hükümlerinin uygulanması halinde hükümlünün şartla tahliyeden yararlanamayacağı belirtilmiştir.

Yukarıda da görüldüğü gibi bu bireylerin hükümlülükleri her ne kadar hürriyeti kısıtlayıcı nitelikte olsa da hem süre açısından oldukça kısa hem de bireyin toplumsal hayattan soyutlanmamasını sağlayacak şekilde uygulandığı için bu mahkûmlar lehinde bir şartla salıverme uygulaması bulunmamaktadır. Bu durum şartla salıverme konusunda gereklilik duyulmamasından kaynaklanmaktadır.⁸⁵

Bu konuda bir diğer düzenleme ise 765 sayılı TCK ile 647 sayılı CİK’in yürürlükte olduğu tarihlerde terör suçu nedeniyle mahkûm edilen bireyler hakkında yapılmıştır. Terör suçundan mahkûm olup da mahkûmiyetleri esnasında firar/firara teşebbüs ile cezaevi idaresine karşı isyan/isyana iştirak ederek bu filler nedeniyle tekrar mahkûmiyet alan bireyler ile disiplin kurallarının ihlali neticesinde üç defa hücre hapsi cezası alanlar, bu cezaları infaz edilmiş/kaldırılmış olsalar bile şartla salıverme uygulaması kapsamı dışında tutulmuşlardır. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi normal suçlardan hükümlü olarak belirtilen disiplin suçlarını işleyen bireyler şartla salıvermeden istifade etme haklarını yitirmemektedirler. Ancak bu bireylerin uygulamadan istifade edebilmeleri için gereken zaman koşulu uzatılmaktadır. Ancak uygulama daha önce bir takım uygulamalarda da belirttiğimiz gibi bir takım sakıncalar doğurmaktadır. Terör suçundan mahkûm olan ve belirtilen fiilleri işleyen bireylerin şartla salıverme haklarını yitirmeleri ıslah konusunda sakıncaların doğmasına neden olmaktadır. Salıverme hakkını yitiren birey ceza süresi dolmadan çıkamayacağı için ıslah konusunda herhangi bir gayret içine girmeyecektir.⁸⁶ Yine bu hususta Terörle Mücadele Kanunu uyarınca terör suçundan mükerrer şekil hükümlü bulunanlar da şartla

⁸⁵Yüce, s. 176.

⁸⁶Centel, “**Şartla Salıverme**”, Hukuk Araştırmaları, C.: 7, S.: 1-3, İstanbul, 1994, s. 52.

salıverme uygulaması kapsamı dışında tutulmaktadır. Bu da bireyin yeniden sosyalleşmesi düşüncesini ortadan kaldırmaktadır. Bu husus ise eleştirilmektedir. Eleştirilerin temel dayanağı ise şartla salıverme uygulamasında işlenen suçun ne olduğunun bir önemi olmadığıdır.⁸⁷ Ancak dikkat edilmesi gereken hususlardan biri bireyin mükerrer olarak aynı suçtan hüküm giymiş olmasıdır. Diğer bir ifade ile birey kendine tanınmış olan bir hakkı kötüye kullanarak aynı suçtan yakalanmış ve tekrar hüküm giymiştir. Bu da bireyin infazının tamamlanmasından sonra tekrar aynı fiile geri dönebileceğinin göstergesi olmakla beraber şartla salıverme uygulaması bu noktada bireyi suça erken kavuşturma konusunda bir aracı unsur görevi görmektedir. Bu nedenle de müesseseler hakkında mükerrer terör suçlarının kapsam dışında tutulmasına yönelik olan eleştirilerin pek de isabetli olmadığını söylemek mümkündür. Bu noktada mükerrerliğin tüm suçlar için geçerli olması gerekliliği gibi bir husus gündeme gelse de suç ve neden olduğu toplumsal boyut düşünüldüğü zaman ağır basan taraf gözler önüne serilmektedir. Belirtilen eşitlik vb. hususlar ve 1982 Anayasası'na aykırılık nedeniyle Anayasa Mahkemesi'ne ilgili maddenin iptali yönünde açılan davalar ise mahkeme tarafından reddedilmiştir.⁸⁸

Eski infaz yasasının yürürlükte olduğu döneme ilişkin olarak daha önce de mükerrer olarak değindiğimiz birey tutukluluk veya hükümlülük durumunda iki defa firar veya bu fiile teşebbüs, cezaevi idaresine isyan veya bu fiile iştirak, dört defa hücre cezası olsa bile şartla salıvermeden yararlanma hakkını kaybetmemektedir. Bu konuda yapılan düzenlemede bireylerin sadece salıvermeden istifade süreleri değişmektedir. Ancak 1987, 1989 Öntasarıları ve 1997 ve 2000 yılları tasarılarında tutuklu veya hükümlülük durumlarında iki defa firar edenler/buna teşebbüs edenler, cezaevi idaresine ayaklanma suçundan mahkûm edilenler, açık veya yarı açık ceza infaz kurumlarındaki disiplinsiz davranışları nedeniyle kapalı infaz kurumlarına iki kere geri gönderilenler ve cezasını kapalı infaz kurumunda çekerken dört kere disiplin cezası mahiyetinde hücre cezası alanların da şartlı salıvermeden istifade edemeyeceği belirtilmiştir.⁸⁹

Ayrıca daha sonra detaylı olarak ele alacağımız bir husus da şartla salıverme uygulamasının denetimli serbestlik süresi içinde suç fiiline bulaşan bireylerin durumudur. Bu bireylerin içinde buldukları suç filli konusunda kasti bir durumları

⁸⁷Sarıhan, Şenal, “**Türk İnfaz Sisteminin Sorunları**”, Yargı Reformu 2000 Sempozyumu, Konuşmalar, Bildiriler, Tartışmalar, Belgeler, İzmir, 2000, s. 775.

⁸⁸Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi, S.:28, C.:I, Ankara, 1993, s. 232 vd.

⁸⁹Hekimoğlu, s. 187.

görülürse şartla salıverme uygulamasının serbestlik şartlarına riayet edilmemesi nedeniyle haklarındaki salıverme kararı geri alınır. Bu durum denetimli serbestliğin bitmesine çok az kalsa bile bireyin geri infaz kurumuna alınması nedeniyle serbestlik süresinin yok sayılmasına neden olur. Diğer bir ifade ile bireyin salıverildikten sonra dışarıda geçirdiği süre ikinci suçu işlediği tarihe kadar dikkate alınır ve ikinci suçun işlendiği tarihten itibaren geriye kalan sürenin aynen çektilirmesine karar verilir. Böylelikle hükümlü salıverme kararının alındığı günden itibaren kalan ceza süresi neyse bunu infaz kurumu içinde tamamlar. Bu durum ayrıca bireyin bir daha şartla salıvermeden istifade edememesi durumunu da gündeme getirir. 5275 sayılı CGTİHK'nin 107/13. fıkrasında koşullu salıverme kararının geri alınmasından sonra aynı hükmün infazı ile ilgili olarak tekrar koşullu salıverilme kararının verilemeyeceği düzenlenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KOŞULLU SALIVERME KARARI VE SONUÇLARI

3.1. Karar ve Sonuçlara Dair Genel Bir Bakış

Koşullu salıvermeye dair buraya kadar bahsettiğimiz koşulların gerçekleşmesi ve bu koşulların gözlenmesinin ardından hak edişe dair bir karara varılması konusunda yetkili mercii olan ceza infaz kurumu idaresi veya kurum içinde ilgili görüşleri idareye bildirecek olan kurul ancak şartla salıvermenin hak edilişi konusunda görüş bildirebilir. Diğer bir ifade ile bu idari yapılanma içinde şartla salıverme uygulaması otomatik olarak gerçekleştirilemez. Bu konuda yetkili olan organın mahkûmun salıverilmesine karar vermesi gerekmektedir. Yetkili kurumun da mahkûm lehinde karar vermesinin ardından birey toplumsal hayata geri döner. Ancak bu geri dönüşte bireyi bağlayıcı bir takım şartlar vardır. Bu şartların yerine getirilmesi için gereken belirli bir denetleme süresi de ön görülmüştür. Şayet birey belirlenen sürede şartla salıverme kurallarına tam anlamıyla riayet etmişse süre sonunda bireyin cezası infaz edilmiş sayılır. Bunun sonucunda da birey normal sosyal hayatına döner ve her normal birey gibi suç fillilerinden uzak durdukça herhangi bir ekstra yaptırıma maruz kalmaz. Şayet birey bu sürede belirlenen şartları ihlal ederse ceza infaz kurumuna geri gönderilir ve cezanın şartla salıverildikten sonra ihlal fiili ile başlayan ve dışarıda geçen kısmı yok sayılarak cezasını kaldığı yerden çekmeye devam eder. Bunun yanı sıra şartla salıverme koşullarını ihlal etmenin getirdiği bir takım ekstra yaptırımlara da uymak zorunda kalır.¹

3.2. Şartla Salıverme Uygulamasında Karar Aşaması

Koşullu salıvermeye dair mahkûmun yerine getirmesi gereken sorumlulukların ardından karar aşaması gelir. Bu aşamada;

- Hükümlünün talebinin aranıp aranmayacağı konusu ilk üzerinde durulması gereken konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim daha önce de değindiğimiz gibi bazen bireyler suçsuzluklarının ispat edilebilmesini beklemek amacıyla şartla salıvermeden yararlanma yolunu seçmektedirler. Şartla salıvermeden yararlanma durumunda ise

¹Artuk/Gökçen/Yenidünya, s. 936.

birey suçlu addedilerek iyi hâlimden dolayı serbest bırakılmaktadır. Bu da mahkûmun suçsuz olsa bile suçunu kabul ettiğini ve bunun için kendisine sunulan imkânlardan yararlanma yolunu seçtiğini göstermektedir. Belirtilen nedenlerden dolayı bireyin şartla salıverme talebi konusu oldukça hassas bir noktadır.

- Diğer husus yetkili makamın neresi olduğu ve ne şekilde hareket edeceği konusunda karar verilmesidir. Bu konuda söz hakkına sahip olan makamın yerinde bir karar verebilmesi için konuya hâkim bir makam olması gerekmektedir. Ayrıca yetkili mercie sunulacak olan verilerin hassasiyetle toplanması ve şartla salıvermede söz hakkı olan tüm birimlerin iş birliği içinde çalışması gerekmektedir.
- Yine karar verildikten sonra bu karara dair uygulama konusu hassasiyet arz eden bir diğer konudur. Verilen tahliye kararının reddine ya da kabulüne ilişkin hükme karşı kanun yolunun nasıl bir özellik arz ettiği hususları üzerinde durulması gerekmektedir.

3.2.1. Şartla Salıverme Uygulamasında Talep Konusu

İnfaz kurumunda hakkında verilen ceza hükmünü tamamlamak için bulunan bireyin şartla salıvermeden yararlanabilmesi için öncelikle bu konuda bir karara ihtiyaç vardır. Diğer bir ifade ile ilgili/yetkili birimin mahkûmun şartla salıvermeden yararlanabileceği konusundaki müspet fikirleri öncelikli olarak aranmaktadır. Bu yeterlilik fikrine varmak için mahkûmun herhangi bir talepte bulunması veya bunun yapılabilmesine dair rızasının olduğunu belirtmesine gerek yoktur.² Bu konu şartla salıverilmeye dair maddelerin de yer aldığı 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun'da açıkça yer almasa da, 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanunun 19'uncu maddesinin 12'nci fıkrasında bireylerin taleplerinin aranmaması hususu;

“Madde 19 - (Değişik madde: 03/05/1973 - 1712/1 md.)(Değişik fıkra: 11/03/1986 - 3267/1 md.) Ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına hükümlüler 25 yıllarını; müebbet ağır hapis cezasına hükümlüler 20 yıllarını; diğer şahsi hürriyeti bağlayıcı cezalara mahkum edilmiş olanlar hükümlülük süresinin ½'ni; çekmiş olup da

²Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 580.

Tüzüğe göre iyi halli hükümlü niteliğinde buldukları takdirde, talepleri olmasa dahi şahsi şartla salıverilirler.” şeklinde belirtilmektedir. Cezanın niteliği düşünüldüğü zaman kamusal yarar gözetilmesi nedeniyle koşullu salıvermeye dair gerekli yeterliliklere sahip olan bireyin uygulamaya dair bir hakkı olduğu düşünülebilir. Konunun hak olmasından hareketle mahkûmun bu hakkını kullanmayı talep etmesi de oldukça doğal bir durumdur. Mefhumun muhalifinden hareketle yine mahkûmun bu hakkını kullanmak istememe hakkı da mevcuttur. Bu konuda herhangi bir zorlama yapılamaz. Ancak bireyin bir takım hak ve özgürlükleri kullanma noktasındaki pasifliği veya bilinçsiz davranışları göz önüne alındığı zaman ilgili kurumun, bireyin bu hakkının kullanılması konusunda üzerine düşen vazifeyi yerine getirmesinin gerekli olduğu söylenebilir. Bu nedenle infaz kurumu idaresi re’sen de olsa gerekli işlemleri tamamlayarak mahkûm hakkındaki şartla salıvermeye dair durumu ilgili mahkemeye bildirmelidir.³

İlgili konuda farklı ülkelerin ceza kanunlarında da benzer uygulamalara rastlanmaktadır. Bu konuda öncelikle Alman Ceza Hukuku’na baktığımızda birey hakkında şartla salıverilmesinin uygun olduğu yönünde karar verilse bile kendisinin rızası alınmadan uygulamaya geçilmediği görülmektedir. Yine Fransız Ceza Hukuku’nda da birey hakkında alınacak olan şartla salıverme kararının kendisinin rızası olması hâlinde uygulandığı görülmektedir.⁴

Uygulama konusunda bireyin rıza göstermeme durumuna ilişkin olarak yukarıda da değindiğimiz gibi bir suçsuzluk ispatının beklenmesi konusu gündeme gelebileceği gibi bu konuda etkili olan başka faktörler de gözardı edilmemelidir. Bunlara örnek verecek olursak, öncelikle bireyin şartla salıverme nedeniyle maruz kalacağı durumu göze alamaması söz konusu olabilir. Burada öncelikle müebbet hapis cezasından dolayı 30 yılı aşkın süre içeride bulunan kişinin toplumsal hayattan tam anlamıyla soyutlandığını düşünmesi veya realitenin bu yönde olması durumu söz konusudur. Nitekim birey 30 yılı aşkın bir süre infaz kurumunda kapalı kaldığında ister istemez bu kurumu benimsemek/tüm hayatını buradan ibaret görmek zorunda kalacaktır. Bunun yanı sıra sosyal ve ekonomik olarak tüm özgürlüklerini yitirmiş olması geride bıraktığı hayatın silinip gitmesine de neden olabilecektir. Bu nedenle ilgili cezadan dolayı infaz kurumunda bulunan bireylerin şartla salıvermeyi reddetmesi çok da afakî bir durum

³Kunter/Yenisey, s. 1017; Kafes, s. 63.

⁴Zafer, Hamide/Centel, Nur/Çakmut, Özlem, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, İstanbul, 2011, s. 684.

olmayacaktır.

Benzer bir durum şahsi tazmin olayı için de geçerlidir. Mahkeme bireyin durumunu göz önüne alarak bu şartı koymasa bile hükümlünün mağdur ettiği bireylerin bu konudaki baskı ve zorlamalarının olabileceği düşüncesi de bireyin şartla salıvermeye sıcak bakmamasına neden olabilir.

Bir diğer husus salıverme uygulamasının yapısından kaynaklı bir durumdur. Uygulama, nihayetinde bireyi belirli bir takım şartlara uymaya da mecbur bırakmaktadır. Birey açık alanda bir ceza infaz kurumu disiplini içinde yaşama konusunu göze alamayarak da şartla salıvermeden yararlanmak istememeyi düşünebilir ki bu da oldukça mantıklı bir durumdur.

3.2.2. Şartla Salıverme Uygulamasında Karar Mercii

Farklı ülkelerin ceza hukuk sistemleri incelendiğinde şartla salıverme kararını verecek olan merci konusunda üç sistem bulunduğu görülmektedir. Bunlar;

- İdari
- Adli
- Karma sistemlerdir.

İdari sistem adından da anlaşılacağı gibi şartla salıverme uygulamasında idari makamın söz hakkına sahip olduğu bir sistemdir. Nitekim bu sistemde karar, konuyla ilgili adli organların da görüşü alındıktan sonra idari makam tarafından verilir. Sistem dâhilinde karar organı olarak, Adalet Bakanı, Cezaevleri Genel Müdürlüğü veya bu amaçla cezaevlerine bağlı oluşturulmuş komisyonlar kullanılmaktadır.⁵ Örneğin, Fransız Ceza Usul Kanununun 730'uncu maddesine göre, hürriyeti bağlayıcı cezanın miktarının beş seneden fazla olması halinde, infaz hâkiminin görüşünü alan Adalet Bakanı meşruten tahliyeye karar verir. Aynı maddeye göre, cezanın beş seneden az olması halinde, karar verme yetkisi infaz hâkimine aittir.

Adli sistem ise konuyla ilgili kararın adli makamlarca verildiği sistemdir. Bu sistemde şartla salıvermeye dair karar verme yetkisi adli makamlara aittir. Kanunlar incelendiği zaman bu yetkinin ya hükmün verildiği mahkemeye veyahut cezanın infaz edildiği yerleşim yerindeki mahkemelere verildiği görülmektedir. Adli sisteme dair diğer ülkelere ait kanunlar incelendiği zaman Polonya, Rusya, Brezilya ve Bulgar Ceza

⁵Dönmezer/Erman, s. 1726.

Kanunlarında sistem açısından yetkili makamlar olarak hâkim ve mahkemelerden bahsedildiği görülmektedir.

Karma sistem olarak belirtilen sistemde ise adından da anlaşılacağı üzere iki yönlü bir karar mekanizması yer almaktadır. Bu sistemde hâkim kararının yanında idari temsilcilerin katıldığı bir komisyon kararı da dikkate alınır ve bu şekilde karar verilir. Bu konuda en güzel örneklerden biri federal yönetim sisteminin hâkim olduğu İsviçre modelidir. İsviçre’de kanton olarak adlandırılan yönetim birimlerinde şartla salıvermeye dair çeşitli uygulamalar vardır. Bu uygulamalarda kimi kantonlarda şartla salıvermeye Adalet Bakanı karar vermektedir. Kimi kantonlarda ise, bu yetki kanton meclislerine verilmiştir. Bazılarında ise, Adalet Bakanlığı Müsteşarının başkanlığında, kanton mahkemesi reisi, cumhuriyet başsavcısı ve kanton meclisi tarafından seçilen dört veya beş üyeden oluşan komisyonlar şartla salıvermeye yetkilidir.⁶

Ülkemiz hukuku incelendiği zaman ise adli sistemin benimsendiği görülmektedir. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanunun 107’nci maddesinin 11’inci fıkrasında; *“hükümü veren mahkeme, hükümlü başka yerde bulunuyorsa, o yerde bulunan aynı derecedeki mahkeme”* ibaresiyle konu hakkındaki yetkili makam açıkça belirtilmiştir. İfadede yer alan “mahkeme” ibaresi adli sistemin benimsendiğinin açık göstergesidir.

Ülkemizde benimsenen sistem ve bu sistemin salıvermeye dair uygulamaları dikkate alındığı zaman şartla salıvermeye dair kararların mahkûmiyete dair karar veren mahkeme tarafından verileceğini söylememiz mümkündür. Ancak bu konuda istisnai durumlar da mevcuttur. Hükümlünün bulunduğu infaz kurumu mahkûmiyete karar veren mahkemenin çevresinde bulunmuyorsa infazın gerçekleştiği yerleşim yerindeki aynı derecedeki mahkeme de tahliye kararı verebilir. Bu konuyu örneklendirecek olursak; askerî bir mahkeme tarafından hüküm verilen bir cezaya dair salıverme kararını yine askerî bir mahkemenin vermesi gerekmektedir. Ancak mahkûmun bulunduğu yerleşim yerinde askerî mahkemenin bulunmaması durumunda temel alınacak olan husus bireyin hüküm giydiği suçtur. İlgili yerleşim yerinde bu suçta dair davalara bakan mahkeme tarafından da şartla salıverme kararı verilebilir. Bu konuda Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü de benzer bir görüş yayınlamıştır. Nitekim 10.06.1970 tarih ve 31496 sayılı görüşe göre; Askerî Mahkemenin bulunmadığı hallerde, şartla

⁶Cuhruk, s. 313 vd.

salıvermeye o yer ağır ceza mahkemesi karar verebilecektir.⁷

3.2.3. Şartla Salıvermede Uygulama Usulü

Koşullu salıverme uygulamasında ilk yapılacak olan, uygulamadan yararlanmasına karar verilen mahkûm hakkında ceza infaz kurumu idaresi tarafından hazırlanan iyi hale ilişkin gerekçeli raporun koşullu salıverme kararını verecek olan mahkemeye gönderilmesidir. Bu işlemlerin yapılması konusundaki zamanlamada bireyin koşullu salıvermeden istifade edeceği sürenin günü gününe dolmasını beklemek yerine tamamlanmaya birkaç gün kala işlemleri başlatmak uygun olacaktır. Diğer şekildeki uygulamada günü gününe süresi dolan birey bunun ardından bir de yasal sürecin tamamlanmasını beklemek zorunda kalacaktır ki bu da mahkûmun aleyhinde bir sürenin işlenmesi anlamına gelecektir. Mahkeme tarafından sürecin işletilmesine başlama ilgili kurumun gerekli evrakları göndermesi ile olur. Ancak yine mahkeme tarafından incelemeye konu edilebileceği düşünülen herhangi bir noktada soruşturma yapma hürriyeti vardır.⁸ Nitekim bir mahkûm hakkında koşullu salıverme uygulamasında tek başına infaz kurumunun kararı yeterli olmamaktadır. Ceza infaz kurumu tarafından birey hakkında verilen iyi hâle dair raporun yanı sıra infaz faaliyetine katılmış ve suçluyu tanıyan hekim, infaz kurumu içinde yer alan sosyal hizmet görevlisi, bireylerin ıslahları ve bu konuda gerekli bilgilerin aktarımında rol alan eğitimci vs. gibi yetkililerden de bilgi alınması gerekmektedir. Bu süre mahkûmun dâhil olduğu her alanın şartla salıvermede göz önüne alınması gerekliliğinin en büyük kanıtıdır. İnfaz kurumunda her ne kadar gözetim altında tutulma durumu söz konusu olsa da idarenin dikkatinden kaçan bir hususunun bir başkası tarafından fark edilme ihtimali vardır. Bunların yanında bir de mahkûmla birebir diyalog hâline geçilmesi konusu vardır ki belki de koşullu salıvermede en büyük adımlardan birini bu kısım oluşturur. Mahkûmla görüşülmesi ve onun ıslahına yönelik düşüncelerinin, geleceğe dair planlarının öğrenilmesi daha sağlıklı kararlar alınmasını sağlayacak bir uygulamadır. Ayrıca mahkûmla birebir diyalog hâline girilmesi şartla salıvermenin bir prosedüre bağlı uygulama gibi görülmesini engelleyecek, gerçek manada ıslahın göz önüne alındığını

⁷Küçükbayrak, Ali Adnan, *Açıklamalı ve İçtihatlı Özel Ceza Yasaları Tamamlayıcı Ceza Hukuku*, 2. Baskı, Ankara, 2000, s. 124.

⁸Kunter/Yenisey, s. 101.

ispatlayacaktır.⁹ Mahkemeye bu denli görev yüklenmesi, kurumun sadece önüne gelen kararları onaylayan bir onay mekanizması olmadığına da göstergesidir. Nitekim ceza infaz kurumu tarafından bireyin şartla salıvermeden istifade edebileceği yönünde görüş bildirilse de mahkeme tarafından bunun kabul edilmemesi de söz konusudur. Bu konuda; Yargıtay 1. Ceza Dairesi tarafından 1992 yılında görülen bir mahkemede “3713 sayılı kanunun geçici 1’inci maddesi hükmünden faydalandırılması ile ilgili talep üzerine, Bursa 2. Ağır Ceza Mahkemesince 26.04.1991 gün ve 1991/184 müt. sayılı kararı ile hükümlünün şartla tahliyesine karar verildiği, 647 sayılı kanunun 19’uncu maddesinin 6’ncı bendine göre şartla tahliyenin reddine dair kararların acele itiraza tabi olduğu mefhumu muhalifinden şartla tahliyenin kabulüne dair kararın CMUK’un 297’nci maddesi uyarınca adi itiraza tabi olup süresinin geçmesinin söz konusu olamayacağı..., bu itibarla itiraz konusunda karar verilmesi gerekirken yazılı gerekçe ile reddine karar verilmesi yasaya aykırıdır.” şeklinde karar alındığı görülmektedir.¹⁰ Bu da mahkemenin itiraz/kabul etmeme durumunun varlığının kanıtıdır. Ancak mahkemenin koşullu salıvermeye dair itiraz yetkisi veya kararı keyfi değildir. Mahkeme salıverme konusunda olumsuz görüş belirttiği zaman bunun gerekçelerini de belirtmek zorundadır. Bunlarla beraber cezaevi idaresi tarafından verilen şartla salıvermeye dair belgeler uygun görüldüğü takdirde mahkeme bu doğrultuda olumlu karar verir.

3.2.4. Şartla Salıverme Uygulamasında Yasal Yolların Kullanılması

Yukarıda değindiğimiz gibi şartla salıverme uygulamasında son aşama yetkili mahkemenin kararıdır ve bu karar olumlu veya olumsuz şekillerde olabilir. Ancak mahkeme kararı ne olursa olsun bireyin yasal yolları kullanma hakkı her daim mevcuttur. Diğer bir ifade ile şartla salıverme konusunda hakkında olumlu veya olumsuz karar bildirilen mahkûm her iki durum için de itiraz hakkına sahiptir. Ancak koşullu salıverme uygulamasının kabul edilmesi durumuna itiraz edilebileceği hususuna kanun metinlerinde yer verilmemektedir. Bununla beraber uygulamalar ve doktrin incelemeleri kabul durumunda da yasal yolların denendiğini göstermektedir. Bazı kaynaklarda ise salıverme konusunda olumlu görüşlere karşı yasal yolların denenemeyeceği belirtilmektedir. Buna gerekçe olarak ise ceza infaz kanununda itirazların mahkeme kararlarına karşı yapılabileceğine dair düzenlemeler gerekçe

⁹Gölcüklü, s. 155

¹⁰Yargıtay 1. CD. 27.04.1992, 956/957, YKD. C: 18, S: 6, Haziran 1992. s. 947 vd.

gösterilmektedir. Şartla salıverme konusunda karar mahkemenin olduğu için ve mahkeme kararlarına da belirli hâller dışında itiraz edilemeyeceği için şartla salıvermede itirazın geçerli olamayacağı vurgulanmaktadır.¹¹ Ancak yine doktrin incelendiği zaman araştırmacılar salıverme uygulamasının müspet kararlarına dair itirazın yapılamayacağı yönünde kanunların olmadığını da belirtmektedirler. Buradan hareketle salıvermede olumlu kararlara itiraz noktasında bir yasal boşluğun olduğu söylenebilir.

Ayrıca doktrinde bu görüşü savunan yazarlara göre, şartla salıvermenin kabulüne ilişkin kararlara karşı itiraz şeklinde bir yasayolu mevcut değildir. Bu konuda yasal bir boşluk söz konusudur.¹²

Koşullu salıverilme konusunda olumsuz bir karar verilmesi halinde hükümlü üst mahkemeye itiraz ederek hakkını arayabilecektir.

3.3. Koşullu Salıverme Uygulamasının Ardından Rejim Uygulamaları

3.3.1. Rejim Uygulamalarına Genel Bakış

Koşullu salıvermeden sonra uygulanacak rejimin belirlenmesi konusunda iki husus nazar-ı dikkate alınmaktadır. Bu dikkat edilen hususlardan birincisi mahkûmun sosyal hayata dönüşü sonrasında herhangi bir denetim mekanizmasına tabi olup olmayacağı konusudur. Diğeri ise şayet bir deneme süresi öngörülecekse bu sürenin belirlenmesinde hangi kriterlerin göz önünde tutulacağıdır. Bu konuları daha detaylı bir şekilde incelemek gerekmektedir.

3.3.2. Salıverme Uygulamasından Yararlanan Mahkûmun İlk Serbestlik Dönemi

Daha önce de değindiğimiz gibi koşullu salıverme uygulamasından istifade eden bireyler toplumsal hayata geri dönmektedirler. Bu salıvermenin ardından bireyler belirli bir denetime tabi tutulmakta ve bu denetim süresi de cezanın infazından sayılmaktadır. Bu denetleme süresi boyunca bireyin tabi tutulacağı uygulama/rejim ise iki ayrı sistemi bünyesinde barındırmaktadır. Bunlar;

- Klasik sistem
- Gözetim sistemidir.

¹¹Kunter/Yenisey, s. 101.

¹²Kafes, s. 66.

Klasik sistem oldukça sıradan ve bireyin salıverme sonrasında herhangi bir psikolojik baskı yaşamasına neden olmayacak bir sistemdir. Bu sistemde birey salıvermenin ardından serbest bırakılır ve her vatandaş gibi sosyal hayatını herhangi bir özel denetlemeye maruz kalmadan yaşamaya devam eder. Bu sistemin özünde mahkûmun infaz kurumu bünyesindeyken gösterdiği iyi hâlli davranışları dışarıda da göstereceği öngörüsü yatmaktadır. Bu sistemde bireyden suç ve suça dair fiillerden uzak durması beklenmektedir. Yalnızca bireyin yeniden suça yönelmesini önleyici bir takım tedbirler alınmasını ön görür.

Gözetim sistemi ise adından da anlaşılacağı gibi bireyin gözetim/denetim altında tutulduğu bir sistemdir. Nitekim ülkemizde çok da geçmiş bir tarih sayılmayacak olan 1987 yılında da salıverme uygulamalarında gözetim sistemi kullanılmaktaydı. 3352 sayılı kanun ile 765 sayılı TCK'nın 28'inci maddesinin 3 ve 4'üncü fıkralarının yürürlükten kaldırılması ile bu sisteme dair uygulamalar bırakılmıştır.¹³

Türk Ceza Kanununda yukarıda belirttiğimiz değişiklikten sonra, klasik sistem geçerli olmuştur. Bu sisteme göre, kişi herhangi bir gözetime tabi tutulmamaktadır. Ancak bireyi suça teşvik edecek konular ile bireyin suç işlemesi noktasında bir takım tedbirler alınmaktadır. Birey belirlenen süreyi suç işlemekten geçirdiği takdirde cezası infaz edilmiş olmaktadır.

Diğer bazı ülkelerdeki salıverme sonrası uygulamalar incelendiğinde ülkemizden farklı durumların olduğunu görmek mümkündür. Nitekim şartla salıvermede tek amaç sosyal hayata karışan bireyin suç işlememesini sağlamak olmamalıdır. Bireyin yeni adım attığı ve işlediği suça göre otuz yıldan fazla bir süreyle bile ayrı kalabileceği toplumsal yaşama yeniden adaptasyonun ne denli önemli olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu öneme binaen farklı ülkelerde şartla salıverme uygulamasıyla beraber bu uygulamadan faydalanacak olan bireylere pek çok sorumluluklar yüklendiği görülmektedir.

İlgili konuda Avusturya Ceza Kanunu incelendiğinde, mahkemenin koşullu salıverilen mahkûm hakkında 1 ile 3 yıl arasında bir deneme süresini öngörebildiği görülmektedir. Şayet ceza süresi 3 yılı geçiyorsa belirlenen deneme süresi de buna paralel olarak 5 yıla çıkmaktadır. Bu süre zarfında ise şartla salıvermeden istifade eden birey belli yerde, belli aile yanında oturma, belli yerlere gitmekten, içki içmekten

¹³Demirbaş, s. 636.

kaçınma, meslek öğrenme, oturduğu yeri veya işyerini değiştirdiğinde bildirme gibi yükümlülüklerle tabi tutulabilmektedir.¹⁴

Bu doğrultuda ülkemizde de 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanunla birlikte 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanunda yapılan düzenlemelerin uygulamasından vazgeçilmiştir. Diğer bir ifade ile klasik sistem olarak ifade edilen ve bireyin suç işlememe dışında herhangi bir yaptırıma maruz kalmadığı sistemin uygulamasına son verilmiştir. Bunun yerine ise gözetimli veya denetimli serbestlik sağlayan sistem benimsenmiştir. Denetimli serbestlik uygulamasında ise mahkûmun suç geçmişine göre iki farklı uygulama benimsenmiştir. Bu uygulamada suçlular normal suçlu ve mükerrer suçlular olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun'un 107'nci maddesinde normal suçlular açısından şu ilkelere yer verilmiştir:

- Hâkim, koşullu salıverilen hükümlünün kişiliğini ve topluma uyumdaki başarısını göz önünde bulundurarak; denetim süresinin, denetimli serbestlik tedbiri uygulanmadan veya herhangi bir yükümlülük belirlemeden geçirilmesine karar verebileceği gibi, denetimli serbestlik tedbirinin uygulanmasına veya öngörülen tedbirlerin denetim süresi içerisinde kaldırılmasına karar verebilir. (CGTİHK: madde 107/10)
- Denetim süresi içinde hâkim takdir ederse uygulanacak tedbirler şunlardır:
- Hükümlü, denetim süresinde, infaz kurumunda öğrendiği meslek veya sanatı icra etmek üzere, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında, ücret karşılığında çalıştırılabilir. (CGTİHK: madde 107/7)
- Denetim süresinde hükümlüye rehberlik edecek bir uzman kişiyi görevlendirebilir. Bu kişi, kötü alışkanlıklar edinebileceği çevrelerden uzak kalması ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesini temin hususunda hükümlüye öğütte bulunur; eğitim gördüğü kurum yetkilileri veya yanında çalıştığı kişilerle görüşerek istişarelerde bulunur; hükümlünün davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki

¹⁴Zafer/Centel/Çakmut, s. 686.

gelişme hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek hâkime verir.
(CGTİHK: madde 107/9)

- Onsekiz yaşından küçük olan hükümlüler, denetim süresinde eğitimlerine, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir kurumda devam ederler. (CGTİHK: madde 107/8)¹⁵

Şartla salıverme uygulamasında mükerrer suçlulara dair şartlar ise;

- Tekerrür hâlinde işlenen suçtan dolayı mahkûm olunan;
- Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının otuzdokuz yılının,
- Müebbet hapis cezasının otuzüç yılının,
- Süreli hapis cezasının dörtte üçünün, infaz kurumunda iyi hâlli olarak çekilmesi durumunda, koşullu salıverilmeden yararlanılabilir.
- Tekerrür nedeniyle koşullu salıverme süresine eklenecek miktar, tekerrüre esas alınan cezanın en ağırından fazla olamaz.
- İkinci defa tekerrür hükümlerinin uygulanması durumunda, hükümlü koşullu salıverilmez.
- Hâkim, mükerrer hakkında cezanın infazının tamamlanmasından sonra başlamak ve bir yıldan az olmamak üzere denetim süresi belirler.
- Tekerrür dolayısıyla belirlenen denetim süresinde, koşullu salıverilmeye ilişkin hükümler uygulanır.
- Hâkim, mükerrer hakkında denetim süresinin uzatılmasına karar verebilir. Denetim süresi en fazla beş yıla kadar uzatılabilir. (CGTİHK: madde 108)¹⁶

Bu belirlemelere ek olarak söylenebilir ki mükerrer suçluların koşullu salıverilmesi halinde de öncelikle yukarıda belirttiğimiz 107'inci madde doğrultusunda hareket edilmesi gerekmektedir. Ancak bu ihtimalde TCK'nın 58'inci ve CGTİHK'nin 107'inci maddelerinin amir hükümleri uyarınca “*mükerrer hakkında cezanın infazının tamamlanmasından sonra başlamak ve bir yıldan az olmamak üzere denetim süresi*” belirlenmelidir.¹⁷

¹⁵“<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5275.html>”, e.t: 07.08.2014.

¹⁶“<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5275.html>”, e.t: 07.08.2014.

¹⁷Mecit, Kemal, “**Tekerrür, Mükerrirlere Özgü İnfaz Rejimi Uygulaması ve Sonuçları**”, Adalet Dergisi, S:30, (Ocak, 2008), s. 267).

Belirlenen hüküm itiyadi suçlular,¹⁸ suç fiilini meslek hâline getiren kişiler¹⁹ ve örgüt mensubu olan kişiler²⁰ için de geçerlidir. Tekerrür eden suçlar sonrasında şartla salıvermeden yararlanmaya hak kazanan kişi için belirlenen söz konusu denetim süresinde koşullu salıvermeyle ilgili 107'inci maddenin 7, 8 ve 9'uncu fıkraları uygulanır. Burada dikkat edilmesi gereken husus mükerrir suçlular hakkında koşullu salıverme kararı verildiğinde, koşullu salıvermenin denetim süresi içerisinde 107'inci madde uyarınca uygulanacak denetimli serbestlik tedbirleri açısından yasada özel bir düzenlemeye yer verilmemiş olmasıdır. CGTİHK'nin 108'inci maddesindeki düzenleme infazın tamamlanmasından sonraki dönemi ifade etmektedir. Dolayısıyla infazın tamamlanmasından sonra, mükerrir hakkında uygulanan denetimli serbestlik tedbirlerine uyulmaması halinde 107'nci maddenin 12 ve 13'üncü fıkraları uygulanamaz.²¹ Yine ilgili kanun maddesinde de belirtildiği gibi mükerrirler hakkında uygulanan denetim süresinin hâkim tarafından uzatılması konusunda hâkime tanınan bir hak söz konusudur. Ancak bu uzatma durumunun da belirli bir sınırı vardır. Şartla salıvermede denetim süresi en fazla 5 yıla kadar uzatılabilir.

Yine daha önce de değindiğimiz gibi denetim süresi boyunca belirlenen koşullara uyan bireyin cezası infaz edilmiş sayılır. Ancak deneme süresi içinde cezanın zamanaşımına uğraması söz konusu değildir. Bununla beraber cezanın infazından sonra işlemek üzere hükümlenen hak ve yetkinin yasaklanması tedbirinin süresi de işlemeye başlamaz.

Yine değindiğimiz hususlardan biri salıvermeden yararlanan hükümlüye herhangi bir özel şart yüklememe gibi bir serbestiyetin de varlığıdır. Bu gibi durumlarda birey doğal bir takım yaptırımların denetim mekanizmasına girer. Bu denetim ise her birey gibi hapis cezası gerektirecek bir suç fiilini işlememektir.

¹⁸İtiyadi suçlu kavramı Türk Ceza Kanunu md. 6'da, "İtiyadi suçlu deyiminden, kasıtlı bir suçun temel şeklini ya da daha ağır veya daha az cezayı gerektiren nitelikli şekillerini bir yıl içinde ve farklı zamanlarda ikiden fazla işleyen kişi demektir." şeklinde tanımlanmaktadır. "<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html>", e.t.:07.08.2014.

¹⁹Suç meslek hâline getirmiş kişi kavramı Türk Ceza Kanunu md. 6'da "Suçu meslek edinen kişideyiminden, kısmen de olsa geçimini suçtan elde ettiği kazançla sağlamaya almış kişi demektir." şeklinde tanımlanmaktadır. "<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html>", e.t.:07.08.2014.

²⁰Örgüt mensubu kişi kavramı Türk Ceza Kanunu madde 6'da "Örgüt mensubu suçlu deyiminden, bir suç örgütünü kuran, yöneten, örgüte katılan veya örgüt adına diğerleriyle birlikte veya tek başına suç işleyen kişi anlaşılır." şeklinde tanımlanmaktadır. "<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html>", e.t.:07.08.2014.

²¹Artuk/Gökçen/Yenidünya, s. 940.

3.3.3. Denetim Süresinin Belirlenmesi

Yukarıda da değindiğimiz gibi koşullu salıverme uygulamasında klasik görüşten vazgeçilerek denetimli serbestlik benimsenmiştir. Bu sistem adından da anlaşılacağı gibi salıvermeden istifade eden bireyin belirli bir süre gözetim/denetim altında tutulmasını gerekli kılan bir sistemdir. Denetim süresi 5275 sayılı CGTİHK'nin 107'nci maddesinin 6'ncı fıkrası uyarınca, koşullu salıverilebilmek için infaz kurumunda geçirilmesi gereken sürenin yarısı kadardır. Ancak süreli hapislerde hak ederek tahliye tarihini geçemez. Örneğin, 5 yıl hapse mahkûm edilmiş bir kimse, cezasının 3 yılını ceza infaz kurumu bünyesinde çekip şartla salıverme gerekliliklerini yerine getirdikten sonra bundan istifade edebilecektir. Bu kişinin salıvermeden istifade edebilmek için beklediği 3 yıllık sürenin yarısı ise denetimli serbestlik süresidir. Diğer bir ifade ile şartla salıvermeden 3 yılda faydalanan birey salıverildikten sonra 1,5 yıl denetime tabi tutulur. Bu örnek salıverme uygulamasından daha uzun bir sürede istifade eden bireylerde değişiklik göstermektedir. Örneğin; 20 yıl hapis cezasına çarptırılan mükerrir suçlunun koşullu salıvermeden istifade edebilmesi için cezasının 15 yılını iyi hâlli olarak geçirmesi gerekmektedir. Bu şekilde salıverilen birinin dışarıdaki denetim süresi ise 15 yılın yarısına tekabül eden 7 yıl 6 aylık süreyi kapsar. Ancak denetim süresinin 5 yılı aşmaması şartından dolayı birey 2 yıl 6 aylık kısım için ekstra denetime tabi tutulamaz.²²

3.4. Sonuçları İtibariyle Koşullu Salıverme Uygulaması

Bu konuda öncelikle belirtilmesi gereken husus sonucun başlangıcı olan koşullu salıverme uygulamasının başladığı tarihtir. Bu tarihten itibaren sosyal hayata dönen birey için kesin bir serbestlik söz konusu değildir. Koşullu salıvermede bireyin cezası infaz kurumu dışına taşınarak toplumsal alanda infaza devam edilir. Diğer bir ifade ile devlet bireyi cezalandırmaktan veya verilen cezanın infazından vazgeçmemekte sadece infazın şekli değişmektedir.²³ Bu durumda uygulamadan anlaşılacağı üzere koşullu salıverme ile birlikte cezaya dair ehliyetler ve yoksun bırakılan durumlar geçerliliğini sürdürmektedir.

²²Artuk/Gökçen/Yenidünya, s. 940.

²³Kayıhan/Sokullu-Akıncı/Özgenç/Sözüer/Mahmutoğlu/Ünver, s. 427, 428.

Koşullu salıverme durumunda bireyin cezasının infazı devam ettiği için ilamat defterinde yer alan kayda dair bir sonlandırmaya gidilmez. Kayıt bireyin cezasının infazının sonlandığı kararı verilinceye kadar kalır. Ayrıca salıverme esnasında birey çeşitli sebeplerden dolayı farklı bir yerleşim yerinde ikamet edeceğini beyan ettiği takdirde yeni yerleşim yerindeki cumhuriyet başsavcılığına bir talimatname ile bireyin salıvermeden istifade ettiği ve bu doğrultuda gerekli denetimlerin yapılması konusunda bilgi verilir. Yine mahkûm çeşitli sebeplerle transfer edilmiş, ceza aldığı yerleşim yerinden uzaklaşmış ve salıvermeden yararlanma hakkını cezanın verildiği yerleşim yeri dışında kazanmış olabilir. Bu durumda mahkûma ait ilam salıverildiği ve tahliyeden sonra ikamet edeceğini beyan ettiği adres bilgileriyle birlikte mahkûm hakkında hükmü veren savcılığa gönderilir. Bu durumda denetim süresince mahkûmun takibi ilgili savcılık tarafından gerçekleştirilir. Şartla salıvermeden sonra denetim mekanizmasının iyi işlemediği ise kaynaklarda yer almaktadır.

Yukarıda değindiğimiz denetim mekanizmaları, bu mekanizmaların görevleri ve bu görevlerin aksaması nedeniyle şartla salıverme uygulaması pek çok farklı sonuç doğurmaktadır. Bu sonuçlar en basit şekliyle bireyin şartlara uygun şekilde hareket edip cezasını tamamlaması olabileceği gibi suç işlemesi veya belirlenen şartlara muhalif hareket ederek şartla salıvermeden istifade hakkını yitirmesi şeklinde de olabilmektedir. Bu ihtimaller ve bunların her birinden kaynaklanan uygulamalar detaylı bir şekilde incelenmelidir.

3.5. Şartla Salıverme Sonrasında Belirlenen Denetim Süresinin İyi Hâlli Geçirilmesi

Daha önce de belirttiğimiz gibi şartla salıverme uygulamasından yararlanan birey salıverildikten sonra belirlenen koşullara uygun hareket ettiği takdirde cezası infaz edilmiş sayılmaktadır.²⁴ Nitekim CGTİHK'nin 107'nci maddesinin 14'üncü fıkrasında; *“denetim süresi yükümlülüklerine uygun ve iyi halli olarak geçirildiği takdirde, ceza infaz edilmiş sayılır”* denilmektedir. Bu uygulama da koşullu salıvermenin infaz uygulamasının farklı bir çeşidi olduğunu göstermektedir. Görüldüğü gibi bireyin dışarıda geçirdiği zaman cezasından sayılmaktadır. Yukarıda da değindiğimiz gibi koşullu salıverme uygulamasında, devletin mahkûm olan bireyin cezasından

²⁴Hekimoğlu, s. 199, 200.

vazgeçmesi söz konusu değildir. Bu bakımdan, infaz edilmiş bütün diğer mahkûmiyetlere ait sonuçlar burada da geçerliliğini korur. Örneğin, koşullu salıverme ile bitirilen mahkûmiyet ertelemeye engel teşkil eder. Diğer şartların da bulunması halinde tekerrür hükümleri uygulanabilir.²⁵

3.6. Denetimli Serbestlik Uygulamasında Şartlara Uyulmaması Nedeniyle Koşullu Salıverme Kararının İptali

Denetimli serbestlikte, salıvermeden istifade eden mahkûma çeşitli şartlara uyma zorunluluğu getirildiğine değinmiştik. Bunların başında ise suç ve suça dair fillerden uzak durmak gelmektedir. Bu şartların herhangi birinin ihlal edilmesi ve bunun denetim mekanizmaları tarafından tespiti ise bireyin şartla salıverme kararının iptaline neden olmaktadır. Bununla birlikte ise şartla salıverme kararı sonucu dışarıda geçirilen süre ihlalden itibaren infaz edilmiş sayılmamaktadır.

Farklı ülkelerdeki uygulamalar incelendiğinde şartla salıvermenin geri alınması yönündeki uygulamaların ülkemize has olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda Alman Ceza Kanunu incelendiğinde, deneme süresi içerisinde suç işleyen, belirlenen şartları ihlal eden bireylerin salıverme kararlarının geri alınabileceğinden bahsedildiği görülmektedir. Buna ek olarak şartla salıvermeden yararlanan bireylerin gözetiminde oldukları kişinin denetim alanının dışına çıkmaları durumunda da bu haklarını kaybedeceklerine değinilmiştir. Nitekim belirtilen husus olası bir suç fiiline kanıt olarak kabul edilmektedir. Bu denli katı uygulamalardan söz edilse de mahkemenin çeşitli ek yükümlülükler yüklemek koşuluyla bireyin salıverme kararının geri alınmasından vazgeçtiğine dair bilgiler de yer almaktadır. Bu ek yükümlülüklerin başında ise denetim süresinin uzatılması gelmektedir.

Yunan Ceza Kanununda da bireyin salıverme şartlarına muhalefeti söz konusu olduğunda ilgili kararın geri alınabileceğine değinilmektedir.

Bulgaristan Ceza Kanunu'nda ise belirtilen ihlal durumu daha net bir şekilde ortaya konulmuştur. Bahsedilen ceza kanununda şartla salıvermeden istifade eden hürriyeti bağlayıcı cezayı gerektiren kasti bir suç işlemesi halinde şartla salıvermenin geri alınacağına değinilmiştir. Ancak suçun mahiyeti veya geri almaya dair kilit kavram bireyin suç fiili içindeki payıdır. Şayet işlenen suç taksirli ise salıvermeye dair geri alma

²⁵Bardak, Cengiz, **Cezaların İnfazı ve İnfaz Müesseseleri**, Ankara,1996, s. 170.

kararı mahkemenin insiyatifine bırakılmıştır.

Ülkemizde ise yukarıda değindiğimiz uygulama şekli benimsenmektedir. Bunu daha da açacak olursak; koşullu salıverilen hükümlünün, salıverme uygulamasına dâhil olan denetim süresi içerisinde hapis cezasını gerektiren suçlardan birini kasıtlı olarak işlemesi veya kendisine yüklenen yükümlülükler/uyması gereken kurallara uymamakta ısrar etmesi halinde koşullu salıverme kararı geri alınır. Belirttiğimiz durum için, ortada işlenmiş bir suçun olması, işlenen bu suça dair bireyin kasıtlı yaptığına dair belirtilerin olması ve aynı zamanda bu suça dair cezai müeyyidenin hürriyeti bağlayıcı nitelikte olması gerekmektedir. Ülkemizde bununla birlikte Almanya'daki uygulamaya benzer olarak mahkûma rehber atanması uygulaması da görülmektedir. Mahkûm kendisine rehber atanması halinde bu rehberin direktiflerine riayet etmek zorunluluğu taşımaktadır. Ancak rehber olarak tayin edilen birey veya kurumların uyarılarına uymama konusunda ısrarlı davranışlar gösteren bireyler de koşullu salıverme haklarını yitirebilmektedirler.²⁶

Şartla salıverme uygulamasının sona ermesine neden olacak suç fiilinin şartla salıvermenin başlangıcından itibaren denetim süresinin sona ermesinden önce meydana gelmesi gerekmektedir.²⁷ Yoksa deneme süresi içerisinde bu ikinci suçtan dolayı ceza verilip kesinleşmesi aranmaz.²⁸ Burada ceza aranmamasının temel nedeni suç fiilini işlemekle koşullu salıvermeye dair belirlenen şartlara uyulmayacağına fiili olarak belirtilmiş olmasıdır. Ancak suçun varlığından şüphe edilmesi, bunun ispatlanamaması durumunda ise her ne kadar bireyin kötü fiillerine dair kanaat kesinliği sağlanmışsa da suça dair ispat olmadığı müddetçe bireyin salıverme kararının iptal edilmesi doğru bir davranış olarak karşılanmamaktadır. Bu şekildeki bir uygulama hukuki açıdan da uygulanabilir değildir. Belirttiğimiz gibi suça dair fiili kesinleşmeyen bireylerin davranışlarından genelleme yaparak diğer bir ifadeyle zan üzerinden hareket edilmesi yanlış bir davranıştır. Nitekim CGTİHK madde 4'te²⁹ de mahkûmiyet hükümlerinin kesinleşmeden infaz edilemeyeceği belirtilerek zan üzerine hareket etmenin önüne geçilmiştir.³⁰

Denetim süresi esnasında kararın geri alınması veya geçirilen sürede işlenecek

²⁶Kamer, s. 180.

²⁷Noyan, Erdal, **Ceza Davası**, Ankara, 2006, s. 845.

²⁸Bardak, **Cezaların İnfazı ve İnfaz Müesseseleri**, s. 64.

²⁹“<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5275.html>”, e.t.:09.08.2014.

³⁰Artuk/Gökçen/Yenidünya, s. 942.

suça dair yaptırımlardan biri de para cezası uygulamasıdır. Salıverme uygulamasından yararlanan birey denetim süresinde bir suç işler ve bu suç hükümlülük dışında maddi olarak tazmin edilebilecek suçlar kapsamına girerse mahkeme tarafından para cezası uygulaması getirilebilir. Cezanın infazı için para ödeme şartı getirilmesi durumunda esas olan ceza para cezasına çevrildiği için koşullu salıverme kararı geri alınamaz. Zira CGTİHK'nin 107'nci maddesinde “*Hükümlü geri kalan süre içinde işlediği kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezasına mahkûm edilirse, hükmü veren ilk derece mahkemesi veya bölge adliye mahkemesi tarafından...*”³¹ ifadesiyle de suç fiilinde kasıt aranması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca maddeden hareketle ortada sadece suç fiilinin olmasının yeterli olmadığı, bu fiile dair hapis cezası şeklinde bir mahkûmiyet kararının da verilmesi gerektiği yorumunu yapmak mümkündür.³²

Salıvermeden istifade eden bireyin denetim süresi esnasında herhangi bir suç fiiline karışması durumunda salıvermenin iptaliyle ilgili bir diğer husus “af” kapsamında yer alan suçlardır. Bireyin denetim süresince işlediği bir suç belirtilen dönem içinde yürürlükte olan bir af kanunu kapsamına girse bile bu durum koşullu salıverme kararının geri alınmaması için yeterli değildir. Nitekim belirtilen durum bireyin hal-i hazırda çekmekte olduğu cezası veya işlediği bir cezanın af kapsamına girip girmemesi şeklinde değerlendirilemez. Denetimli serbestlik esnasında hukuki açıdan sakıncalı görülen tüm fiillere dair ilk değerlendirme kriteri denetim şartlarının ihlal edilip edilmediği yönündedir.³³ Bireyin işlediği suç dönem itibariyle affedilen bir suç olsa da birey kendisine sunulan şartları ihlal ettiği için şartla salıverme kararı geri alınır. Bunun devamında ise cezasını kaldığı yerden, ihlalden sonra dışarıda geçirdiği süre hariç olmak üzere, infaz kurumu bünyesinde çekmeye devam eder.

3.7. Şartla Salıverme Uygulamasının Geri Alınması Konusunda Karar Mercii

Koşullu salıverme kararının geri alınması konusunda yetkili olan mercilere CGTİHK'nin 107'nci maddesinin 15'inci fıkrasında açık bir şekilde yer verilmiştir. İlgili maddenin belirtilen fıkrasına göre; koşullu salıverme kararına dair geri alma uygulamasında aşağıda belirtilen merciler karar yetkisine sahiptir.

a)Hükümlü geri kalan süre içinde işlediği kasıtlı bir suçtan dolayı hapis

³¹“<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5275.html>”, e.t.:09.08.2014.

³²Artuk/Gökçen/Yenidünya, s. 942.

³³Centel, “**Şartla Salıverme**”, s. 63

cezasına mahkûm edilirse, hükmü veren ilk derece mahkemesi veya bölge adliye mahkemesi tarafından,

b)Hükümlünün bağlı tutulduğu yükümlülükleri yerine getirmemesi hâlinde koşullu salıverilme kararına esas teşkil eden hükmü veren ilk derece mahkemesi veya bölge adliye mahkemesi veya koşullu salıverilme kararını vermiş olan bu mahkeme tarafından, dosya üzerinden karar verilir. Bu kararlara karşı itiraz kanun yolu açıktır.³⁴

Salıverme uygulamasının iptalinde ise Cumhuriyet Savcısı devreye girer. Koşullu salıverilen hükümlünün denetim süresi içerisinde koşullu salıverme kararının geri alınmasını gerektiren bir suç fiiline karıştığı ve bu nedenle de mahkûm olduğunu veya kendisine bildirilen ve uyması gereken denetim şartlarına riayet etmediğini öğrenen Cumhuriyet Savcısı hükümlünün infaz dosyasını geri alma sebeplerine ilişkin belgeleri ekleyerek koşullu salıverme kararının geri alınmasına dair talep yazısı ile birlikte yukarıda belirtilen mahkemeye gönderir.³⁵

3.8. Şartla Salıvermenin Geri Alınmasından Sonra Cezanın İnfazı

Ülkemizde şartla salıverme uygulamasının iptalinin ardından cezanın çekilme süresi değişmemektedir. Diğer bir ifade ile birey cezasını şartla salıvermeden istifade etmeden önceki süreye binaen kaldığı yerden devam ederek çekmektedir. Şartla salıvermeye müteakip ihlalden sonra dışarıda geçirilen süre belirlenen şartlara riayet edilmemesi ve bu nedenle de salıverme kararının iptal edilmesi nedeniyle infaz süresine dâhil edilmemektedir. Ülkemizde 07.12.1988 tarih ve 3506 sayılı kanun ile 765 sayılı TCK'nın 17'nci maddesi değiştirilmeden önce, koşullu salıverme kararı geri alındığında, dışarıda geçen sürenin tamamıyla çektirileceği kabul edilmekteydi. Bu doğrultuda diğer ülke kanunları incelendiğinde çeşitli uygulamalar olduğu görülmektedir.

Yunan Ceza Kanunu incelendiğinde belirli koşullar altında salıverme kararının iptal edilmesi durumunda ülkemizdekine benzer bir uygulama yapıldığı görülmektedir. İlgili kanunda şartla salıverme kötü bir hayat sürme ya da yüklenen yükümlülüklere aykırılık nedeniyle geri alınmıyorsa salıverilmeden başlayan ve tekrar gözaltına alınana kadar geçen süre çekilecek cezada dikkate alınmaz.

Ancak yine belirtilen kanunda, deneme süresi içerisinde kasti bir suç işlenmesi

³⁴“<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5275.html>”, e.t.:09.08.2014.

³⁵Hekimoğlu, s. 204.

ve bu suçtan dolayı en az üç aylık bir hapis cezasına mahkûm olma dolayısıyla şartla salıverme kararı geri alınıyorsa hükümlü serbest bırakılma anında çekmesi gereken geri kalan cezanın tamamına mahkûm edilir.

Bulgar Ceza Kanunu'nda ise deneme süresi içerisinde hürriyeti bağlayıcı cezayı gerektiren kasti bir suç işleyen hükümlü cezasının kalan kısmını çeker. Diğer bir ifade ile salıverme esnasında dışarıda geçirilen süre de infaza dâhil edilir. Şayet mahkûm taksirli suç işlemişse bu konuda karar yetkisi mahkemeye bırakılmıştır. Mahkeme geriye kalan cezanın tamamen veya kısmen çekilmesine ya da hiç çekilmemesine karar vermekte serbesttir.

4. SONUÇ

Şartla salıverme uygulaması en genel tanımıyla cezasının belirli bir kısmını infaz kurumu bünyesinde geçiren hükümlünün, bu süre zarfında belirlenen kurallara riayet etmesi durumunda ceza süresi dolmadan infaz kurumu dışında yine belirli kurallar dâhilinde cezasını tamamlamasıdır. Müessesese salıverme esnasında bireylerin şartlara tabi tutulması yönüyle af vb. uygulamalardan farklılık gösterir.

Şartla salıverme uygulamalarının ortaya çıkışı esasen bir erken ıslah durumunun ispatı ve bireyi sosyal hayatına daha erken kavuşturma gerekliliğinden değil, cezaevlerindeki doluluğun giderilmesi amacıyla olmuştur. Bunun yanı sıra bireylerin salıverildikten sonra farklı işlerde çalıştırılması yönüyle de iş gücü açığını kapatmaya yönelik bir uygulamaya da gidilmiştir. Ancak zaman içinde müessesenin günümüzdeki anlamına uygun bir hale getirildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra yine günümüzde şartla salıverme uygulamalarından ceza infaz kurumlarındaki doluluğun giderilmesi amacıyla da faydalanılmaktadır.

Şartla salıvermede müesseseden faydalanabilmek için mahkûmun bir takım gereklilikleri yerine getirmesi gerekmektedir ki bunların başında infaz kurumu içinde bulunduğu süreyi iyi halli olarak geçirmek gelmektedir. Burada bireyin infaz kurumu içinde kaldığı sürede cezaya dair fikir sahibi olması ve infaz kurumunu geri dönülmemesi gereken bir yer olarak görmesi önemlidir. Birey cezaya dair edindiği izlenimler sayesinde toplumsal hayata geçiş ve adaptasyon konusunda daha hevesli olacak ve ıslah faaliyetlerine uyum konusunda daha verimli çalışmalar yapacaktır. Bu da şartla salıvermenin, bireyin sosyal hayata dönüşü konusunda bir önceliklendirme sunması nedeniyle, infaz kurumu bünyesindeki davranışlarını pozitif yönde etkilediğinin göstergesidir.

Şartla salıverme uygulamasında içeride ve dışarıda ayrı ceza süreleri şeklinde bir uygulama yoktur. Birey hüküm giydiği müddet üzerinden hesaplanan kısım kadarını infaz kurumu içinde iyi halli olarak geçirdikten sonra geri kalan kısmı ise dışarıda belirli şartlar içinde geçirir. Diğer bir ifadeyle tek bir ceza süresi vardır ve birey şartla salıverildiği takdirde devletle arasında olan ceza ilişkisi sona ermemektedir. Ancak bu ilişkide şekil anlamında bir değişiklik olduğu söylenebilir.

Unutulmaması gereken bir husus vardır ki o da; bireyin şartla salıverilmeye dair talep hakkı ve şartla salıverilme hakkının farklı şeyler olduğudur. Birey ceza infaz

kurumu bünyesine alındığında kendisine verilen ilama dair hazırlanan müddetnamede şartla salıverilmeye dair hak ediş tarihi bellidir. Bu tarihlendirme her mahkûm için hazırlanabilir. Dolayısıyla her mahkûm şartla salıverilmeye dair bir başvuru hakkına sahiptir. Ancak ayrıma gidilen nokta bu konudaki hak ediş sorunudur. Birey infaz kurumu bünyesinde iyi halli olarak nitelendirilecek davranışlarda bulunmadığı ve bunun da ilgili merciiler tarafından onaylanmadığı durumlarda müesseseden istifade edemeyecektir. Devlet her ne kadar hükümlülere bir şartla salıverme hakkı tanımış olsa da bu bir lütuf değildir. Nitekim infaz kurumlarının asıl amacı bireyin belirlenen süre içerisinde ıslahını ve süre tamamlandığında sosyal hayata geri dönmesini sağlamaktır. Dolayısıyla esas amaç olan ıslah konusunda erken ıslah edilen bireyin daha fazla infaz kurumu bünyesinde bulundurulmasına gerek yoktur. Bu nedenle salıverilme uygulamalarında mahkûmlar için bir hak ediş söz konusudur.

Her uygulamada olduğu gibi salıverilme uygulamasında da lehte ve aleyhte görüşler mevcuttur. Konu hakkında bireylerin erken ıslahının sağlanması, toplumsal hayata erken dönüş sonucu sosyal ve ekonomik faaliyetlere katılımı artırması açısından olumlu yaklaşımlar görülmektedir. Müessese hakkındaki eleştiriler ise genel anlamda uygulama noktasındadır. Bireylerin salıverilme hakkından istifade etmeleri noktasında iyi hale dair değerlendirmelerin yüzeysel olduğu konusunda oldukça sert eleştiriler olmakla beraber bu uygulamanın artık yüzeysel, rutin ve neredeyse herkese uygulanan bir durum olduğunu belirten kişiler de mevcuttur. Bunun yanı sıra salıverme uygulamasından sonraki kısım ile ilgili eleştiriler de vardır ki bunlar da kendi içinde iki boyutlu eleştirilerdir. Bu eleştirilerin ilk boyutunu mahkûmun salıverilmesinden sonra denetim altında tutulması gereken süre zarfında denetlemeyle görevli olan personelin yeterli olmaması konusu oluşturmaktadır. Diğer boyutunu ise zaten yeterli olmayan gözlem durumunun yüzeysel geçilmesine yönelik eleştiriler oluşturmaktadır. Eleştiriler konusunda haklılık paylarının düşük olduğunu söylememiz mümkün değildir. Nitekim şartla salıverme uygulamalarından sonra ceza infaz kurumlarına dönen mahkûmların varlığı, ıslah konusunda yapılan tespitlerin yetersizliği konusunda somut örnekler oluşturmaktadır. Ayrıca bireylerin denetimli süreler zarfında infaz kurumlarına geri dönmeleri müessesenin anlamının kavranmadığının da göstergesidir.

Salıverme uygulamalarında yukarıda da değindiğimiz gibi belirli bir takım koşulların yerine getirilmesi şartı aranmaktadır. Bunların başında ise cezanın bir kısmının infaz kurumu bünyesinde geçirilmesi şartı vardır. Ancak ülkemizde bu

yöndeki uygulamalar diğer ülkelerdeki uygulamalara göre farklılık göstermektedir. Ülkemizde yer alan uygulamalar incelendiğinde salıverme uygulamalarının esas mahiyetleri dışında bir nevi cezai indirim aracı olarak uygulandıkları görülmektedir. Diğer bir ifadeyle salıverme uygulamaları ile uzun süreli hürriyetten yoksun bırakıcı cezalar kısa süreli cezalar haline dönüştürülmektedir.

Salıverme uygulamalarında bir diğer husus mahkûmun işlediği suçun niteliğine göre salıvermeden istifade etme süresinin uzamasıdır. Terör, kast vb. suçlara dair belirlenen hükümler esasında bireyin salıverme uygulamasından yararlanma süresini de belirlemektedir.

Çalışmamız süresince salıverme müessesesi ve buna dair uygulamalar açısından değerlendirmeler yapacak olursak; ilk olarak müessesenin ortaya çıkışı ve devamındaki kısa süre içinde uygulanma şeklinin infaz müessesesinin mantığına aykırı olduğunu belirlemekte fayda vardır. Nitekim salıverme uygulamaları ilk olarak cezaevlerindeki doluluğun tahliyesini sağlamak amacıyla başlatılan uygulamalardır. Bu da kurumun asli vazifesini yerine getirmesini engelleyici bir durumdur. Bununla birlikte toplumsal yaşam için de sakınca doğuran bir uygulamadır. Nitekim bu uygulamada bireyler işledikleri suçun cezasını tamamlamadan veya az bir süre yatarak çıkacaklarını bilerek suça dair daha cüretkâr hal ve davranışlar içine girebilecektir. Bunun yanı sıra toplumsal anlamda, suça meyilli ve fiili olarak suç işleyen bireylerin tam anlamıyla ıslah edilmeden toplum içine salınması mükerrir suçların ve suçluların doğmasına neden olacak bir durumdur. Bunun yanı sıra toplumsal anlamda da bir huzursuzluk ortamı meydana getirecektir. Uygulamanın ikinci boyutu ise yine çalışmamızda değindiğimiz, bireylerin salıverme uygulaması ile çalıştırılmaya götürülmesidir ki bu da insanlık dışı bir uygulamadır. İnfaz kurumu bünyesinden alınan bireylerin sonu ölümle veya ağır beden hasarlarıyla sonuçlanan işlerde çalıştırılmasının ve bunun da ceza infazı sayılmasının hiçbir hukuki açıklaması yoktur.

Devam eden süreçte salıverme uygulamalarına dair iyileştirme durumları görülse de yapılan bu çalışmalar bir nevi yeterli olmamıştır. Değişiklik veya güncelleme şeklinde yapılan uygulamalarda bireylerin yeterlilikleri veya bireyler arası farklılıkların gözetildiğine dair herhangi bir bilginin yer almaması her bireyden aynı şekilde uyumun beklendiğini göstermektedir. Bu da bireysel farklılıkların, bireyler açısından engel teşkil etmesi sonucunu doğurabilmektedir. Nitekim uygulanan programa adapte olma ve gerçek anlamda ıslah olma yolunda büyük çabalar sarf eden birinin beklemesi gereken

süre ile daha hafif bir cezaya çarptırılan bir hükümlünün beklemesi gereken sürenin farklı olması belirlenen sürelerin her iki kişi için de yeterli olduğu anlamına gelmemektedir. Mevzunun muhalifinden hareketle uzun süre ceza alan bireylerin ıslahı için bu sürenin yetmeyebileceği gerçeğini de göz ardı etmemekle birlikte çalışmamızda değindiğimiz gibi ıslah göstergeleri açısından rutine binen uygulamalar müessesenin sağlıklı işleyişini engellemektedir. Bu konuda önerimiz, bireylerin rubrik tarzı derecelendirilmiş ölçeklere göre değerlendirilmesi ve bu değerlendirilmenin de adaptasyon sürecinden başlayarak yapılması daha sağlıklı sonuçlar doğuracağı yönündedir. Önerdiğimiz rubrik tarzındaki ölçekte öncelikle standartlaştırılmış bir takım iyi hal durumlarına dair ölçeklendirme yapılarak devamında bireyin, kurum psikoloğu tarafından hazırlanan bireysel dosyasının doldurulması ile uygulama tamamlanabilecek ve yıllara/aylara göre bir karne sistemi ile bireyin ıslahı yönünde karar verilebilecektir. Bunun yanında bireyin hüküm giymeden önceki sosyal yaşamına dair bir kanaat uygulaması da dosyaya eklenebilecek ve bireyin salıvermeden sonra suça dair fiillere bulaşıp bulaşmayacağı ile ilgili bir tahmin yolu açacaktır.

Bir diğer husus ise yukarıda değindiğimiz konu ile alakalı olarak bireylerin suç fiiline göre belirlenen hükümlerin şartla salıverme noktasında engel teşkil etmesidir. Diğer bir ifade ile bireyin cebren dâhil edildiği bir fiile dair aldığı hüküm bireyi toplumsal yaşamdan uzaklaştırmaktadır. Bu vb. durumlar için kovuşturma aşamasında gerekli bilgiler elde edilebilse de mefhumun muhalifinden hareketle elde edilemeyecek bilgilere dair durumlar için muallâk bir takım uygulamalar oluşturulduğu kesindir. Buradaki muallâklık uygulama açısından değil bireyin içinde bulunduğu durum açısından geçerlidir. Nitekim şartla salıverme uygulamalarına dair yararlanmayı reddetme durumunun temel kaynağı da budur. Bireyler suçsuz oldukları durumlarda şartla salıvermeden istifade etmek istememektedirler. Çünkü bunu kabullenmek cezayı ve dolayısıyla da işlenen suçu kabullenmek anlamına gelmektedir. Bireylerin bu anlamda red durumları suçsuzluklarının ispatına dair bir beklemeyi beraberinde getirmektedir. Bu durumda bir uygulama önerisi ise salıverme hakkını reddeden bireylerin kovuşturmalarının tekrardan yapılması şeklinde olabilir. “Birey özgürlüğü reddedip aklanma konusunda umut besliyorsa bu durum boşa bir çaba değildir.” mantığından hareketle salıverme reddine dair yeni kovuşturmalar adalet sistemi için daha müspet sonuçlar doğuracaktır.

Salıverme uygulamaları için eleştiri ekseninde yer alacak diğer bir durum ise yukarıda da değindiğimiz gibi denetimli serbestlik süresince işletilmesi gereken denetim durumlarının zayıf kalması veya yeterince kullanılmamasıdır. Bireylerin illa ki bir suç fiiline karışma ve bundan sonra yakalanmalarını öngören zayıf denetim mekanizmalarının önüne geçilmeli ve bireyler salıvermenin tüm şartlarına uymalıdır. Bu konuda öneri olarak “Anket Sistemi” uygulamasına benzer bir uygulama yapılabilir. Bireylerin salıvermelerinin ardından sosyal çevrelerinden yakın ve uzak bireylere uygulanacak olan bu yöntemle birey hakkında kesin ve detaylı bilgilere ulaşmak mümkündür. Bu konuda bireyi sevmeme veya lekeleme görüşünden hareketle verilecek ifadelerin çarpıtılmaması amacıyla anket uygulamasına katılacak olan bireylerin birbirlerinden haberdar olmaması daha sağlıklı ve birleştirilmiş olumlu/olumsuz ifadeler verilmesi konusunda verimli bir uygulama olacaktır. Bunun yanı sıra bireylere kimlik gizliliği konusunda garanti verilmesi ifadelerin veya uygulamada belirtilen görüşlerin daha sağlıklı yansıtılmasını sağlayacaktır.

Bahsettiğimiz uygulama sayesinde bireyin hareketlerinden önceden haberdar olunarak bir takım fiillere bulaşması riskine dair kendisi uyarılabilir veya geçici olarak gözetim altında tutulma şeklinde karşılaşacağı yaptırımlar hatırlatılabilir. Ancak uygulama esnasında vazgeçilmemesi gereken bir diğer durum bireye gözetim altında olduğunun hissettirilmesidir. Ancak bu konuda da oluşabilecek sakınca ise bireyin kendini sürekli olarak baskı altında hissetmesi ve bu nedenle de adaptasyonda güçlükler yaşaması olabilir. Bu nedenle de bireye tahsis edilecek bir psikolojik danışmanla yapılacak yardımlar kendisini daha iyi hissetmesine yardımcı olacaktır. Bu danışman sayesinde bireyin gidişatı hakkında da bilgi edinmek mümkündür.

Belirtilen hususlardaki eksiklikler salıverme uygulamasından istifade eden bireylerin denetim süresini doldurmadan infaz kurumlarına geri dönmesi şeklinde sonuçlanan olaylara meydan vermektedir. Bu geri dönüşlerin miktarı azımsanmayacak kadar fazla olsa da denetim süresini beklenen şekilde tamamlayan ve sosyal hayatına devam eden bireylerin sayısı da oldukça fazladır. Bu da uygulamanın esasen bireysel beklentiler doğrultusunda faydalı olduğunu, cezaevlerinin infaz ve iyi hale dair görüşlerinin pek de isabetli olmadığını göstermektedir. Nitekim salıverme uygulamasından istifade eden tüm bireylerin iyi halli oldukları ve dışarıda da bu davranışları göstereceklerine dair görüş bildirilmektedir.

Her ne kadar olumsuz/başarısız örnekleri olsa da salıverme uygulamaları ile topluma geri kazandırılan bireylerin sayısı azımsanmayacak kadar fazla olduğu için müessesenin faydalı olduğu yönünde görüş bildirmek mümkündür.

5. KAYNAKÇA

- AKBULUT, İlhan, *Şartla Tahliye*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C.: LV, S.:1 - 2, İstanbul, 1996.
- AKINCI-SOKULLU, Füsün, “Adalet Reformu ve Alternatif Ceza Yaptırımları”, *Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan*, İstanbul, 1998.
- ALLEN, Francois A., *The Habits of Legality, Criminal Justice and The Rule of Law*, New York - Oxford, 1996.
- ALLEN, Harry E./SİMONSEN, Clifford E., *Corrections in Amerika: An Introduction*, Third Edition, New York, London, 1981.
- Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi*, S.:28, C.:I, Ankara, 1993.
- Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi*, S.:28, C.:I, Ankara, 1993.
- ARMAĞAN, Servet, “Anayasa Hukuku Açısından Af Yetkisinin Değerlendirilmesi”, *Anayasa Yargısı*, S. 18., Anayasa Mahkemesinin 39. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler (25 - 26 Nisan, 2001), Ankara, 2001.
- ARTUK, Mehmet Emin, “Emniyet Tedbirleri”, *Ceza Hukuku Makaleleri*, İstanbul, 2002.
- ARTUK, Mehmet Emin/GÖKÇEN, Ahmet/YENİDÜNYA, Ahmet Caner, *Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 2. Baskı, Ankara, 2000.
- ARTUK, Mehmet Emin/GÖKÇEN, Ahmet/YENİDÜNYA, AhmetCaner, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 3. Baskı, Ankara, 2007.
- ARTUK, Mehmet Emin/YENİDÜNYA, Ahmet Caner, “Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Erteleme Müessesesi”, *Prof. Dr. Sahir Erman’a Armağan*, İstanbul, 1999.
- AVCI, Mustafa, “Kim Kimi Affedebilir? (Mukayeseli Hukuk Kaynaklarında Af – I)”, *Kamu Hukuku Arşivi*, Y.:2, S.:3, Ekim 1999, s. 227.
- AVCI, Mustafa, *Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenekler*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1994, s. 243.
- AVCI, Mustafa, *Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenekler*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1994.
- AYGEN, Dilaver, *Açıklamalı – İctihatlı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun*, Ankara, 2002.

- BAKICI, Sedat, *Açıklamalı - İctihatlı Genel Adap ve Aile Düzenine Karşı Cürümler*, Ankara, 1994.
- BARDAK, Cengiz, “Şartla Salıverilme”, AD., Y.: 80, F.:5, Temmuz - Ağustos, Ankara, 1989.
- BARDAK, Cengiz, *Cezaların İnfazı ve İnfaz Müesseseleri*, Ankara, 1996.
- BAŞMAN, Murat, *Şartla Salıverilme* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1996.
- BERK, Bahadır, *Askeri Ceza Yargısında İnfaz*, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003.
- BINDER, Arnold/GEİS, Gilbert/BRUCE, Dickson D., *Juvenile Delinquency, Historical, Culturel and a Legal Perpectives*, Second Edition, Cicinnati, 1997.
- BOUZAT, Pierre/PİNATEL, Jean, *Traité de droitpénal et de criminologie, Tome I, Droitpénal général par Pierre Bouzat*, Deuxième Edition, Paris, 1970.
- CALLISON, Herbert G., *Introductionto Community – Based Corrections*, New York, 1983.
- CENTEL, Nur, “Şartla Salıverme”, *Hukuk Araştırmaları*, C.: 7, S.: 1-3, İstanbul, 1994.
- CENTEL, Nur, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama*, İstanbul, 1992.
- CENTEL, Nur, *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, İstanbul, 2001.
- CLEAR, Todd, “Correction Beyond Prison Walls”, *Criminology, A Contemporary Handbook*, Edit.: Joseph F. Sheley), Second Edition, Belmont, 1995.
- CLIFFORD, Marry, “CriminalJusticeSystem in the United States: General Overview,” *Comperative and International Criminal Justice System: Policing, Judiciary and Corrections* (Edit: Obi N. Ignatus Ebbe), 1996.
- COLE, George F./SMITH, Cristopher E., *The American System Of Criminal Justice*, Eight Edition, Belmontetc. 1998.
- CUHRUK, Mahmut, *Şartla Salıverme*, AD., Y: 58, S. 5. Ankara, 1967.
- ÇAĞLAYAN, M. Muhtar, *Yargıtay İctihatlarının Işığında Şartla Salıverilme Üzerine Bir İzah Denemesi I*, AD., Y.:70, S.:5, 1979.
- DEMİRBAŞ, Timur, “Cezaevlerinde Yeniden Sosyalleştirme (Tretman) Sorunları”, *Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce’ye Armağan*, İzmir, 2001.
- DÖNMEZER, Sulhi/ERMAN, Sahir, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, C. III, 12. Baskı, İstanbul, 1997.

- DÜNKEL, Frieder/SNACKEN, Sonja, “Karşılaştırmalı Avrupa Ceza İnfaz Sistemi: Sorunlar, Uygulama ve Perspektifler”, *İnfaz Hukukunun Sorunları*, Sempozyum, Ankara, 2001.
- ERDEM, Mustafa Ruhan, “Ceza Hukukunda Cezaların Ertelenmesine İlişkin Düzenlemelere Anayasal Bakış”, *Anayasa Yargısı*, S. 18., Anayasa Mahkemesinin 39. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler (25 - 26 Nisan, 2001), Ankara, 2001.
- EREM, Faruk, “Koşullu Af”, *Cumhuriyet*, 12 Mart 1991, Sy.: 23907.
- EREM, Faruk, *Türk Ceza Kanunu Şerhi, Özel Hükümler*, C. II, Ankara, 1993
- EREM, Faruk/DANIŞMAN, Ahmet/ARTUK, Mehmet Emin, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 14. Baskı, Ankara, 1997.
- EXNER, F., Die bessernden und sichernden Massregeln im deutschen Entwurf von 1919 unter Berücksichtigung des schweizerischen Entwurfs von 1928, *Revue pénale suisse* 34.
- GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, *Türk Ceza Sistemi (Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar)*, Ankara, 1966.
- GÖZÜBÜYÜK, Abdullah Pulat, *Alman, Fransız, İsviçre ve İtalyan Ceza Kanunlarıyla Mukayeseli Türk Ceza Kanunu Gözübüyük Şerhi*, C. I, 5. Baskı, İstanbul.
- GÜCÜK, Turgut, “Nasıl Bir Af?”, *Cumhuriyet*, 9 Ekim 1985, S.: 21953.
- GÜNAY, Erhan, *Türk İnfaz Hukuku, Uygulamalı, Yenileştirilmiş, İçtihatlı, Genelgesi, Notlu*, 4. Baskı, Ankara, 2002.
- GÜRAN, Sakıp, *Cezanın İnfazı, Sistemler ve Tatbikat*, Ankara, 1942.
- HEKİMOĞLU, M. Fahrettin, *Uygulamalı-İçtihatlı Ceza İnfaz Hukuku ve Cezaevi İdaresi (4616 Sayılı Kanun ve Açıklaması)*, Ankara, 2001.
- <http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/467.htm>, e.t: 30.06. 2014.
- <http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/765.htm>, e.t: 30.06. 2014.
- <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.aspx?MevzuatKod=1.5.5237&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch&Tur=1&Tertip=5&No=5237>
- <http://www.msb.gov.tr/Birimler/ASYAR/htm/karar/1961-0952.htm>, e.t: 07.06.2014
- <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/04/20060406-1.htm>, e.t.: 21.07.2014.
- <http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/anayasa.uc?p1=10>, e.t.: 11.08.2014.
- <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html>, e.t.: 07.08.2014.
- <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5275.html>, e.t.: 05.07.2014

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=%C4%B0NFAZ, e.t.:
11.08.2014.

<http://www.turkhukuksitesi.com/serh.php?did=12797>, e.t.: 18.07.2014.

İÇEL, Kayıhan/SOKLULLU-AKINCI, Fusun/ÖZGENÇ, İzzet/SÖZÜER, Âdem/MAHMUTOĞLU, Fatih S./ÜNVER, Yener, *İçel Yaptırım Teorisi*, 3. Kitap, İstanbul, 2000.

JACOPS, James B., Criminal Law, Criminal Procedure, And Criminal Justice, in: Fundamentals of American Law, (General Editor: Alan B. Morrison), New York, New York University School of Law, 1996.

KAFES, Veli, *Hukumumuzda Şartla Salıverme ve Uygulamadaki Sorunlar*, Ankara, 1998.

KAFES, Veli, *TCK Öntasarıları ve İçtihatları Işığında Hukumumuzda Şartla Salıverme ve Uygulamadaki Sorunlar*, Ankara, 1998.

KARLEN, Delmar/SAWAR, Geoffrey/WISE Edward M., *Anglo – American Criminal Justice*, New York and Oxford, 1967.

KEYMAN, Selahattin, *Türk Hukumunda Af (Genel Af - Özel Af)*, Ankara Üniversitesi Basımevi (Doktora Tezi), s. 42., Çetin Özek, “Umumî Af”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. XXIV, S. 1 - 4.

KUNTER, Nurullah/YENİSEY, Feridun, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 11. Baskı, İstanbul, 2000, n. 10,2 (103).

KÜÇÜKBAYRAK, Ali Adnan, *Açıklamalı ve İçtihatlı Özel Ceza Yasaları Tamamlayıcı Ceza Hukuku*, 2. Baskı, Ankara, 2000.

MECİT, Kemal, “Tekerrür, Mükerrirlere Özgü İnfaz Rejimi Uygulaması ve Sonuçları”, *Adalet Dergisi*, S:30, (Ocak, 2008).

MENGÜÇ, A. Rıza, *Ceza İnfaz Hukuku ve İnfaz Müesseseleri*, 2. Baskı, İstanbul, 1975.

MERLE, Roger/VITU, Andre, *Traité de droit criminel, Problèmes Généraux de la Science Criminelle, Drit Pénal Général*, Cinquième édition, Tome I, Paris, 1984.

Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi, C:10, İstanbul, 1985.

NOYAN, Erdal, *Ceza Davası*, Ankara 2006.

O'BRIEN, Patricia, “The Prison On The Continent, Europe, 1865 - 1965”, *The Oxford History Of The Rpison. The Practice Of Punishment in Western Society*, (Edited by Norval Morris - David J. Rothman), New York - Oxford, 1998.

ÖNDER, Ali Rıza, “Salıverme”, *Ankara Barosu Dergisi*, Ankara, 1980, S. 2.

- ÖNDER, Ayhan, *Ceza Hukuku Dersleri*, İstanbul, 1992.
- ÖNDER, Ayhan, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, C.:II, III, İstanbul, 1992.
- ÖNDER, Ayhan, *Ceza Hukukunda Tecil ve Benzeri Müesseseler (Mukayeseli Hukukta ve Hukukumuzda)*, İstanbul, 1963.
- ÖNDER, Ayhan, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, İstanbul, 1994.
- ÖZGENÇ, İzzet, “Bir Ceza İnfaz Rejimi Olarak Erteleme” (28.8.1999 tarih ve 4454 sayılı “Basın ve Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesine Dair Kanun Hakkında Hukuki Değerlendirme”, *Anayasa Yargısı*, S. 18., Anayasa Mahkemesinin 39. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler (25 - 26 Nisan, 2001), Ankara, 2001.
- ÖZGENÇ, İzzet, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 4. Bası, Ankara, 2009.
- ÖZTÜRK, Bahri/ÖZBEK, Veli Özer/ERDEM, Mustafa Ruhan, *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, 6. Baskı, Ankara, 2001, n. 127 - 129.
- PRADEL, Jean, *Droit Pénal Comparé*, Paris, 1995.
- REID, Sue Titus, *Criminal Justice*, Third Edition, New - York - Toronto, 1993.
- Resmî Gazete, 23.05.2001, S.: 24110.
- REY, Manuel Lopez, *Salıverme ve Şartlı Salıverme*, Çev: Mustafa T. Yücel, Ankara, 1970.
- SARIHAN, Şenal, “Türk İnfaz Sisteminin Sorunları”, *Yargı Reformu 2000 Sempozyumu, Konuşmalar, Bildiriler, Tartışmalar, Belgeler*, İzmir, 2000.
- SCHMALLEGER, Frank, *Criminal Justice Today, An Introductory Text For The Twenty - First Century*, New Jersey.
- SELÇUK, Sami, “Doğululaşan Batılı Kurum: Şartla Salıverme”, *Çürütmeler*, I. Baskı, Ankara, 1990.
- SIMONSEN, Clifford E./ALLEN, Harry E., *Corrections in America: An Introduction*, Third Edition, New York, London, 1981.
- SOYASLAN, Doğan, “Af”, *Anayasa Yargısı*, S.: 18, Anayasa Mahkemesinin 39. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler (25 – 26 Nisan 2001), Ankara, 2001.
- SOYASLAN, Doğan, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 3. Baskı, Ankara 2005.

- SÖZÜER, Adem, “Türk Hukukunda Af, 4454 ve 4616 Sayılı Kanunlarda Öngörülen Şartla Salıverilme ve Ertelemeye İlişkin Hükümlerin Hukuksal Niteliği İle Bu Hükümlerin Anayasaya Uygunluğu Sorunu”, *Anayasa Yargısı*, S.:18, Anayasa Mahkemesinin 39. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler (25 – 26 Nisan 2001), Ankara, 2001.
- T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, S.: B.02.0.KKG.0.10/101-540/2092, Ankara, 2003.
- TANER, Tahir, *Ceza Hukuku Umumî Kısım*, 3. Baskı, İstanbul, 1953.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 21, Yasama Yılı: 4, S.: 890.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem I, Toplantı: 4, S. 982, Birleşim 125 - 138, C. 42, Ankara, 1965.
- TEZCAN, Durmuş/ERDEM, Mustafa Ruhan, *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku*, 1. Baskı, İzmir, 2000.
- TONRY, Michael, “The Fragmentation of Sentencing and Corrections in America”, *Sentencing and Corrections, Issues for the 21. Century*, September, 1999.
- Türk Ceza Kanunu Öntasarısı*, Komisyonca Hazırlanan Metin, Ankara, 1987.
- TÜZÜN, Rafet, “Pişmanlık ve Genel Af Yasası”, *Cumhuriyet*, 7 Ekim 1985, S.: 21951.
- VABRES, Donnedieu De, *Traité de droit criminel et de législation pénale comparée*, 3. Edition, Paris, 1947.
- VAGG, Jon, *Prison Systems, A Comparative Study of Accountability in England, France, Germany, And The Netherlands*, Oxford, New York, 1994.
- VİDAL, Georges/MAGNOL, Joseph, *Ceza Hukuku*, C.:I, (Çev.: Şinasi Z. Devrin), Ankara, 1949.
- WLAKER, Samuel, *Sense and Nonsense About Crime and Drugs*, A Policy Guide, Fifty Edition, Belmont, 2001.
- www.nvi.gov.tr%2FFiles%2FFile%2FMevzuat%2FYururlukten_Kaldirilanlar%2FKanun%2Fdoc%2F2330%2520sayili%2520AF%2520KANUNU.doc&ei=2pWgU4GOmy7AbZ94CQDg&usg=AFQjCNGEP_uHBP5UCayNk8kzLWLwrqbDsQ&bv=bv.68911936,d.ZGU&cad=rja, e.t.: 17.06.2014
- Y. 2, CD., 11.1.1944,9607
- YALÇINKAYA, Namık. K., “Şartla Salıverme”, *Yargıtay Yüzüncü Yıldönümü Armağanı*, İstanbul, 1968.
- Yarg. 1. CD. 27.04.1992, 956/957, YKD. C: 18, S: 6, Haziran 1992.

YENİSEY, Feridun, “İnfaz Hukukunun İnsan Hakları Yönü”, *İnfaz Hukukunun Sorunları (Sempozyum)*, Ankara, 2001.

YILDIRIM, Tuğrullah, *Şartla Salıverilme*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1990.

YKD., C.:27, S.:1, Ocak, 2001, s.144 vd.

YÜCE, Turhan, *Ceza Hukukunun Temel Kavramları*, Ankara, 1985.